

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XIV. évfolyam – 2019. március–április

Emlékezet

ADY ENDRE – ÉS ÉVSZÁZADOS VITÁI
IN MEMORIAM NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR

Margó és Vendégség

DETRICH JÁNOS BOCSKAI ISTVÁN VÉGRENDELETÉRŐL
SZIKI KÁROLY SEPSIMAGYARÓSRÓL
SZÉKEDI FERENC AZ ERDÉLYI MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETRŐL
BOROS ATILA, LÉVAI EMESE, SÓLYOM SÁNDOR, RÁCZ GÁBOR ÍRÁSAI
BÁRSONY LEHEL, KÁNTOR ZSOLT, SOLYOSI GÁBOR VERSEI
DEBRECENI EGYETEMISTÁK HAIKU-STÍLUSGYAKORLATAI
MATICSAK SÁNDOR PÉNZNÉV-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRÁRÓL

Képek és versek

AKNAY JÁNOS, BUDAHÁZI TIBOR, D. KIRÁLY SÁNDOR, KURUCZ IMRE,
MAGHY ZOLTÁN, PÁLNAGY BALÁZS, SZEPESSY BÉLA MŰVEIHEZ

Toronynapló

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

91–92. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC
folyóirata

Debrecen, XIV. évfolyam; 2019. március–április
(91–92. kötet; 68. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

🏠 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fszt. 2.

☎ +36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható:

Országos Széchényi Könyvtár

Elektronikus Periodika Adatbázisa (www.epa.oszk.hu)

ISSN 1788–8034

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat hírlapárusi forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

A FOLYÓIRAT 91–92. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2019. FEBRUÁR 21-ÉN VOLT.

„HARMONIZÁCIÓS PROGRAMOK”

Helyszín: TIT Stúdió Egyesület Székháza,
1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.

E-mail: info@tit.hu; **Tel.:** 344-5000; **Honlap:** www.tit.hu

**A TIT Stúdió Egyesület (TIT SE) tisztelettel ajánlja honlapját és helyszínét:
jöjjön el programjainkra, hívja érdeklődő ismerőseit!**

**Ismerje meg és ajánlja:
Gombász Szakkör, Ásványbarát Szakcsoport,
Csapody Vera Növénybarát Kör...
Rátkai Márton Klub, Dunatáj Mozi...
Fedezze fel a világot! Aranykor Jóga...**

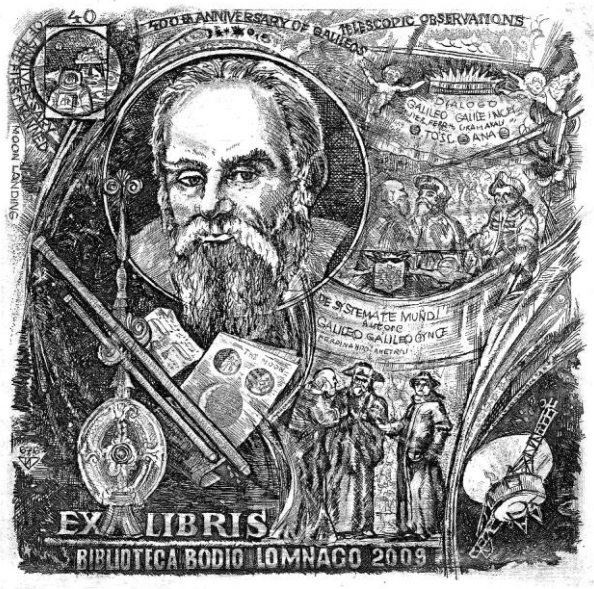
**Csatlakozzon a kiemelt évfordulók megünnepléséhez,
tegyen javaslatokat!
Az előadók, közreműködők ingyenesen válogathatnak
könyvekből, folyóiratokból!**

**Várjuk javaslatait!
Dr. Koncz Gábor igazgató.**

**Az épület lehetőségeinek megtekintése, rendezvényi megállapodások:
Bácsfai Linda rendezvényi menedzser.
E-mail: titstudio06@gmail.com**

Állandó tárlatok:
„A legnagyobb boldogságom, ha másnak tudást és örömet nyújthatok...”
Öveges József (1895–1979) emlékkiállítás

„Ásványok és ősmaradványok...”
A TIT SE Ásványbarát Szakcsoportjának kiállítása

NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR EXLIBRISEI

GEOMETRIA

görbe
körbe törbe
csalva körbe futva
ölbe falba halva görbe
árnyalakba nem haladva
csak magadba zárva körbe
zöldbe játszik – és tebenned
ég az esti csöndbe fulladt ház-
tetőkre csordogáló lomha fény ha
nő az égi lányka – itt a halk ovális
szemgödörbe állva vár a gyöngy
kanális fénye és a mélye tiszta
mintha tűnne görbe tűzbe s
mintha volna égi minta
– álma gyöngye láng –
magadba tört
tükörben
állsz

(Aknay János festményei nyomán)

HELYEK

(Maghy Zoltán két képéhez: Nyári táj – 1936; Kertünk – 1929)

Amott a messzi végtelen:
a nyári táj az éggel összeér.
Emitt a kert: a rózsza bokrán
Jézus-vörös és Mária-fehér.

Ott a felhőnyáj ölébe
nagyokat sóhajt a búza-sárga.
Itt a szívveréseink is
belefolynak a viola-nyárba.

Amott a fű perzselődik.
Pattan kalász – a csönd ciripel.
Itt megtelek az illatokkal,
míg a lelkem csodákat cipel.

ÖREG HÁZ

(Maghy Zoltán emlékére)

Elmúltak az idők, Zsiga bátyám!
Megkeserülte Rózsa Sándor.
Előbb-utóbb beleöregszik
kacatos útjába a vándor.

Nekünk a lelkünk még olyan fehér,
mint a húsvétra meszelt házfalak.
Belefér száz év, meg ezer is,
ha az ablakunk virágos marad.

Egyet mondok, aztán elhallgatok:
Utol kell érni, amit szeretsz,
s nem hagyni el soha – viharba' se!
Elaludni majd nyugodtan mehetsz...

A KERTEK SZÍNEI

(Pálnagy Balázs akvarelljei előtt)

A természet az Isten másik arca.
Megtanít meghajolni, és gerincedet
egyenesen tartja.

Ő adja a legszebb harmóniákat.
Szerelmes tulipánt, félszeg orgonát és
harcos dáliákat.

Ha néha-néha szomorú a szíved,
kanca szemű lugasodon átszakadnak
az egek – és színek.

Válladon pihen a cinege kékje,
ragyog a zöld, s homlokodat simogatja
felhők narancsfénye.

Bölcs violák, rozmaringok, szilvafák.
Délutáni kerted álma ringatja a
böszörményi éjszakát.

BÁNAT

(Kurucz Imre szobrához)

Édes az asszony karja.
Keserű a könnye.
Magához szorít, megvigasztal.
Halálig hordozza a te bánatodat.

TÜKÖR ÁLTAL...

(Szepessy Béla anamorfikus grafikáihoz)

tükör által homályosan
tükör által darabokban
elveszett az éden csöndje
fölsziszegő haragodban

szemben állsz az éjszakával
nem világít csak a fáklya
lábad inog karod gyöngé
fölemész a rózsamáglya

talányokat ölelsz körbe
föl az égre le a földre
ismeretlen gyilkos láva
temet be egy nagy gödörbe

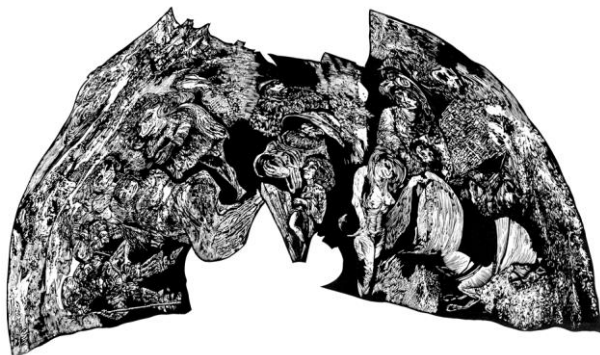
földalatti hazug korzón
sorra törnek el a korsók
rád mutat egy szép boszorkány
nézz tükörbe ecce homo

gyere velem árva nyárba
madár Hófehérke-gyárba
kígyóalma akadt torkán
üvegkoporsóba zárva

tükör által talányokban
fényed űzöd őznyomokban
Prométheusz tüze fárad
sötétedő apályokban

csupa emlék csupa torzó
gyorsan fogy a rokkaorsó
csipkeujjak vére árad
tükörszemek mélye forró

talányokat ölelsz körbe
keresed azt aki szeret
aki össze tudná rakni
a tört tükörcserepeket

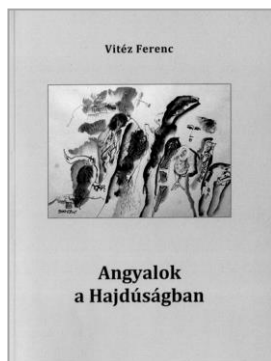

HELYKERESŐK

(*Budaházi Tibor képeihez*)

amikor minden
fölborul, széttörik, elenyész,
keresik helyüket a vonalak,
a fények, árnyék a színben,
a csíra és penész;
helyüket keresik az ablakok,
ajtók, gerendák, falak,
a holdak és napok, sarkantyú
ezüstök és füttyös aranyak;
keresi helyét a boltív,
az angyal, a számtan és a vers,
az omló vakolat;
az érintések is keresik helyüket,
a lelkek – a féltés, a bánat,
az elhagyott gondolat;
keresik helyüket a párhuzamok,
a jelek, félbetört kopjafák, kövek,
a folyók és hegyek;
az imádkozó kezek az istent
keresik, a csodát –
idegenek között keresi helyét
a szent család

A FŐNT AJÁNLOTT VERSEK AZ *ANGYALOK A HAJDÚSÁGBAN* CÍMŰ, A HAJDÚSÁGI NEMZETKÖZI MŰVÉSZELEPEN EDDIG RÉSZTVEVŐ ALKOTÓK KÖZÜL FÉLSZÁZ MŰVÉSZNEK DEDIKÁLT (ILLETVE EMLÉKÉRE VAGY MŰVEI NYOMÁN ÍRT) KÖLTEMÉNYEK LEGÚJABB VÁLOGATÁSÁBÓL ALKOTNAK CSOKROT

ELVESZETT FONALAINK...

(D. Király Sándor kiállításához, 2018-ban)

Jeleket hagyunk magunk után.

Szerelmes verset és száraz virágot,
meg nyítt cipőt és lyukas zoknikat.
Húsvéti vendéget, foszlós kalácsot,
fényképet anyánkkal, gyermekeinkkel,
bádogbögrét meg kottát hegedűtokkal;
műfogsort és kicsavarható stoplikat,
kockás papírt, rajta érthetetlen számok,
kicsorbult vonalzókat a vonzatokkal.

Tengeri kavicsot, repedt csigaházat,
a belekövült sok-sok színes álmot,
egy polcot, széljegyzetelt könyveinkkel,
hogyan mit gondoltunk életről, halálról,
mindenféle ok nélkül – vagy okkal.
Madárbőrt és kígyótollat, farsangos
maszkokat, üres fogast és fele vágyat;
intőt és bizonyítványt az iskolákból,
rúzsoltos zsebkendőt, huncut loknikat,
bozontos kerteket, megroppant ágat;
s dobozokat – tele haszontalan kacatokkal.

Ha nézi valaki csonka jeleinket,
s hunyorogni kezd a padlásszoba-lámpa,
észre sem veszi, hogy ez a küzdelem
mindig is reménytelen volt az égért,
eltévedt fonalak közé voltunk zárva.
Pedig ott harcolt bennünk a két elem,
tűz és a víz, érces dac és a remény,
szikla és a szél, magasság és a mélység,
s áthatolunk volna szürkeségeken... –

Jeleink bekerültek a nagy bazárba:
ott már nincs se rútság, se szépség,
csak hiányjelek vannak a végeken.

Azt gondoltuk, mi is voltunk valakik,
hogy nem hiába görnyedeztünk hétrét,
hogy bal felünkön sziszüphoszi sárkány,
s ezüsthajú tündér a jobbunkon lakik.
Ha most arcunkra csak a hold világít,
az éjszakában megrettent a kétség,
és csak egy eltévedt csillag fénye ég ránk,
nem tudja, hogy odaadnánk bármit:
hiábaságunkat egy halvány ibolyakékért.

Itt, a labirintus falához simulva,
ártatlanul és bénán.

D. KIRÁLY SÁNDOR
FESTMÉNYE

MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG

Az alábbi haiku-összeállítás a Debreceni Református Hittudományi Egyetem elsőéves tanító szakos hallgatóinak munkáiból készült.

BUDAI PÁLMA:

ŐSZI HAIKUK

(1.)

Kék ég, sárga fák,
nagykabátos nénikék
gyengülő fényben.

(2.)

Zörög a levél.
Szemem alatt szarkaláb
Kattog az órám.

(3.)

Színes a hajam:
Fekete, szürke, fehér.
Még nincs itt a tél.

(4.)

Fényben tündöklöm.
Árnytestembe lép a köd.
Szürkeség nyel el.

(5.)

Ott ragyog a nap.
Itt mindig csak fúj a szél.
Vándormadár-szárny.

(6.)

Szürkepöttyös ég.
A pózna zord, fekete.
Árva már a drót.

(7.)

Borzong a hajam.
Hideg szellő kiabál.
Eltelt az élet.

BARTÓK EMESE haikui

Tavaszközepén
önző hó hull az égből:
gyorsan elolvad.

Libbenő szellő
elszakad a madárszó –
közeleg a tél.

RAFFAI FANNI haikui

Komor nappalok.
Tűz ég a kandallóban
Az eső esik.

Meleg takaró
Kezemben forró tea
Párás levegő.

HUBAI ALEX haikui

Hívős szellő fúj.
Sorakoznak a felhők –
alszik az erdő.

Az eső csak hull...
Mikor a nap elköszön,
hold bújik elő.

LÓRINCZ ANNA EDIT haikui

Hajnalhasadtán
harmatos hölgyáfrányok
halált hörögnek.

Hajnali ködben
hullanak a levelek.
Holtak ébrednek.

MARJAI SZILVIA PETRA haikui

Zaj van odakint:
megkezdődött a szántás,
bennem csend honol.

Köd borít mindent:
vacognak a reggelek.
Hova lett a szín?

BOROS ATTILA:

MESE A MESÉRŐL

Sok-sok emberöltővel azelőtt, hogy nálunk is felkapott műfajjá vált az amerikai eredetű stand-up comedy, már létezett a „mese”. Mielőtt a tengerentúlon valaki arra bátorodott, hogy a színpadon, bárban, kocsmában egy szál magában minden látványos effekt nélkül vicczönt zúdítsa a közönségre, évezre-

des hagyománya volt már az egybegyűlt nép efféle szórakoztatásának unaloműzés végett, vagy azért, hogy a munka élvezetesebbé váljék. Szaporábban mozgott a kéz, ha mesével cirógatták közben az elmét. Aki akart, be is kapcsolódhatott a mesei szál szövésébe, így a mese egy folyton lélegző, lüktető üzenetté vált az újabb generációk számára.

Mára kevesen maradtak hírvivőül, akik tovább viszik a mesék üzenetét – közülük is kimagaslik Berecz András mesemondó, énekes, aki a múlt év őszén tartott önálló estet a Kölcsey Központban, de a *Mese a meséről* című estjével 2019-ben is járja az országot. Már nevének hallatán mosolyra görbül az ember szája, pláne, ha meghallja izés beszédét. Olyan előadó, akinek az aurája a hátsó sorokig ér. Egész estés produkciója után az az érzésünk, hogy ha kell, a világ végéig tudná mondani, énekelni a meséit. Sajátos, kedves humora össze sem hasonlítható a stand-up talpcsiklandozó, obszcén, harsány humorával.

Berecz előadása elbódít, mint egy jó pohár bor, ahol a vidám kortyolgatás után a pohár fenekén meglátjuk az élet igazságait. A pajzán tréfákkal díszített könnyed előadásmód mögött negyven év munkája áll. Hosszú idő, ami elég volt ahhoz, hogy a mesélő a magyar nyelv olyan mély ismerőjévé váljon, hogy ennek a páratlan csodának a mindent felülmúló értékeit olyan profi módon közvetítse a közönség számára, hogy az észrevétlenül, minden akadémikus patosoz nélkül ivódjon beléjük.

Négy évtized, ami alatt Berecz András beavatott szellemutazóként bejárta a mesék birodalmát, annyit gyűjtött belőlük, hogy most idejét látta, hogy egy különleges csokorral lepje meg hallgatóságát. Az előadás címe is sokatmondó: „Mese a meséről”. A Kossuth-díjas művész a világ mesetermésének legjavából válogatott. Görög, kínai, észt, ír, magyar és más nemzetiségű regélők bőrébe bújva játékos formában interpretálja, furfangosan kanyarítja különböző népek meséit arról: mi is az a rég őrzött titok, amit mesének hívunk.

Ha ismerjük a következő idézet igazát, miszerint „Te pedig ember, úgy teremtetél az Ő szent képére, tenálad vagon az Ő szájából kieresztett lelke”, akkor tudhatjuk, hogy a szó, különösen a magyar szó: ajándék. A mese pedig azért kerül a mesemondóhoz, hogy ő telepakolja vele a tarisznyánkat, hogy egy életre magunkkal vigyük?

Berecz Andrással kapcsolatban egyet biztosan tudhatunk: Üres tarisznyával még senki sem ment haza, aki látta.

Aki nem hiszi, járjon utána.

LÉVAI EMESE:

A KÉK ÉKKŐ

*Két dialógus***A kezdet...**

Fiú: Ez jó film volt! Különösen az tetszett, amikor a főhős egy csavarral mindent megold!

Lány: Igen, nekem meg az, hogy volt humora. Manapság a filmek nagy része olyan sóltan.

F: Arra emlékszel, amikor a lány egy mondatával felkavarja az állóvizet?

L: Igen! Hogy is mondta: *„Ebből a slamasztikából csak a zöld kígyó erejével kerülhetünk ki!”*

F: Egy pillanat, és máris világossá vált minden.

L: Kár, hogy az életben nem ilyen egyszerű.

F: Nekünk is lehetne olyan izénk, mi is volt a neve?

L: *„A kék ékkő”*.

F: És ha bármilyen zavaros helyzetbe kerülnék, akkor csak elővenném, és csiribú-csiribá!

L: Azért még kellett hozzá ez-az.

F: Persze. Kár, hogy az ilyen filmekben mindig kell lennie egy szerelmi szálnak. Hát raktak is bele, de valójában a kő a megoldás.

L: Szerintem nagyon hihető volt az a szerelem.

F: Ugyan már! Az csak arra kell, hogy a romantikus lelkületűek is beüljenek, ne csak az akcióhősök.

L: Mármint a lányokra gondolsz?

F: Persze! De te kivétel vagy!

L: Miért lennék kivétel?

F: Mert Te nem olyan vagy, mint az átlagos lányok! Hasonlítasz kicsit a másik filmbeli lányra. Nem vagy pityogós.

L: Á, köszönöm a bókot! Bár ezzel azt is mondd, hogy nem tudnék szerelmes lenni.

F: Szerelmes? Az csak a nyámnyláknak való! Az élet lényege a küzdelem!

L: Meg a zöld kígyó.

F: Meg az.

L: Igen... Te sose gondoltál még arra?

F: Mire?

L: Hát, hogy talán könnyebb lenne, ha...

F: Nézd, ezt a filmet is fogják játszani! Mit mondtál?

L: Hát, hogy ha lenne melletted valaki.

F: 17-én már adják! Elmegyünk?

L: Figyelj már!

F: Igen, mit is mondtál?

L: Hát melletted, tudod!

F: Én jól megvagyok, terveim is vannak, és a világ olyan nagy. Meg te is itt vagy velem.

L: Persze, de a szerelem az más.

F: A szerelem...

L: Tudom, pityogóknak való. De lehetne máshogy is. Te sose szédülnél meg?

F: A romantikus dolgok nem nekem valók. Az élet csupa kaland, felfedezni való földrész. A szerelem csak visszahúz.

L: A szerelem képes adni.

F: Meg elvenni!

L: Jól is járhatnál vele.

F: Persze, jönne a megkötés, meg a féltékenykedés.

L: És a támasz, a szédület, meg az izgalom.

F: Nézd, én jól megvagyok így. És nem is értem, miért beszélünk erről.

L: Úgy, szóval nem érted.

F: Nem.

L: Nem gondolod, hogy másnak is lehetnek érzelmei, vágyai?

F: Másnak?

L: Igen

F: Kinek?

L: Hát...

F: Neked?!

L: Talán. Nem tudom, te mindig csak összezavarsz.

F: Ne haragudj, nem akarlak.

L: Bizonytalanná teszel. Melletted minden olyan, mint egy vadul száguldó csónakban, odakint a nyílt tengeren.

F: Én úgy láttam, elég jól megvagyunk.

L: Persze, de...

F: Mint barátok.

L: Barátok, persze.

F: Vagy nem?

L: Nem tudom.

F: Mit?

L: Semmit. Jó veled lógni, de néha azt érzem, lehetne máshogy is. Van, hogy annyira fáj, ha rád gondolkodok, hogy legszívesebben fel sem hívnálak. Aztán mégis megteszem.

F: Hé, most miről beszélsz?

L: Nem tudom. Biztos megzavart ez a sok buta locsogás a filmben. Mikor lesz az a mozi?

F: 17-én. Elmegyünk?

L: Persze.

F: De semmi érzélgősség!

L: Nem. Ez egy pszicho-thriller. Ebben biztos nem lesz szerelmi szál.

F: Csak ékkő.

L: Csak ékkő. Na persze.

... és a vég

Nő: Drágám, nem tudod véletlenül, hova raktam a kék köves nyakláncot, tudod, amit tőled kaptam a szülinapomra. Igaz, megkésve...

Férfi: Milyen nyakláncot?!

N: A kék köveset, tudod, amilyen abban a filmben is volt. Együtt néztük, nem emlékszel? – Na, mindegy. Nem láttad?

F: Nem.

N: Elintézted a virágokat? Tudod, anya nem szereti a margarétát. Ugye rózsákat vettél?

F: Igen.

N: Milyen színű lesz? A piros az nem jó, az a szerelem színe, ez meg azért mégiscsak egy szülinap. Itt már senki se szerelmes. Szóval milyen színű?

F: Sárga, fehér? Nem tudom.

N: Nem tudod? Hogyan nem tudod? Sejtettem, hogy nem szabadna rád bíznom, mindig mindent elfelejtesz, csak a saját dolgaiddal vagy elfoglalva. Mikor indulunk? Útközben vesszük fel a csokrot?

F: Hm...

N: Te miért nem vagy felöltözve?

F: Én nem megyek.

N: Nem jössz? Mi az, hogy nem jössz? Beteg vagy? Mi történt?

F: Nem akarok menni.

N: Drágám, ez nem akarás kérdés. Nem sértheted meg a családomat. Anya belepusztulna, ha valaki nem lenne ott...

F: Akkor készülj a tragédiára.

N: Jaj, ne viccelődj már! Inkább öltözz.

F: Mondtam már, nem megyek.

N: Ugyan, hiszen nincsen semmi bajod.

F: De van. Nézd, én nem akarok se ide elmenni, se máshova.

N: Ezt hogy érted?

F: Nem akarok menni – és kész. Elegem van a családoból.

N: A családoból?

F: Igen.

N: És másból nincs véletlenül eleged?!

F: Hát, ami azt illeti...

N: Igen?!

F: Nézd, ne most beszéljük ezt meg. Majd, ha mind a ketten nyugodtabbak leszünk.

N: Nem gondolom, hogy ezek után nyugodt tudnék lenni. Jaj, hogy milyen vagy! Pont most kell ezt anya szülinapja előtt egy órával?

F: Ezt nem lehet időzíteni.

N: Hát neked pedig sikerült! Anának mit fognak szólni!

F: Anna sem lesz ott.

N: Hogyhogy nem lesz, ne hülyéskedj, Anna a testvérem, persze, hogy ott lesz.

F: Nem lesz. Velem lesz.

N: Veled? Mit keresne veled bárhol is? Ki nem állhatjátok egymást.

F: Megváltozott a helyzet.

N: Ezt hogy érted?

F: Hát hogy Anna és én...

N: Anna – ÉS te?!

F: Igen, Ó ÉS én. Mi ebben a lehetetlen? Mi már régóta élünk CSAK barátként ebben a kapcsolatban...

N: Furcsa elképzeléseid vannak a barátságról, mondhatom... A tegnap este után.

F: Már megint mindent mindenbe belemagvarázol! Annával más. Nézd, nem akarlak megbántani, de...

N: Megbántani! Megbántani? Hogy Te meg Anna, Ti nem akartok engem megbántani?! Ez a helyzet egyszerre nevetséges és undorító! Mit fog szólni ehhez anyuka!

F: Már megint az anyád!

N: Igen, képzeld, nekem fontos a család! Bezzeg Ti! De megbánjátok még ezt.

F: Megértem, ha fáj, de nem kell ezt így felfújni.

N: Felfújni?

F: Tudom, hogy nagyon kellemetlen és kényes a helyzet, de ha mindenki lenyugszik, és higogadt fejjel átgondolja, rájön, hogy jobb ez így.

N: Kétlem, hogy erre én képes lennék. És mióta tart?

F: Micsoda?

L: Ez a kellemes kis „kaland” a testvéremmel.

F: Fontos ez most?

N: Képzeld, fontos. De kitekerem a nyakát ennek a gaz csábítónak, majd meglátod! Volt Anna nincs Anna.

F: Nem ő volt a csábító.

N: Na, persze, majd te! Ismerlek téged is meg őt is. De mindig is ilyen volt. Gyerekkorunkban is mindig csak bántott. Csak bosszúból van veled, nekem elhitheted.

F: Ezt most nagyon félremagyarázod.

N: Szóval mióta?

F: Fél éve.

N: Fél éve?... Na, várjunk csak! A nyaraláskor, a közös nyaraláskor lobbant fel a láng. Gondolhattam volna. Ahogy ott kígyózott a falatnyi bikinijében.

F: Nem lehetne ezt máskor megbeszélni? Lekésed az ebédet.

N: Szerinted éhes vagyok?

F: Te mindig éhes vagy...

N: Nyugodtan tudnék ott ülni, miközben ti... Jaj, nem hiszem el, hogy ez velem történik. De tudod mit? Megérdemled, és pont megérdemled a kis drágalátos Annácskát! Majd meglátod, hogy veled is úgy elbánik, mint azzal a szegény férjével. Egyébként vele mi lesz, meg a gyerekekkel?

F: Vannak már kulturált megoldások.

N: Persze, hol itt, hol ott, a gyerekek meg hanyódnak, otthontalanul. Ha rám már nem voltál tekintettel, ere nem gondoltál? Mi lesz most velük?

F: Nem tudom.

N: Hihetetlen, hogy ez történik. Ne haragudj, de rosszul vagyok, ha rád nézek. Megyek.

F: Jó, menj.

N: Biztosan nem jössz?

F: Nem.

N: De anya... A virágok?

F: A sarki virágosnál rendeltem. Nagy néven van, 10 szál piros rózsa.

N: Piros. Értem. Akkor megyek.

F: És a nyaklác?

N: Most már úgyis mindegy...

(Függöny)

Lévai Emese a debreceni Medgyessy Ferenc Gimnázium és Művészeti Szakgimnázium dráma- és táncpedagógusa, korábban a Holb Ibolya által alapított és vezetett Modern Tánc-Játék Stúdióban dolgozott; ma a Debreceni Református Hittudományi Egyetem drámapedagógus szakvizsga továbbképzésén tanul.

A *Vers- és mesemondás* mellett évek óta tanítom a *Dialógusszerkesztés* elnevezésű kurzust ezen a képzésen. A gyakorlatok közt visszatérő feladat egy-egy szerelmi vallomást, illetve szakítást bemutató dialógus írása (ám a „szeretlek” és a „vége” szavak nem hangozhatnak el). A „nyers” változatok közül Emese írásai sikerültek a legjobban, s minimális átdolgozás után a megjelenéshez is elértem azokat. Olvassák tehát szeretettel és figyelemmel ezeket a tollpróbálgató stílusgyakorlatokat! S remélem, lesz folytatása annak az élménynek, amit a „test nyelve” a színpadi beszéd kínált számára.

Stílusgyakorlatok – hangokkal, betűkkel

Arthur Rimbaud *Magánhangzók* c. impresszionista-szimbolista szonettjét majd fél évszázaddal a vers születése után, 1917-ben ismerhette meg a magyar közönség Tóth Árpád tolmácsolásában. Talán ez a legismertebb költeménye *A részeg hajó* mellett, Baudelaire *Kapcsolatok* c. versén is fölbátorodva, ti.: „*a végtelen kapuit*” nyitogatva, „*Jelképek erdején át visz az ember útja*”. Neveztek amúgy a gyermekkori ábécéskönyv színes illusztrációjának, de volt olyan értelmező is, aki a teljes emberi és kozmikus életet átfogó jelképrendszert velt belőle kiolvasni.

Az egyetemen az irodalmi modernizmussal indítjuk a *Korunk irodalma* nevű kurzust. Hogy a tanító szakos hallgatók jobban érezzék, miért lehet *szurok* az *Á*, *árnyak öble* („*szőrös öv, mely a setét legyen faráról / Csillog, ha némi vad búzt belepnek lomha testtel*”); vagy miért „*rőt*” az *I* („*bíborok, kihányt vér, kacagógörcs a keccsel / Vonagló női ajkon, ha düh rándítja s mámor*”), mi is alkotunk „szimbolista-impresszionista” szövegeket. Mindenki mond egy betűt, és azonnal kapcsolja egy tárgyhöz, egy fogalomhoz. A táblára így fölkerült betű–szó párokból néhány perc alatt értelmes (vagy szimbolikusan is értelmezhető) szövegek jönnek létre. Otthon kell kidolgozniuk, s a következő órán megbeszéljük a megoldásokat. Én is „munkához látok” ilyenkor, azaz: játszom. Három csoport van: három vers (játékos stílusgyakorlat) született február 12-én és 13-án, ugyanazokból a kapcsolatokból, melyekkel a diákok is dolgoztak. Így hagyom őket, szinte érintetlenül. A legsikeresebb hallgatói munkákból a következő alkalommal közlök egy csokrot.

STÍLUSGYAKORLAT (1.)**CÍM NÉLKÜL**

Egy pillanatra elfelejtett *Pé*,
a málnamesék cammogó kis *M*-je,
a februári hóvirág-fehér,
s a *H*-hidegbe lelkesülő csendje.

Az *Á* betű: a visszalopott álom,
a *K* rideg, mint a megfagyott tavasz.
A szerelem: csupa ákombákom,
csak a boldog *D*-től érkezhethet vigasz.

STÍLUSGYAKORLAT (2.) BÚZATÁBLÁK HANGJAI

Csöndek partján kígyózó fájdalom,
s a búzatáblák sárga aranya.
Csak cammogok, teherrel hátamon,
nem ér ide a hullámok szava.

Patkóformájú *U* betűk, s lovam
helyett nincs itt, csak egy félig-állat.
V-nyakán a tűz diadalt fogan,
s homlokán kigyúl a szent csodálat.

STÍLUSGYAKORLAT (3.) A P-HEZ

Pirosan virítasz, mint a vér,
szitáló vércse csőrén csillogsz,
s míg röppensz a bús felhők fölé,
incselkedik velünk a titkod.

Jázminok fürtös illatáról
és a délceg hajnali fényről
mit se tudtál – s nem a halálról
vagy a pelikán-születésről.

Folyton körözve, magad zártad
be a zsibbadt forгатagba,
nem segített semmi varázslat:
hulltál a vak hullámaidba.

Vér vagy te, *P* – vörösen folysz el;
rozsdás vagy, ragadós vagy, riadt.
És hűen követ téged az *R*,
a legnagyobb fiad.

RÁCZ GÁBOR:

ISTEN AJÁNDÉKA

(Máté 9, 9)

Az olajmécses fénye lustán fel-fellobbant a sötét éjszakában, megvilágítva a kis meszelt falú, döngölt padlójú szobát. Az alsó szinten volt a konyha és az étkező, előtte kis előtér, ahol egy gyalulatlan fából készült asztal állt.

A teret a már említett mécses fénye világította meg, de éppen csak annyira, hogy puha fénybe borítsa az asztalon lévő tárgyakat. Tintatartót, íróeszközt, néhány papiruszt és az abakuszt, meg a mérleget, melynek serpenyőiben különböző pénzmérek heverték.

Egy fiatal férfi tologatta ide-oda az abakusz golyóbisait, közben feljegyzéseket írt a papirusz darabkákra. A szeme könnyes és véres volt az esti számadás miatt. Enyhén görbe orrát olykor kezével fedte el, hogy ne érezze annyira az olajmécses bűzét, és halántékán ki-kidagadt egy ér.

A számadás végeztével keze átsimította bozontos fekete szakállát, majd néhányszor megdörzsölte a szemét, hogy a fáradságot elhessegesse belőle. Nehézkesen állt fel a durva székről, és megragadva a lámpást, a konyhahelyiségbe ment. Egy cseréptálban tiszta víz volt előkészítve. Ebben mosta meg az arcát, hogy valamelyest felfrissüljön.

Már éppen az emeletre akart menni, hogy a lapos háztetőn, a jóleső hűvösben pihenje ki fáradalmait, amikor a tölgyfaajtón kopogtattak. Nem szokványos kopogás volt ez, hanem valami jóval durvább hang. Inkább dörömbölésnek lehetett volna nevezni, mintsem illedelmes zörgetésnek.

A férfi összébb húzta magán a felsőruháját, sietve az ajtóhoz lépett. Nem is kérdezte, hogy ki az, és mit akar, csak némán ajtót nyitott.

Két magas, római katona állt előtte, egy-egy fáklyával kezükben. Arcuk bozotvált volt, és pengevékony ajkaik mozdulatlanok, kifejezéstelenek voltak, akárcsak fehér arcuk, amely olyan merev volt, mintha csak márványmaszkot viseltek volna valamilyen földöntúli, zord ábrázattal. Tekintetük hidegen sütött. Valószínűleg a sok halál, amit láttak, az tette őket ennyire közömbössé az élők iránt. Mások már megijedtek volna a két harcos látványától, de ez a férfi némán tűrte a jelenlétüket, hiszen nem először látott római katonákat.

Sokkal különösebb volt a harmadik ember, aki a két katona között állt – teljesen az ellentétük volt. Alacsony és kövér. Arca pirosposzsgás ragyogásban égett, és kék szemében valamilyen különös, csintalan fény csillogott. Tógáját egy kissé megigazította, majd beletúrt ősz szakállába, így jól láthatóvá váltak arany gyűrűi, és széles mosollyal üdvözölte a fiatalembert.

– Jó estét Lévi! Remélem, nem zavarok – szólt örömteli nagy hangon az ősz férfi.

– Luciusz, te sohasem zavarasz – válaszolt emez, és bentebb is tessékelt az esti látogatót.

Az öreg kezével intett testőreinek, akik tudták, nem kell attól tartaniuk, hogy uruknak valamilyen baja esik. Kint megálltak, s úgy váraoztak a kis lapos tetejű, kapernaumi ház tölgyajtaja mellett, mint a mezopotámiai templomok kapuórzó démonjai.

Lévi a konyhahelyiségbe invitálta vendégét, aki könnyed mozdulatokkal igazította meg bíborszegélyű tógáját, ami arra engedett következtetni, hogy viselője valamilyen hivatalt betöltő személy.

A házigazda rögtön több lámpást gyújtott, hogy a helyiség több fényt kapjon, így láthatóvá vált vendégének tekintélyt parancsoló mérete. Ugyanakkor Lévi sem szerénykedhetett. Másfél fejjel volt magasabb Luciusznál, mégis egy egészséges testalkatú, jómódú héber férfi állt a római hivatalnok előtt. Erről tanúskodott Lévi öltözéke, hiszen szép szövésű, fekete-vörös csíkos felsőruházatot viselt.

A puritán „dolgozósobából” vendégét a díszes konyhahelyiségbe kísérte. Míves keleti szőnyegek díszítették a padlót és a falakat, valamint a bútorok is igazán drágák voltak. A konyhára azt szokták mondani, hogy a ház lelke, és erre Lévi különösen sokat adott.

Az elefántcsontból faragott székre telepedett vendéget borral kínálta, amit egy fényes ónkancsóból öntött egy gyönyörű, míves üvegkehelybe. A kehely színe bíbor volt, és szőlőminta díszítette. Maga Lévi rendelte egy római üvegfúvó mestertől, de mivel zsidó volt, az ő vallása tiltotta az emberalakok ábrázolását. A kancsóból kiváló galliai bor vöröslött. Egy föníciai kereskedőtől jutott hozzá, és eléggé búsás árat fizetett azért a hordócskáért, de egy vámszedőnek olykor-olykor akad annyi pénze, hogy megengedjen magának ennyi urizálást, úgysis egyhamar kikeresi az árát.

Luciusz mohó tekintettel nézett farkasszemet a pohárral, mégis higgadtan fogta meg. Ivott belőle egy keveset. Ősz bajszának végeit Bacchus vére vörösre színezte, majd tengerkéek szemét a férfi mogoróbarna íriszeinek szegezte.

– Egy ajánlattal jöttem hozzád, Lévi. A császárnak pénzre van szüksége, de ezt te tökéletesen tudod, hiszen nem ma kezdted a szakmát – szólt mosolyogva a vén tisztviselő. – Viszont magasabb lett az adó. Ebben a hónapban nagyjából háromszáz dénárt kellene beszédned a várostól. Van most ennyi pénz, mert úgy, ahogy eddig, bérbe adom számodra az adószedés jogát, és kedvedre végezheted azt. Olyan áron, amilyen szeretnéd. – És ivott még egy korty bort.

Lévi nem tudta takargatni meglepődését és félelmét. A szíve szinte beleremegett, amikor meghallotta az összeget.

„Háromszáz dénár... – futott végig agyán a gondolat. – Egy napszamos keres ennyit egy év alatt. A kereskedők ennek nem fognak örülni.” Nagyon kortyolt a poharából, hogy erőt merítsen a beszédhez.

– Luciusz, ez nagyon sok pénz. Nem azzal van gond, hogy ki tudnám-e fizetni, hiszen éppen akad ennyim, de gondolj bele, magasabb vámot kell szednem a kereskedőtől. Félek, hogy nekem fognak támadni.

A kövér római szeme egy pillanatra elkerekedett, majd hatalmas hahótában tört ki. Hordóhasa csak úgy rengett, ahogy a rekeszizmai a nevetéstől összerándultak. Szeme sarkából egy-két kövér könnycsepp is kicsordult, majd miután elállt görcsös nevetése, kezének élével megtörölte a szemét.

– Barátom! – szólt nevetve Luciusz. – Tudhatnád már, hogy aki velem üzletel, az mindenképpen jól jár. Vagy talán nem láttad a testőreimet? Semmi bajod nem történik, ha még négy ilyen marcona legényt küldök melléd. Róma megvédi az ő barátait – mondta, és mosolyogva kortyolt bele a borába, ami ősz bajuszán egy vékony, vörös csíkot húzott.

Lévi arca azonban még mindig komor maradt. Lustán kortyolt bele a borba, és gondoktól szürkült arca egy pillanatra márványrideggé vált. Tekintete a távolba révedezett.

„Tudom, milyen a római barátság” – futott végig benne a gondolat, és visszaemlékezett arra az időre, amikor ezt a pályát kezdte.

Semmit sem akart igazán, csak gazdag lenni. Suhanként, amikor a piactéren játszott a szurtos, koszos kis utcagyerek barátaival, látta, hogy miként élnek a gazdagok. Finom szövésű, kékbíbor felsőruhák, díszes kövekkel kirakott aranygyűrűk, és illatos mirhaolajjal kenték magukat. Arany és ezüst nemcsak a zsebükben, hanem az asszonyaik nyakán és fülében is. A feleségeiket selyembe burkolták, ilyen pompával mentek végig a piactéren.

Erre vágyott ő is. Több akart lenni, mint Lévi, a kétkezi munkás. Ő Lévi ben Halfai, a gazdag akart lenni. Akkor fogadta meg, mindent meg fog tenni,

hogy gazdag lehessen. Elhagyta a régi barátokat és a csavargást a város főterén. Egy kereskedő mellé szegődött inasnak, ott megtanulta a számolást és a betűvetést. Az öreg jószívú volt, még görögül is megtanította, sőt egy-két kereskedelmi útjára el is vitte a fiút, hadd lásson világot! Ez idő alatt sajátította el nemcsak a beszédet, hanem az írást is.

Rájött azonban, hogy a kereskedelem nem mindig fizetődik ki jól. Hiszen sokat kell járni az áruk után, de akár ki is rabolhatják egy-egy hosszabb út során. Nem. Ő nem akart vesztes lenni. Nem akart megvélni és majd öreg korában élni a gazdagok kényelmes életét. Ő azonnal vagyonra akart szerezni.

Amint szerzett egy kis pénzt, elment Luciuszhoz. Tudta, hogy ez a római férfi felel a kapernaumi adóbeszedésért. Még mindig emlékszik az első találkozásra. A férfi, aki akkor még nem volt annyira ősz, és nem is volt kövér, végigmérte a fiút. A rómaiak általában megvetéssel tekintettek egy zsidóra, hiszen egy legyőzött nép tagjai voltak, de Luciusz meglátott valamit a fiatal Lévíben: a becsvágyat.

Önmagára emlékeztette, a saját maga ifjúságára, hiszen ő maga is sokat küzdött azért, hogy eljuthasson az adószedői hivatalig. Ugyanakkor, mivel ez az élet rengeteg harccal és sokszor nélkülözéssel is járt, Luciusz soha nem alapított családot. Mire felismerte ezt a tényt, már nyilvánvaló lett számára, hogy eljárt felette az idő.

Lévíben viszont egy fiúra lelt. Ezért is igyekezett rá vigyázni mindig. Hol kedvező ajánlatokkal, hol úgy, hogy katonákat rendelt mellé. Ennyit tudott érte tenni. Azonban soha nem látta tisztán, hogy milyen indulatok tombolnak választott fia lelkében.

Nemcsak a kötelességtudat vagy a becsvágy volt az, ami Luciusznak annyira tetszett. A fiú kedvelte az írást, és igen jól írt görögül. Néha látott tőle egy-két saját történetet, vagy egy művészien megkomponált rövid történelmi művet írt le a zsidó nép életéből. Szerette olvasgatni ezeket a szösszeneteket.

– Nos, mi a válaszod Lévi? – kérdezte a hivatalnok, és újabb kortyot nyelt a hús galliai borból.

– Luciusz, ez túl sok, félek, nem tudok behajtani ennyi adót a város kereskedőitől. Már így is fenyegetve érzem magam. A minap is azzal fenyegetett meg a főter mellett lakó Uzziél, hogy rám küldi a szikáriusokat, ha még egyszer meglát. A zsinagógába se merek bemenni az istentiszteletre, pedig rám férne az Úr támogatása.

– Az istenek sohasem törődtek az emberekkel, Lévi. Nekünk, rómaiaknak rengeteg istenünk van, de javarészt magukkal vannak elfoglalva. Szólhat

hozzájuk az ima, és készülhet a szebbnél szebb áldozat, fittyet hányunk rá. A te istened is ilyen. Semmivel sem különb az enyémenknél – legyintett keserűen az öreg hivatalnok.

– A mi Istenünk igenis látható! – fakadt ki az ifjú. – Ő maga vezette ki a népemet Egyiptomból, és juttatta el erre a földre, ahol most élünk. Neki köszönhetjük, hogy vagyunk!

– És ugyanez az Isten vitette el a régi időkben a népeteket a messi keletre raboskodni, igaz? Illetve ugyanez az Isten engedte, hogy Róma bejöjjön ide, ugye? – szólt gúnyosan Luciusz. – Lásd be Lévi, az istenetek nem különb, mint a mi isteneink. Játékszerek vagytok a kezében, akikkel éppen úgy játszadozik, ahogy a kedve tartja.

Lévi arca a holsápadtból vérvörössé vált. Az indulatát azonban megfékezte. Nem akart este vitázni a barátjával. Bár kedve lett volna beszélni a Szabadítóról, a Messiásról, aki majd eljön, rájött arra, hogy az felségsértés lett volna, mivel csak egy szabadító létezik: a császár. A felségsértés pedig rontaná mind az üzletét, mind a barátságát a rómaival. Persze, sokan voltak úgy a zsidók közül a szabadítóval, hogy majd a világ végén jön el. Sőt, néha-néha felbukkant egy-két, magát „Szabadítónak” tartó egyén, de zendülésüket mindig hamar leverték.

Luciusz azonban belátta, hogy hibát követett el. Tudta, hogy Lévi érzékeny lélek, és ha nem változtat gyorsan a beszélgetés témáján, könnyen ugrik az üzlet, az pedig neki nem jó. Teljesen elfeledkezett arról, hogyha egy zsidót bármilyen módon is megsért, azt soha nem tűri el szó nélkül.

„Átkozottul makacs nép ez – futott végig a római agyán a gondolat. – A makacságuktól azonban csak egy rosszabb dolog létezik: a hiúságuk.”

Luciusz újra kortyolt az üvegekehelyből, majd szelíd mosollyal az arcán így szólt a sértett Lévihez:

– És az írással, hogy haladsz? Készül már a nagy mű? Miről fog szólni? – érdeklődött a római. Már többször látott Lévi otthonában egy-két papiruszdarabot, amire népének történeteit írta le görög nyelven. Tehetségesnek tartotta ebben ifjú barátját, szívesen olvasgatta ezeket a rövid feljegyzéseket. Tűzzel írt – és pontosan. Amit állított, azt igyekezett hiteles forrásokból megszerzi.

Lévi azonban csak legyintett:

– Kinek van arra ideje? – kérdezte csüggedten és csalódottan.

Luciusz ebben a pillanatban elmosolyodott. Megtalálta azt a pontot, ahová, ha bedobja a horgot, akkor nagy halat foghat.

– A gazdagoknak, Lévi! A gazdagoknak – szólt búgó hangon. – Aki gazdag, annak rengeteg ideje van arra, hogy nagy dolgokról írjon. Sőt! A kiadás miatt sem kell fájni a fejének, hiszen a vagyona lehetővé teszi, hogy saját maga adja ki a művét.

Lévinek ekkor valami megcsillant a szemében. Kettős vágyát teljesítheti. Ő lehet végre Lévi, a gazdag, aki mindig is lenni akart. Ugyanakkor ő lehet Lévi, az író is, aki a művei által nyer majd halhatatlanságot. Ezek a gondolatok felkorbácsolták az ifjú hiúságát. Mindent megadott volna azért, hogy ezt a célt elérhesse.

Elhallgatott benne a vészharang, ami a kereskedők haragja ellen védte őt. Sokkal inkább mást hallott elméje legbelsőbb zugából. Hízlegéseket, dicsérteket és könyörgéseket. Elérkezettnek látta az időt, hogy még jobban megalapozza a jövőjét. Egy olyan kort látott a szeme előtt, amelyben már ő irányít. Amelyben kiteljesedik a hatalma és befolyása, és mindenki őt követi, mert megvan hozzá az eszköze, hogy embereket vezessen, akár az orruknál fogva is: a pénz.

– Úgy gondolom, Luciusz, igazad van. Elfogadom az ajánlatodat. Megveszem tőled az adóbérlés jogát.

A konyhahelyiségből kilépve egy díszesebb faládikához fordult, amit a nyakában lévő kulccsal nyitott ki. Ott fénylettek abban a szebbnél szebb dénárook. Ki is fizette rögtön a testes rómain.

– Meglásd, Lévi, ha gazdag leszel, a műveid az egész világot meg fogják változtatni. Tudod, hogy én miként állok az istennel. Nem viszem túlzásba a tiszteletüket, de nem is vallom azt, hogy nincsenek. Neked van tehetséged. Ez az istenek ajándéka!

– Igen, az Isten ajándéka...– zárta le beszélgetésüket a fiatal vámszedő. Az ajtóban elbúcsúztak egymástól.

Lévi úgy feküdt le aznap este, hogy másnapról egy teljesen új emberként fog élni. Egy sikeres és gazdag emberként. Ami mindig is akart lenni.

A kakas kukorékolása ébresztette fel az alvó vámszedőt, aki nem is volt rest, először megmosta az arcát, majd felvette legszebb ruháját, és indult is a városkapuhoz, hogy beszedje az adót. Agyán csak a legszükségesebb számítások futottak át. Az, hogy mennyivel kell emelni az áruáthaladás díját úgy, hogy körülbelül két-három héten belül megtérüljön neki a Luciusznak kifizetett pénz, és még valami nyereséget is szerezzen rajta.

A városkapuhoz sietett, a vámszedőasztalhoz. Már kora reggel ott tolongtak a tevék és a kereskedők különböző áruikkal. Két föníciai kereskedő színes üveget hozott Rómából. Egy magas etióp illatos tömjént jött eladni a városba. Két arab pedig első osztályú kovácmunkát kívánt továbbadni Kapernaumban. Egy perzsa kereskedő tevéje majdnem összeroskadt a művészien szőtt szőnyegek alatt.

Ilyesféle népek jártak erre, de nemcsak külhoniak voltak ott, hanem zsidók is, akik szintén a maguk portékáját akarták piacra vinni. Ám ehhez túl kellett esniük a vámszedésen. A vámszedő asztal mögött pedig Lévi, vagy a másik nevén: Máté ült.

Először az idegen kereskedőket engedte előre. Amikor görögül elmondta nekik, hogy magasabb lett a vám, némelyek elfintorodtak, de aztán belenyúltak az erszényükbe, és kifizették a vámot.

„Gyere csak, pénzecském, gyere! – szólt magában Lévi. – Te fogsz majd engem híressé tenni.”

Meg sem fordult a fejében, hogy mennyire megkárosította ezeket az idegen kereskedőket. Nem érdekelte. A pénz az pénz. Különben sem tartozik elszámolással senki felé. A saját maga ura. Néha-néha azonban felderengett előtte a zsinagóga képe, ahová gyermekként járt, és eszébe jutottak a rabbik bölcs szavai, melyek tiltották az üzérkedést a testvérrel szemben. Lévi úgy vélte, hogy az idegeneket jogosan fosztotta ki, de most jöttek a honfitársai, a kapernaumi zsidók.

Először egy öreg, hajlott hátú kereskedő lépett Lévi asztalához. Ő Jósua volt, a bíborkereskedő. Egy öreg szamár hátán vitte az áruját, a bíborkelmét. A vámszedő kihúzta magát, kedélyesen szólt az idős Jósuaéhoz.

A napcserzett arcú ember azonban nem fogadta a köszönést. Megvetően tekintett az ifjúra. Amikor Lévi kiejtette a száján a vám árát, az öreg szeme vérben forgott. Dühösen az asztalra csapta az ezüstpénzt, és egy nagy sercintéssel szembeköpte az előtte álló Lévit, majd némán tovább állt.

A férfi gyorsan kitörölte a szeméből a nyálat. Fütttyenteni támadt volna kedve, hogy a hátánál szundikáló két római katona tegye a dolgát, de eddigi pályája során soha nem kellett erőszakhoz folyamodnia, és reménykedett abban, hogy később sem kell. Több zsidó is áthaladt, de a legtöbbször egy kis méltatlankodás után fizetett. Utoljára a főtér mellett lakó Uzziél állt meg az asztalánál, aki marhakereskedő volt.

– Miért emeltd a vámot Lévi?! Tudni akarom! – kiabálta.

– Ahhoz neked semmi közöd. Enyém az adóbérlés joga. Megvan rá az okom – felelt Lévi gúnyos mosollyal az arcán.

– Megmondtam már neked, ha továbbra is nyomorgatni fogod a kereskedőket, a szikáriusok fogják megnézni, hogy mi van az ereidben vér helyett! – szitkozódott Uzziél.

Erre már a Lévi hátánál bóbiskoló római katonák is felébredtek, és vámszedő hátához álltak.

– Mögöttem pedig a nagy Római Birodalom áll! Szóval fizess, vagy vidd innen az árutat! – ripakodott a marhakereskedőre.

Az pedig, mivel eléggé megijesztette a római katonák jelenléte, hiszen előttük a szikárius szó kimondása egyet jelentett a halálos ítélettel, gyorsan kifizette a vámot, majd mérgelődve állt tovább.

A nap végén Máté az aznapi bevételt számolgatta. Arra jutott, hogy ha öt napig folyamatosan ilyen árfolyamon szedi a vámot, a befektetése bőven megtérül.

Éppen össze akarta volna szedni a pénzt, amikor egy különös csoport érkezett a városkapuhoz. Egy magas, szelíd szemű vándortanító vezette a tanítványait. Először nem is kívánt vele foglalkozni, hiszen nem ő az első vándorló rabbi, aki megfordul Kapernaumban. Ez a férfi azonban megállt a vámszedőasztal mellett. Szelíd tekintete találkozott Máté fáradt szemével.

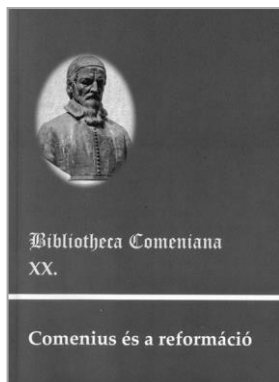
– Kövess engem!– hangzott a rövid felszólítás, majd a vándortanító elindult, be a városba.

Máté teljesen megbénult. Elejtette kezéből a pénzes zacskót, és a kerek ezüstpénzek szanaszét gurultak a porba. Valami furcsa készítményt érzett a tagjaiban. Már nem akart gazdag lenni vagy híres, mert amikor ez az ismeretlen megszólította őt, azt látta a szemében, hogy pontosan tudja, kicsoda ő. Máté pedig, amikor az ő szemébe tekintett, úgy érezte, mintha Isten szemét látta volna, ami vizsgál, ítél, ugyanakkor szeret is.

Futásnak eredt, és az ismeretlen tanítóig meg sem állt. Térdre esett és meghajolt előtte úgy, hogy két kezével átfogta a rabbi lábát.

– Hasznomat tudnád venni, Mester? – kérdezte a könnyek között vergődő vámszedő.

– Hogyne tudnám! Hiszen egy ajándék vagy! Isten ajándéka.

COMENIUS ÉS A REFORMÁCIÓ

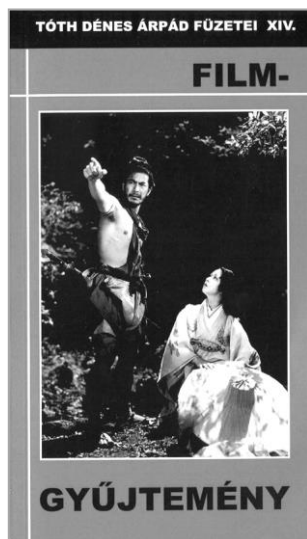
(*Bibliotheca Comenia XX.* – Szerk.: FÖLDY FERENC, KOVÁTS DÁNIEL, TOMA KORNÉLIA; Magyar Comenius Társaság, Sárospatak, 2018.)

A Magyar Comenius Társaság sorozatának 20. kötete a 2017-es konferencián elhangzott előadások kifejtett tanulmányváltozatait közli. Az előző év referátumai a „Comenius és a reformáció” témakörét bejárva, a pedagógus-teológus munkásságának, illetve a vallási élmény korunkhoz köthető egyéni megközelítéseinek rövid mustráját adták. Olvasható így a kötetben Kiss Endre József vitaindítója, Benke György előadása (*A reformáció és a Biblia*); Comenius jelentőségéről beszélt Lucie Urbankova és Petr Zenek; Gál Katalin *Comenius és a középkori rózsakeresztesek* címmel tartott előadást, Koncz Gábor *Családi reformáció* címmel idézte föl az édesapa, Koncz Sándor lelkész-teológus szellemi örökségét. Az ifjú én szellemi, hitbéli inspirációiról vallott Kováts Dániel; Halászi Aladár a *Comenius reformátor-sága* c. előadása mellett a *Hít, tudat, erkölcs – Comenius* c. versét adta közre.

FILMGYŰJTEMÉNY

Tóth Dénes Árpád *Füzetek XIV.*
Centerprint, Debrecen, 2018

Januári szemlémben jeleztem: van még hely a polcomon a Tóth Dénes Árpád-füzeteknek. És meg is kaptam a legújabbat. A mozgókép születésének 120. évfordulóján döntött úgy a szerző, hogy szisztematikusan áttekinti a film-történetet. 2016. szept. 3. és 2017. szept. 22. között – a tervezett listát megduplázva – 311 filmet nézett meg. A *Tűrelmetlenség* c. 1916-os színezett Griffith-némafilmtől Deák Kristóf 2016-os Oscar-díjas rövidfilmjéig (*Mindenki*) végül kereken 100 film maradt fenn a kritikus szemlézett listán.

Hogy mi került be a Tóth Dénes Árpád-féle *Top 100*-ba? – azt az adott mű filmtörténeti jelentősége, az időtállósága, a kultusza és/vagy a kivitelezésének minősége döntötte el. A legtöbb alkotás (20) a „színes” hetvenes évekből, és a „szürke” ötvenes évekből pedig a legkevesebb (mindössze 4).

Tóth Dénes különösen szereti a statisztikákat, így a lista bevezetőjében ezt is olvashatjuk. 20 nemzet reprezentálja filmművészetét, mégpedig 14 európai, 3 ázsiai, 2 amerikai és 1 ausztrál. A legtöbb film amerikai (29), francia (12), angol (8), japán (7) és olasz (6) stúdiókból került ki, a 33 megtekintett magyar filmből pedig 11 maradt a listán. A 100 filmet 80 rendező jegyzi, 23 országból – így természetesen néhány rendező több művével is jelen van. Éppen 12-en szerepelnek két filmmel, de a svéd Ingmar Bergman (*Suttogások, sikolyok* – 1972; *A varázsfiúvola* – 1975; *Őszi szonáta* – 1978; *Fanny és Alexander* – 1973) és a japán Kurosava Akira (*A vihar kapujában* – 1950; *A hét szamuráj* – 1954; *Véres trón* – 1957; *Káosz* – 1985) vezeti a sikerlistát.

A magyar alkotók művei közt találjuk a többi közt Kertész Mihály 1942-es *Casablanca*, Huszárik Zoltán 1971-es *Szindbád*, Bódy Gábor 1980-as *Narcisz és Psyché*, Szabó István 1981-es *Mephisto* vagy Jankovics Marcell 2011-es *Az ember tragédiája* című filmjét. A szerző megjegyzi azt is, hogy a 100-as lista tulajdonképpen csak 75-ös – csak ennyi művet ír le a tartalmukra utaló megjegyzésekkel és a legfontosabb adatokkal, további 25 mű különböző személyes (vagy nemzeti) elfogultság okán került a sorba.

Az 50 oldalas füzet végén további 100 rendező 100 filmjét találjuk (2017 októberétől ugyanis Tóth Dénes egy éven keresztül még száz rendezői életmű áttekintéséhez kezdett: 244 filmet és 17 sorozatot nézett meg). Azonban ezek sem B kategóriás mozik, hanem „a filmtörténet második vonalának legizgalmasabb művei”. S helyet szorított még *A magyar film olvasókönyvéből* átvett egyik első hazai esszének (*A hangosfilm művészeti problémái*) 1930-ból, melyet történetesen a szerző édesapja írt...

De mit kezdjünk vajon az ilyen listákkal? Mi sem természetesebb, hogy a sajátunkkal vessük össze. Már ha van ilyen, mert mi történik, ha mi még nem készítettünk 100-as, de még csak 10-es listát sem? – Megnézzük, ott van-e a listás film az általunk is annak ítélt között. Nos, az én tetszésmutatóm éppen meghaladja az 50 százalékot a Tóth Déneséhez képest. Persze, az általa listára jelölt művek közül 20 filmet nem is láttam. Az ázsiaiakat elsősorban, de – vessenek meg érte! – a *Mátrix*ot sem. Pedig három alkalommal is tettem rá kísérletet, harmadjára már majdnem a feléig megnéztem (addig bírtam).

Gyerünk a listákkal – jó szórakozást kívánok!

SÓLYOM SÁNDOR:

MINDENFÉLÉRŐL – (RÉSZLETEK)

„... *nem is én, a tollam fogja kezem.*”

(Takács Gyula)

A szeretet hatalma barátom, nem azonos a hatalom szeretetével.

*

Nem elég a rosszkedvem, a Darabos utcán végigrohanó áprilisi szél próbálja letépni kopott kabátomat. Az egyik kapu alól kilép régi barátom, átölel („*miért lógazorrodamice elhagyottaszendike*”), vonszol magával a Kollégium felé. Mielőtt elválnék, elmondja legújabb versét. Mire megjegyezhetem, eltűnik – csak a végére emlékszem: „*Tarka képzetek, Kedv, Remények, Lillák, Isten véletek.*” Reggel, mikor ébredek, Csokonai kötete nagy zajjal landol ágyam előtt.

*

Fordítás közben meglepő dolgokra bukkanok. Például a spanyol *el esposo* a magyarban férjet jelent, míg a *la esposa* feleséget. A csavar a többes számoknál jelentkezik, ugyanis a *los esposos* házastárs, a *las esposas* (kéz)bilincs (az amerikai nyelvterületen gyűrű, illetve püspöki gyűrű). Ha valakinek La Fontaine *Jancsi úr gyűrűje* c. verse jutna eszébe, nem jó úton jár: ott az öregedő férjet álmában az ördög olyan gyűrűvel ajándékozta meg, amely megóvja őt, hogy a fiatal felesége megcsalja. Igaz, a csattanó szerint Jancsi úr ujján ébredésekor a gyűrű helyett kis feleségének legkívánatosabb szerve ékeskedik...

*

„Nem a világ rontotta el az embereket, hanem az emberek rontották el a világot” – írja Tamási Áron, majd másutt megállapítja: „A szocialista embernevelés is olyan volt, hogy akiket a legjobban neveltek, azoknak jó része nemcsak a jövő számára nem volt alkalmas, hanem a jelen számára sem lettek azok.” – José Ortega y Gasset 1929-ben írta meg *A tömegek lázadását*, melyben eléggé kedvezőtlen képet festett az elkövetkezendő évekről, ahogy később Wass Albert is, aki szerint: „Egy új, gyökértelen osztály veszi rendre kezébe a világ irányítását mindenütt, egy osztály, melynek nincsenek tradíciói, s ezért ellem van minden tradíciónak. Egy osztály, melynek nincs múltja és nincs hite, melynek nincsenek erkölcsi értékei sem, s ezért üldözi a múltat, kineveti a hitet, s gúnyt űz minden erkölcsi értékből.”

MATICSÁK SÁNDOR:
A MÓKUSBŐRTŐL AZ EURÓIG

Pénznevek etimológiai szótára

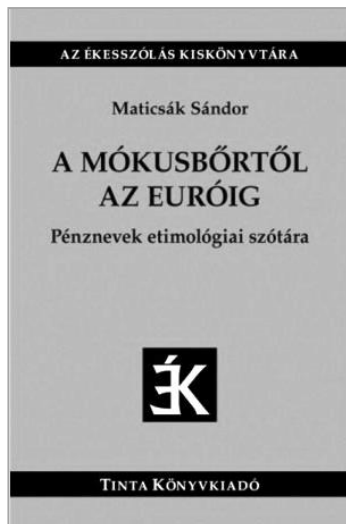
(Tinta Könyvkiadó, Bp., 2018.; 212 old.)

Majdnem 300 szólásunk, közmondásunk van a pénzről, és ha hozzávesszük ehhez a pénzértéket kifejező aranyat és ezüstöt, a jószágot és gazdagságot, ez a szám meghaladja az ötszázat. Csupán néhányat idézek az olyan közismertek mellé, mint pl.: *Pénz beszél, kutya ugat; Rossz pénz nem vész el; Se pénz, se posztó; Ki korán kel, aranyat lel; Nem mind arany, ami fénylik* stb. *A kamatos pénz veled egy tából*

eszik. A pénzt rút kevélység szokta követni. Annyi a pénze, mint békán a szőr. Csúnya lánynak is szép a pénze. Egy hamisan jött pénz száz igazat elhajt. Ember pénz nélkül, vak bot nélkül. Gazdag pénzzel, szegény ésszel. Pénzen venni ész nem lehet. Mire szükséged nincs, egy pénz is sok érte. Pénzért az ördögnek is aláírná magát. Adj a bírónak aranyat, tied az igazság. Halál nem változik ezüstön, aranyon. A szabadság az aranynál is drágább. Lányágra szállott jószágnak nincs maradása. Ki a gazdagságot megutálja, annál gazdagabb. – S talán az egyik legtanulságosabb: Ha nincs pénz, van emberség.

És mennyi utalás van a pénzre az irodalomban! – Minden irodalmunk egyik ősforrása, a Biblia több példát is kínál. Az aranyborjút imádó népe miatt haragra gerjedő Mózes összetöri a kőtáblákat, és tűzbe veti az arany ékszerekből öntött bálványt; Jákob egy tál lencséért szerzi meg Ézsautól az elsőszülött jogot; de Jézus és a pénz viszonya is összetett. Lukácsnál olvassuk, hogy könnyebb a tevének a tú fokán átmenni, mint a gazdagnak Isten országába jutni; Máténál azt mondja: adjátok vissza a császárnak, ami a császáré, az Istennek pedig, ami az Istené. A példázatok közt szerepel a talentum gyarapítása és az egyenlő bért kapó szőlőmunkások története is.

Vagy lássuk a Petőfi-alakot! Kukoricza Jancsi elvihetné ugyan a zsványok pénzét, de nem kell neki; János vitézként pedig a pénzt választja a francia

királykisasszony helyett – aztán a vagyon a tengerviharbavész, Iluskája pedig halott, mire hazaér. Balzac *A számárbőr* c. regényének hőse minden pénzét eljátszotta, de a különös talizmán teljesíti a kívánságait, közben egyre zsugorodik, mígnem semmivé foszlik, az étellel együtt. Ördögi alkut mutat be a *Faust*, Goethénél azonban nem győz Mefisztó, mert Faust nem kárhozik el – életét a másokért végzett munka és a jövőbe vetett hit teszi tartalmassá. S önálló fejezetet képezhetne a pénz irodalomban való megjelenését tárgyaló könyvben Ady Endre pénz-verseinek sora.

Most azonban magát „A Pénz Könyvét” tartjuk a kezünkben. A Debreceni Egyetem finnugor nyelvészprofesszora, Maticsák Sándor 2018-ban a Tinta Kiadónál megjelent új könyve azonban ezt a címet kapta: *A mókusbőrtől az euróig. Az ékesszólás kiskönyvtára* sorozat 55. köteteként napvilágot látott *pénznevek etimológiai szótára* összesen négyszáz pénznév eredetével, illetve történetével foglalkozik, ám mégsem csak nyelvészeti, hanem valódi művelődéstörténeti kalauz a könyv. (Hasonlóan sikeres lehet a fogadtatása, mint a 2006-ban megjelent *Vándorló napok* című könyvének, mely a hét napjainak elnevezéseit vizsgálta – nyelvészeti és kultúratörténeti szempontból –, összesen 66 nyelvet vonva be a kutatásba.)

Talányos a cím első tagja, amit viszont már az előszó második mondatában fölold a szerző. A Krisztus előtti 7. században, Kis-Ázsia nyugati részén kialakult pénzforgalomig, az „árupénz” korában, nemcsak gabonafélékkel, marhával, kagylóval és sóval, hanem mókusbőrrel is fizettek az árukért. Az európai pénzrendszer alapjait Nagy Károly teremtette meg a 8. század végén az ezüstdénárral, Magyarországon pedig a 11. században jelent meg a dénár (amit később az aranyforint, tallér, garas, krajcár, korona, pengő, majd újra a forint követett). A mókusbőr és a virtuális pénz között nemcsak a nemesfémű vert, az arany és ezüst súlya, tisztasága által megszabott értékű pénzek voltak forgalomban, hanem Kínában már a 11–12. században, Európában ötszáz évvel később bevezették a papírpénzt is (ami szintén virtuális a nemesfémértékhez képest).

Honnan származnak a pénznevek? – teszi föl a kérdést Maticsák. Mi köze van a magyar forintnak Itáliához? Károly Róbert 1325-ben kezdte meg az aranyforint kibocsátását, súlyában és éremképeiben is a firenzei „fiorino d’oro” mintájára, majd Nagy Lajos a firenzei liliumot az Anjou-címerre cserélte, a hátlap Keresztelő Szent János-képe helyére pedig Szent László király került. Mátyás az előlap címerét 1467-ben változtatta a kis Jézust tartó Szűz

Mária ábrázolására. (Erre vonatkozhat az a népi szólás, miszerint Máriát a zsidó is szereti a körmöci aranyon.) Keresztény szimbólum szerepel a krajcáron is, a „kreuzer” magyar változatán, amely a rajta látható keresztről kapta nevét (hasonlóan a braziliai „cruzeiro” és „cruzado” hátlapdíszeihez). Azt viszonylag könnyű megfejtetni, hogy a pénzérme hátoldalán lévő uralkodói szimbólumról nevezték el a koronát, de vajon kapcsolatban áll-e a dollár a mi tallér pénznevünkkel, esetleg a szlovén „tolár” elnevezéssel?

Lapozzunk a dollár címszóhoz! – 46 országban hivatalos pénznem (így az Amerikai Egyesült Államokban 1785, Kanadában 1867, Ausztráliában 1966 óta), a név eredetét azonban a mai Csehországban kell keresni, mégpedig a Jáchymov nevű településen, ahol az 1519-től vert ezüstpénzeket a német helynév után Joachimstaler Guldennek nevezték, ebből lett a „Joachimstaler”, ez később „Taler”-re rövidült. Vándorszóként sok nyelvbe bekerült, s erre a töre megy vissza a dollár, tolár, tallér mellett a holland „daalder”, az etióp „tolari”, az eritreai „tallero” és a szamoai „tala”.

III. FERDINÁND
TALLÉRJA 1646-BÓL

Kíváncsi voltam, hogy a „személyi kultusz” miként jelentkezik a névadásban. A választ *A pénznevek fő típusai* című fejezetből kapom meg. A legrégebbi pénzfajták egykor súlymértéket jelöltek; népszerű volt a pénz anyaga (arany, ezüst, réz) utáni elnevezés; gyakoriak voltak a számnevek; lehetett névadó a forma, az alak és méret; a földrajzi (ország-, város-, tájegység-, folyó-) név; illetve az érmén lévő veretkép.

A korona és kereszt mellé jegyezhetjük a máriást; a kopja adott nevet az orosz „kopejka”, a pajzs a portugál „escudo” vagy a francia „écu”, a griffmádár a németalföldi „griffon”, az oroszlán pedig a bolgár „leva”, a román „lej” pénznemeknek. S több mint negyedszáz pénzfajta kapta személyről a nevét. Köztük van V. Sixtus pápa (az olasz „sisto”), XIII. Lajos francia király, III.

Napóleon császár (a francia „Louis d’or” és a „Napoléon d’or”), I. Abbász perzsa sah (az iráni és grúz „abbasi”, „abazi”), Reza Pahlavi iráni sah (az iráni „pahlavi”), Lempira indián törzsfőnök (a hondurasi „lempira” pénznévben).

Szólásaink közt többször előfordul a fabatka: *Fabatkát sem, ér; Bolondnak fapénz is jó, ha elveszti nem kár; Fapénzt vesz arany gyanánt; Fapénzzel nem lehet várat építtetni* stb. Vajon tényleg létezett ilyen pénz? – Létezett bizony! A „batka” (eredeti alakjában „babka”) igen csekély értékű cseh aprópénz volt, egyharmadát tette ki a német krajcárnak. Magyarországon a 16. században terjedt el, s a fabatka előtagja az értéktelenséget hangsúlyozta. És mi a helyzet a „Nincs egy árva petákom sem” szólással? – Nos, I. Ferenc idejében (1792–1835 között) bocsátották ki ezt az aprópénzt, mely eleinte öt krajcárt ért (a peták a szláv nyelvek „öt” jelentésű szavából származik).

És a Maticsák-könyv címében foglalt mókusbőr? A mókus szóra vezethetők vissza óorosz, kirgiz, üzbég és kazah pénznevek, a nyestre a horvát „kuna”. A fizetőeszközként alkalmazott kagyló emlékét őrzik a guineai és ghánai pénznevek; a súlymértékként használt növények, gabonafélék neve fennmaradt a kínai és távol-keleti, máltai, tongai pénzek elnevezéseiben.

A bevezető történeti részben egy rövidebb fejezet a magyar pénzekkel is foglalkozik. A terjedelmet a többi közt az is indokolja, hogy a magyar államiság ezer éve alatt viszonylag kevés pénznem létezett. Az első pénzünk a *dénár* volt – a római „denarius” mintájára még Szent István idején kezdték verni, és hosszú élete egészen Mária Terézia uralkodásáig, 1767-ig tartott. Mária Terézia *rézkrajcárokat* is veretett az I. Lipót uralkodása idején bevezetett ezüst krajcárok mellé. Közben már volt *forintunk*, Károly Róbertnál, aranyból, bár ennek az értékálló fizetőeszköznek a neve a 16. századtól egyre több helyen *dukátra* változott. A forint „számítási egységként” élt tovább – a *tallér* felét jelentette, azaz 60 krajcárt –, majd papírpénzekben tűnt föl a név. 1892-től a *korona* lépett a helyére (egy korona 100 fillért ért); 1927-ben a *pengő*t vezették be, s 1946-tól ismét a *forint* a fizetőeszköz.

S hogy lesz-e nálunk *euró*? Nos, az etimológus és művelődéstörténész sok mindenhez ért, a jóslás azonban igen távol esik tőle.

A SZENT ISTVÁN ÁLTAL VERETETT „LANCEA REGIS” FELIRATÚ EZÜST DÉNÁR. A FELIRAT JELENTÉSE: „A KIRÁLY LÁNDZSÁJA”, S A HATALMAT SZIMBOLIZÁLÓ LÁNDZSA MOTÍVUMKÉNT IS MEGJELENIK AZ ÉRMÉN

BÁRSONY LEHEL:

VOLT PÉNZEM...

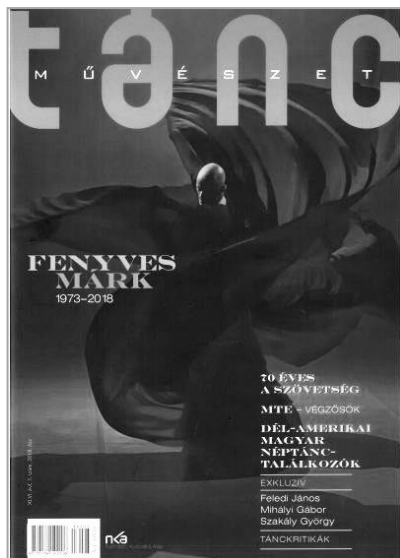
sok haszontalan dolgokra, a nagy látszatokra,
arany kítűzőre, okos-műszerekre, időzített
bombatokra és elfelejtett menyasszonyokra,
körülvettem magam a világ képeivel,
s közben nem figyeltem már a hajnalokra,
a színekre, az őszülő fájdalomra,
az egyre halkabban jajduló
kis dalokra

KÁNTOR ZSOLT:

FELSZÁLLT AZ EGÉSZ

Itt egy atmoszféra, melyet szavak húrjain építettünk fel.
Abban laktunk, amíg nem volt meg a lakásunk.
Mondatokat tettünk egymás mellé.
Például azt mondtuk: beszéd helyett ültessünk fát!
Ahogy elhangzott a szándék, a levegő megtelt energiával,
a kimondott szavak elkezdtek nőni, mint ágak.
Bükk és tölgy, platán és diófa nőtt a hexameterek között.
Az óceánt is szavak tartották a medrében.
Maga a víz is szövegfolyamként ringott a fantázia ölén.
A vitorlák napszítta metaforák, metonímiák voltak.
És teleírt, papírmásé nők napoztak a fedélzeten.
A harcsa kibújt a hálóból és belevergődött egy kosárba.
Pillangóforma drón szállt le érte. Robot karjaiba zárta.
Forróság volt. És esett a hó. –
Sejtettem én, hogy a múgond egy hajó.
Csak nem tudtam, hogy a Bibliából nőtt ki a teste.

Majd felszállt az egész. S akkor az Úr a tollat letette.

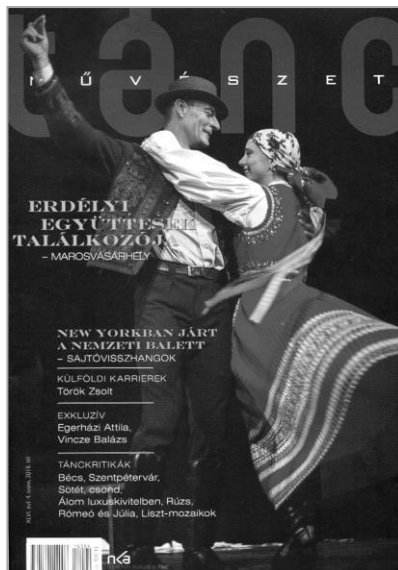
TÁNCMŰVÉSZET – 2018/ŐSZ; TÉL

A múlt év nyarán, 45 éves korában elhunyt Fenyves Márkra Lőrinc Katalin emlékezik a *Táncművészet* c. folyóirat 2018. évi őszi számában. A mozdulatművész a Dienes Valéria által 1912-ben alapított Orkesztika Iskola tradícióját újította meg. A folyóirat interjút közöl a Magyar Táncművészek Szövetsége 70 éves fennállása alkalmából Mihályi Gáborral, a szövetség elnökével (a beszélgetés címe is sokat elárul: *A szakmaiság mindig felülírta a politikai megfelelést*). A szervezet történetét egyébként korábban nem tárták

föl a kutatók, így hiánypótló tanulmány elkészítésére vállalkozott Major Rita táncművész-tánckritikus, a Magyar Táncművészeti Egyetem tanára (ebből a tanulmányból szintén részleteket közöl a folyóirat őszi száma). Beszámoló olvasható továbbá a győri Magyar Táncfesztiválról, az *Orfeusz és Euridiké* Szegedi Kortárs Balett által színpadra vitt produkciójáról (*Az istenek által megirigyelt boldogság* címmel); kitekint a lap a *Halál Velencében* zágrábi világpremierjére; a Royal Ballet *A hattyúk tava* nyári londoni bemutatójára és a Dél-amerikai Magyar Néptáncalálkozók történetére. Interjú olvasható Szakály Györggyel (ő tavaly nyárig töltötte be a Magyar Táncművészeti Egyetem rektori tisztét), valamint megismerkedünk az új rektorral, Bolvári-Takács Gáborral, aki teendőit a tanévnyitó beszédében is fölvázolta (a folyóirat ebből a programból idéz részletet, melynek mottója: „A tanárnak fel kell szabadítania a tanítványt, miközben az adott keretek közé szorítja”).

A *Táncművészet* 2018. évi téli száma beszámol a Magyar Nemzeti Balett New York-i előadás-sorozatáról, a tudósítás a kritikai visszhangokból idéz. Interjú olvasható Vincze Balázs koreográfussal, a Pécsi Balett művészeti vezetőjével a társulat *Rómeó és Júlia* című új darabja apropóján (ugyanerről a produkcióról a lap egyúttal kritikát is közöl). Olvashatunk még a Miskolci Balett *Álom luxuskivitelben* című őszi bemutatójáról, vagy a frissen (2018 augusztusában)

alakult Székesfehérvári Balett produkcóiáról (*Bla-bla-bla; Aquarell szivárvány; Csókok, Rúzs*), és mellette találunk egy interjút Égerházi Attila igazgatóval is. A kortárs művészet ún. „határbontó” tendenciái közt Kovács Péter értékelt egy izgalmas művészeti kísérletet – Ádám Anna „*sorry not sorry* c. alkotását –, amely a kritikus szerint a határterületek párbeszéd-képességét, a töredékes szerkesztés-mód működőképességét is bemutatni hivatott. A mű alapkérdése egyébként a bűn mozzanatához kapcsolódik, és annak a megkérdőjelezésére épül. A kísérleti projektek megjelentek már a táncszínházi pedagógiájában is: Mangi Kornélia riport-összeállítása két ilyen projektfolyamatot értékelt. A kitekintő rovatban a bécsi újdonságokról és az orosz balettszcéna jelenéről olvashatunk, illetve értesülhetünk arról, hogy milyen új utakon jár a Magyar Állami Népi Együttes. (Itt csupán annyit árulunk el, hogy a szerző, Fodor Zsófi szerint „a mostanában látható táncszínházi előadásokhoz képest egyedi, az együttes korábbi produkciójához nem hasonlítható formanyelvet sikerült megteremteni” a társulatnak.)

FEJEZETEK A TÁNCBÓL – BÁRSONY LEHEL HAIKUCSOKRA

Az vagy, amivé
tebened formálódik
meg a mozdulat.

Nem kint – és nem bent.
Egyetlen hely marad csak:
kint és bent között.

Ha egyszer megállsz,
az idő mozdulni kezd
a sejtjeidben.

És ha elindulsz,
az idő elfelejti
magát a táncban.

SZIKI KÁROLY:

SZÉKELYFÖLD – MONTREAL – CALGARY – SZÉKELYFÖLD

Gál Zoltán vallomása Sepsimagyaróson(ARCÉLEK IV. rész / *Közösségépítők a tengeren túl – s innen*)

A Háromszéki-medence déli szegélyén, a Bodzafordulói hegyek északi nyúlványainak előterében hajtunk a Cseretető alatt, 574 méter tengerszint fölötti magasságban, és betévedünk egy földútra, mert erre mutat egy tábla. Hephupa, kiöntött árok mindenfelé, de sehol egy torony, mi útbaigazítana, nincs egy mezei virág, csak egy szarvas szökken át előttünk. Lassan elbizonytalanodom, a jelzett 10 kilométer nem akar elfogni.

Olvasom az indulás előtt kapott elektromos levelet: *„amennyiben lehetséges, a Bákó felőli útról gyertek Ojtoz szorosán Uzonig, ott letértek balra Bikfalva fele, majd még egyszer balra Lisznyó fele. Ezután végig Lisznyón, balra tartva a templomnál, ki a faluból, az aszfaltozott út végénél esment balra, ott továbbra is aszfaltozott, ez behoz Magyarórsra. VIGYÁZAT! Uzon végénél van még egy eltérő Sepsimagyarórsra, de az az út nincs aszfaltozva, tehát az nem jó. Várunk nagyon!...”* – Ebből már egyértelműen kiviláglik, hogy a legrosszabb lehajtónál tértem balra.

Kérdem fiamat, nézze meg a könyvet, írnak-e valamit a faluról, van-e temploma, mert akkor nem gondolkodom templomban, ha nincs. Mint kiderül az olvasatból, van:

„A falu református temploma 1752-ben épült, amelynek még ma is eredeti szépségében láthatóak a hatszögű, ólomkeretekbe foglalt, hutáiüveges ablakai. Orgonakarzatának mellvédjén virágmintás díszítmények láthatóak. Harangtornya megőrizte a kor építészeti jellegzetességeit.”

Na, nem hiába meresztem hát a szemem!

A 2002-es népszámláláskor összesen 111 lélek élt itt, tehát ne keressek nagy területen, hiszen picike valami az, ahová tartok. Az útikönyv azt írja, hogy *„a falu közelében van a Kuruchalom, ahol a kuruc vezérek pihentek”* – de sehol egy dombocska, még vakondtúrás sem.

Folytatom az ismerkedést, egyelőre papírról: *„A templom előtt kopjafa áll Kóréh Ferenc (1910–1996) újságíró, az egykori sepsiszentgyörgyi Székely*

Nép szerkesztője, majd az Amerika Hangja rádióállomás munkatársának emlékére. 2001-ben állították. Nevét viseli a falu művelődési otthona.”

Itt álljunk meg, amíg lassan dökög alattunk a kocsi! Koréh Ferenc nevé-nél és személyénél. New York-i találkozóinkról számos kedves emléket őrzök róla, ki jogász, újságíró, közíró volt, Sepsimagyaróson született 1909. szeptember 4-én, és Amerika Englewood nevezetű városában halt meg 1997. április 1-jén. Hogyan ír Sepsimagyarósról két könnycsepp között, benne a Székely Mikó kollégium minden reményével, gyermekcsínyeivel? – Ahhoz el kell olvasni önéletrajzi könyvét (*Koréh Ferenc beszél New Yorkból, Viza KFT., Veszprém, 2001*). Labdarózsa csokrok részletező lírája az övé, bőr alá bújva, szívet tépve, egyszerűen és megrázóan tudósít a számkivetettség sötét éjszakáiból, békétlenül és békével készít interjút Neumann Jánossal, Gábor Dénessel, de nem csak magas kitüntetésben részesült tudósokkal, hanem „a világba szét-szórt lángocskákból” mindenkit szóra bírt rádiójában, rögzítette magnón vagy papír fecnin. Magányos ez az emlékezés rá, miközben látom feltűnni azt a két fecskét egy istálló fészkeben. Mint ahogyan látom feltűnni New York-i színházi előadásainkon Varga László oldalán. Kritikákat ír rólunk, ott van a bemutatók után Cserey Erzsébet off-Broadway sztár fogadásán, mindig visszafogottan és elegánsan.

Eközben ír a sepsimagyarósi kenyér illataról, mely anyja kemencéjéből szállt fel máig is feledhetetlenül. Az emlék minden motívuma közös, de a magány már privilégium, mert annyi nagy személyiség tűnt el az ő vezette kompániából: Karádi Katalin, Cserey Erzsébet, Czinkota Miska, Tóth Gyuri, Técsy Sanyi színészek, Baránszky Jób Laci költő, Kövesdi Pali, a képkereskedő és az ügyvéd Varga Laci bátyánk, és sodornak minden lavínával minket is, kik ott serénykedtünk tv stúdiók, rádió folyosók előtt.

Az idegen fecske egy darabig még küszködik önmagával, az emigráció könnycseppjeivel, de nem tehet mást, mert szárnyai erősek, kiröppen ott is, felszáll a Long Island-i kompra, hogy kivándorlása szimbólumát, a Szabadság-szobrot megnézzé, majd hazamegy Manhattanbe és új műsort készít a New York-i magyarok legjobbjai számára. Meleg lámpafényes előadás lesz ez, visszaemlékezés a Szabad Európa-rádiózásra, a Korond feletti nagy homályra, s bölcsőtől a koporsóig hűségben bejelentkezik a nemzetszolgálatra, széljegyzetet készít a magyar októberre, mert, ahogy fogalmaz: a magyar a legelső a Duna-menti népek között. Hány fájdalmas emléktöredék a lélekben, miközben New Jersey-ben jár, korábban Salzburgban '49-ben, majd Montrealban. Szétszórt árvalányhaj minden írása. Az ősi színeket fordítja át

Székről Bukovinába és a fekete-piros táncot járja e sorok dédnagyanyjaival Kolozsvár főterének szögletében, Kányádi versében (*Fekete-piros*).

Az ősi színeket nem vesztette el, ahogyan Gál Zoli sem, kihez igyekszünk. Megőriztek mindent nekünk és leírtak, Ceausescu pórére vetkőztetett magyarjainak emlékére, hogy lelki egyensúlyunkra figyelmezzünk. Csodás párhuzamokat vezetett végig munkája során a hazai és az emigrációba nyomott-nyomult magyarság szólamai között. Karmester lett, dokumentátor, aki leképezte a legjobb bukovinai, erdélyi, magyarországi hangjegyeket, és oratóriumot írt belőle New Yorkban. Ha őt hallgattuk (már csak olvassuk), reménytelen fájdalommal szólalt meg az amerikai magyarság szimfóniája, a magyar negyed zsongása, egy séta sóhaja hallik Kolozsvártól a Hudson folyó mentéig a történelmi tépelődés képeslapjain. Nagy dokumentátor nyomában járunk, ki emléket állít Kerényi Frigyesnek, Petőfi barátjának, aki született Bártfán és meghalt Texas országútján 1854-ben. Csatakos emlékek ezek 1848 szabadságharcának elárulásából, s nem csak a Kárpát-medencében. Tovább szorul szív, amikor Kossuth Zsuzsannáról, a kormányzó nővéréről szól, akinek sírja Emília testvérével ott van az 5. avenue és a 11. street sarkán kiásott temetőben. Feledhetetlen az is, ahogyan Kállay Miklós miniszterelnök sírját járja körbe a Menny Kapuja (Gate of Haven) temetőben, New Yorkban. Emlékeztet, hogy Kállay Miklós csak annyit kért a vég előtt, hogy piros-fehér-zöld selyemszalagból varrt zacskóba maroknyi magyar földet tegyenek és helyezték azt a kezébe. Csak ennyit kért.

Utolsó mohikán Koréh Mihály, magyarul beszélő indián Main államtól New Jersey magarlakta településeigi, miközben az angolok építette helyőrségben megfigyel, lecsap egy témára, restaurál, szépít, de nem menekülhet a múlt így sem: porba hulló magyar múlt ez, rózsa csokrok díszítésében, tuszádi hangulatban, hol mély völgyek felett haragos fenyvesek kijózanító sugógása kél. A sziklapárkány olyan, mint itt, ahonnan mélybe veti magát Uncas, a mohikánok utolsó nemes hajtása. Képletos ez a kép, szimulált jövő-lehetőség. Szerepet osztott önmagára Koréh Ferenc a riasztóan félelmetes, egy erdélyi számára örökké kietlen, riasztó és félelmetes táj lakójára.

Dacosan egy szörnyű nagy tárgyalást vizionál, amelyben a magyar haza legyilkolói állnának a vádlottak padján.

Csoda-e, ha ezek után majd azon a telken találom magam, ahol Koréh Ferenc született és élt?

Hirtelen egy bitumen útba ütközöm, és azon jobbra fordulok, balra nem is lehetne, mert a pusztában megállt a képződmény, mint a betyár fába dobott fokosa. Ekkor megcsörren a telefon: – Merre jártok? Mondom, merre. – Te vagy az, Zoli? – Hogy a kórságba ne én lennék, de ti merről merre tartotok? Ja, szóval a másik úton jöttetek be? Ahol vagytok, onnan egy kilométer, a központban várlak.

Megyek, majd elszáguld mellettem egy kisautó. Ő az. Int és követem. Egy különleges építmény udvarán vagyunk, lelkes kutyák csaholnak körül, beukorékol a kakas és jönnek a macskák is. Hosszú ölelkezés, magyar pálinka kerül elő és kinn ülünk egy külső konyhában, társalgóban, akár egy előadóteremben, és elindul a szólavina.

– *1957-ben születél Gyergyószentmiklóson. Hány várost laktál be, míg megelégtelted a diktatúra tombolását?*

– Éltem Gyergyóban, Borszéken, Marosvásárhelyen, Csíkszeredán, Kolozsváron, Nagybányán...

– *Aztán Kanadában...*

– Montreal 10 év, Calgary 14 év.

– *Előtte számos szökési kísérlet!*

– Először Szatmárnémetinél szöktem át, 1987-ben, de Csengerből visszadobtak.

– *Mit adott ezért a csahos Ceaușescu rezsim?*

– Tíz hónap börtönt Szatmáron és Nagybányán.

– *Nem adtad fel!*

– Másfél hónappal a szabadulás után ismét szökés.

– *Újra elkaptak!*

– Versecen 20 nap börtön, három hét további börtön Belgrád mellett, majd 7 hónap menekülttábor Szerbiában.

– *Innen az út már a szabad világba vezetett?*

– 1998 júliusában Montrealba jöttünk.

– *Itt folytattad otthon félben maradt tanulmányaidat!*

– A McGill egyetemen történelem-politikai tudományok diplomát szereztem 1997-ben. 2011 szeptemberéig maradtam Calgaryban.

– *Ezután Erdély felé visszafelé, hazafelé...*

– Bákóban töltöttem fél évet, végül ide jöttem, már régi feleségem nélkül, ide, ahol most kérdezel engem, Sepsimagyaróra.

– *Egy álompárnak ismertek benneteket Calgaryban, s mégis megszádkadt köztetek valami.*

– Az álompárosság az stimmelt jó darabig, működött, van az álom és van az igazság.

– *Maradt valami harag a válasz után?*

– Semmi ilyesmi nem maradt. Az életet kár lenne haraggal művelni. Meg kellett élni, tapasztalni, hogy a másság, az igazabb lét kiderüljön, benne a haza, nemzet, identitás.

– *Kidobott téged Calgary, miután az identitásod kerested?*

– Egy helynek nincs annyi ereje, hogy befogadjon, vagy éppen kidobjon. Te önmagad tudod kidobni vagy tudsz kiszállni.

– *Nem tudtad elfogadni a kanadai létformát?*

– Amíg ott voltam, elfogadtam, de mindig tudtam, hogy nem valami végleges az ott.

– *Vannak hasonlóan gondolkodó magyarok Kanadában?*

– Sokat ismerek, akik hazavágnak, jönnek, jönnének mielőbb.

– *De a vágy és a tett között sokszor ott marad a „maradok” inkább, mint elhatároztam, megteszem, megyek!*

– A vágy és a tettekkészség közti különbségtől függ minden.

– *Sokszor nagyon messze van a kettő egymástól.*

– Igen. Nagyon sok ember beledarálódik a körülményeibe, mindegyre nehezebbé válik a megszokottból való kilépés. Egyre több hivatkozási alapja lesz: gyerekeim itt vannak, életem nagyobb részét már itt éltem le, nincs otthon már senkim... Én nem tudok más helyett gondolkodni! Amit én tudok, hogy nekem onnan el kell jönnöm.

– *Volt egy hamis liturgiád, hogy oda kell menj, karriert építesz, aztán... Hamis filozófiában élnék?*

– Jól megtanították nekünk az elmúlt 100 években, hogy kételkedjünk. A descartes-i filozófia tulajdonképpen kiindulópontja a kételkedés. Descartes, módszerének megfelelően, olyan támpontot keres, mely nem vonható kétségbe. Ebből kiindulva kíván azután kényszerű következtetésekkel bonyolultabb, de vitathatatlan igazságokhoz jutni. Így van ezzel az emberek többsége is.

– *Arra gondolsz, hogy mint Descartes-nál, minden ember gondolkodásának egész fundamentumát aláássa, és nemcsak az érzéki észlelésben kételkedik, hanem az emlékezet teljesítményében és végül s legevisebb dolgokban is?*

– Ha az ember tudja, mi az igazság, akkor nem gondolkodik tovább a két-ségein, cselekedni kezd.

– *El tudom fogadni az igazságot a keresett filozófia első elvének. És a cselekvésed első lényeges eleme az volt, hogy szalmából építettél házat magatoknak? Már új családi modellben, mert mint mondtad, sem feleséged, sem fiad nem jött veled vissza Erdélybe.*

– A kételkedés által szétrombolt viszonyt a külvilághoz alakítva állítottam helyre.

– *Egy izzó légkörből, a Sziklás hegység tövéből, forrongó, lendületes közösségből vissza a világ végére, ahol 80 ember lakik mindössze? Van egy bolt, egy temető, meg egy templom... Ez most az álom?*

– Nem szalmaházba készültem, mikor a visszahívó kürtöt megfújtam. Dombházat akartam magunknak, csak itt nálunk a telek, ahol egykor Koréh Ferenc háza állt, nem elég meredek egy ilyen típusú építkezéshez.

– *Descartes-ra hívatkoztál, maradjunk nála kicsit! A res extensa, amely a külső testi világ, mögötted van immáron és tiéd immáron a res cogitans, a belátás, igenelés, nem tetszőnek tagadása, tied az akarat, melyben megvalósul valami, új Gál Zoltánt kell elképzelnem?*

– A világ forгатagától eltávolodtam, de közelebb kerültem az Úristenhez. A külső befolyásokra kevesebb figyelmet szentelek, és többet önmagamra.

– *Ez végcél?*

– Igen.

– *És benne a költészetnek van helye?*

– Ha nincs igazságod, nem tudsz létezni. A célokat megtaláltam.

– *Ebben hogy jelennek meg az öntépő, mély gyötrelmet felhozó versek?*

– A cél még nem a megérkezés, egyáltalán nem az.

– *A vers feléled, elnyomod? Hogyan írsz?*

– Nem vagyok termékeny, de tartom: kellene, hogy ne múljon egy sor nélkül egy nap.

– *Így van ez veled, megvalósul?*

– Sajnos, nem vagyok ennyire produktív. Időszakos vagyok. A kiváltó pillanatra szomjas, és ha az megvan, megszületnek a sorok. Bezárom magam a felismerések elől, ami kevésbé produktív.

– *Akinek nincs kiéletlen öröme, arra mondják, nem tud írni, ha nincs a vegetatívban erős tartalék, nincs vers.*

– A múltam tele van anyaggal. A jelenem meg intenzív, nem készlet igazán írásra. Látok, hallok, érzek, felismerésekben gazdag vagyok, de valahogy nehezen születnek a versek. Az igazsághoz közelebb kerültem.

– *Sokat vesztettél a bolyongásban? Mi veszett el és mi kamatozik?*

– Az igazság felismerése kamatozik, nem a valóság, hanem az igazság felismerése. Egyre közelebb kerülünk isteni mivoltunkhoz és ez kamatozik. A múltam annyiban használ, hogy értékelni tudom önmagam, benne a jelent is, összefüggések meglátása kerekedik ki.

- *Ez az önfejlövés helyett önfejlődés?*
- Igen, fejlődünk, de nem kifelé, hanem be, egyre mélyebb rétegekbe.
- *Ha fáj, üvöltesz?*
- Versben válaszolnék!

ORDÍTOK, URAM, MERT FÁJ

*karóba feszül a momentum, álomba húzott, rejtett síkokban működik, uram,
jaj, hányan fizetünk még,
míg tudatunk hátrótsága egygyé válik, mindenén átlát
és odaölel a csecsemőkhöz, hátrarobban a megváltáshoz,
gondolkodtunk, uram, szinte öt dimenzióban, váltottunk, mint postalovát,
máglyát, hitet, időt, szerencsétlen, emberből csinált emberek, jaj, mennyire
próbáltunk lenni,
okosak, összezárni fajt, felekezetet és egzotikumot,
hogy hozzád találjunk vissza, korszakalkotó egységbe,
pereljek-e, uram, magunk miatt, várjunk-e még sajtáságunkban, hittünk és
elítéltek
uram: már nem is bántanak, csak mosolyog a fagyatlan víz és elvár, míg
hiányod átjár, mint
józsef attilát és közelséged perzsel, látod, uram, a „sohasem” felejtődik, ugye
ezt mi találtuk ki,
megtorpantam, a jóról a jobbra, még mennyi, uram, amíg ráérősen felis-
merünk,
már nem kell a valóság,
emberfia,
a keresztet az igazság támasztja.*

a valóságból kiragadott pillanatkép

*és hozzáképzelte
a csipás, szerető lélek
sajátosságát
a brit-ek kék, harci színéhez*

*egy langyos este, borközelben,
három új ember homályából,*

*cafatokra tépett tizenöt év után
szilvafákba burkolózva*

*istenem hozza, istenem viszi
választott társunkat
az úton, igazságon innen, lélekszakadva
a szeretet felé*

– *Emlékezz még a múltra, ha már ilyen biztos a jelen, akkor az nem zavar be semmit! Térj vissza gondolatban Calgaryba! Kik és mik voltak a meghatározó személyek, jelenségek számodra?*

– *Vitéz, lovag Egyed Attila barátomat elsőik közt említeném, példakép volt, szerettem, meghalt, de közel van hozzám. Ismeretségi köröm nagyon nagy, de kevés igaz barát lett köztük. Ez a nyugati világ individualista, elzárt emberek világa, mindenki a sajátját üldözte, s amikor hazajöttem, már nem kellett keresni semmit, itt vannak testközelben az emberek.*

– *Megbántad, hogy elmentél?*

– *Nem. És azt sem, hogy hazajöttem. Hazaérkeztem. Végigcsináltam. Nehéz volt, hosszú, de megérte.*

– *Mondj néhány jeles személyiséget, akik itt születtek, éltek vagy haltak!*

– *Jelesek: Sepsimagyarósi Bartha László, XVIII. századi földrajzi utazó, író, Teleki Sándor (1894–1952) református lelkész, egyházi író, Fodor János (1899–1969) és Fodor Sándor (1902–1954) közéleti személyiségek, Fodor Sándor, a faluról írt monográfia szerzője, Telch-Dancs Rózsa lapszerkesztő Torontóban.*

– *Rózsa, az írónő?*

– *Igen. Kellott, hogy találkozz vele Torontóban.*

– *Találkoztam. Farkas Árpád költő társad is említette a nevét, egy iskolába jártak.... A napot akartad, s elpusztult minden?*

– *Álomárnyék minden kincsem, mert a tervből ennyi maradt.*

– *Bujdosó lettél, megmérgezett múlttal. A gyémánt nincs, csak a lélek vágya, az elrejtethetlen vágy, menekülés, börtön, majd újra úton...*

– *Ékszer maradt Székelyföld, ezt megkeresni indultam vissza.*

– *Eltört fények zavarában is, rejtett kincsel, nemzetérzetével, elrejtve is hazáért él. Megírod a bujdosásodat?*

– Nem tudom. Még oda kell érjek, a börtönélményeket megírtam, talán ezt is egyszer...

– Szükség volt rá?

– Igen.

– Magánbörtön ez a néhány stációd?

– Nem. Adom, mondom tovább, megosztom másokkal is.

– Ki vagy te, költő? Világcsavargó, világtanító? Meteorokat vizslató személy? Ki vagy te?

– Sánta Feri barátom szavaival élve: a világ beteg. És én a többi között egy ápoló kívánok lenni.

Leül a géphez, cigarettát vesz a szájába, aztán járátja a billentyűket. Megszületik egy vers. Ez a tiéd, mondja, neked írtam:

Mindenre van egy sor

Elmennek emberek, de szól

Jönnek barátok

Mennek könnyel el

Mennek kormányok

Most más ölel

Jönnek madarak

Magas röptű dalok szólnak

Mert minden idő

Jó idő, kidőlt bedőlt oldalú is

Csak őrizd meg és hidd el:

Örökre velünk maradsz itt

– Na, gyere, kész a tűz, rakjuk fel a rácsokra a sztékeket. Jó vörös bort vettem mellé. Kezdjünk hozzá!

A magasban a legszebbnek tűnő csillagos ég. Az illat leírhatatlan, mint ahogyan ez a meghitt beszélgetés is az! Megpróbáltam, talán sikerült egy különös emberről valami értékelendőt írnom.

Vakul, világtalan világba vezette menekült társait, feleségét, gyermekét. Lelkében örök gyermek, ékszer-villanás, félelem, régi székely fény. A napot akarta, s közben felégett minden.

Gyémántjait csiszolgatja újra. Eltört fényű múltját csiszolja újra. Vad bujdosóból hazalovagolt és szelíd Zoltán lett. Bikabetőrő Calgaryból gyermeki haza ölelésébe visszabujdosott székely.

A lélek ékszer, a haza egy foglalata ennek a félelemmel rejtett valaminek. Valakinek, aki ő, Gál Zoltán.

Azt mondják, a szalmaláng népe vagyunk. A tűz nehogy kialudjon!

SZÉKEDI FERENC:

A LÁTHATÓ ÉS A LÁTHATATLAN

Székedei Ferenc (sz. 1945) a szülők által épített zsögödi házában él. Szerkesztő, műfordító, publicista. 1971-ben kezdte pályafutását a *Hargita* c. lapnál, 1990-ben újraindította a *Csiki Lapokat*, '93-ban megalapította a *Csíkyszereda* havilapot. 1994-től a *Romániai Magyar Szó* munkatársa, 1994–2006 között a *Csiki Tv* főszerkesztője; 2005-től az *Új Magyar Szó* és az *Erdélyi Ríport* főmunkatársa, a csíkyszeredai *Sapientia* egyetem médiaoktatója. Pro Urbe és Közönség Díjas, Hargita megyei különdíjas, 2008-ban megkapta az erdélyi Spectator-díjat. Hat könyve van, s a hetediket tartom a kezemben.

Pontosabban: nem tartom – a vaskos kötet Cseke Gábor által szerkesztett kézirata világít előttem a számítógép képernyőjén. Bölöni Domokos küldte el Bertha Zoltán irodalomtörténésznek, aki továbbította az Szakolczay Lajosnak és nekem.

A *látható és a láthatatlan* mintegy két évtized (2000–2018 közötti) művészeti feljegyzéseit (képző- és fotóművészeti – egyéni és csoportkiállítások, illetve megyei szemlék, díjátadások, könyvek és katalógusok apropóján született – írásait és több művészeti tárgykörű vitacikkét tartalmazza – száznál is többet. Gyakran írt cikket, kritikát vagy esszét és portrét pl. Gaál András, Botár László, Márton Árpád, Nagy Ödön, Kubinyi Anna, Rangyák József, Ádám Gyula, Balási Csaba művészetéről, és rendszeresen értékelte a Hargita megyei csoportkiállításokat, a Hargita Szalont, a Free Camp és CreArt szemléket.

Szerette volna nyomtatott formában is megjelentetni, reprodukciókkal. Sokba kerül – írta, mikor kézirata sorsáról érdeklődtem. Azonban örömmel hozzájárult, hogy e helyütt ne csak szemlézzük munkásságának utóbbi időszakát – korábban megírta Antal Imre és Nagy Ödön művészeti monográfiáját; esszéi, publicisztikái jelentek meg (*Hétköznapiak, délibábok; A Hold másik oldala; Zsögödből a világ; A nagy erdélyi játszma*) –, hanem közöljük is az anyagából. A könyv bevezetőjét (*Az Olvasóhoz*) választottuk ki, melyben Székedei Ferenc beszél az indíttatásairól, a művészetekkel való kapcsolatáról. Önéletrajzi esszévallomása betekintést kínál a székelyföldi kulturális, rajta keresztül a hétköznapi élet menetébe, alakulásába.

(AZ OLVASÓHOZ)

Az lenne a legkézenfekvőbb megközelítés, ha ezt írhatnám: a képzőművészet szeretete a családi házban ragadt rám. Gyermekkoromat festmények között töltöttem, hol ez, hol az a részlet vonzotta a tekintetem, és már akkor eldöntöttem: ha nagy leszek, bizony, állandóan a képtárakat és a kiállításokat bújom majd.

De hát erről szó sincs: a múlt század ötvenes éveiben a zsögödi szülői ház hálósobájában, mint annyi más székely házban, egyetlen festmény uralta a teret: Jézus az olajfák hegyén. Méltóságteljes, aranyozott gipszkeretben, a jobb alsó sarkán alkotójának a nevével: Háromszéki. Ma sem tudom, ki lehetett, valószínűleg egyike azoknak a szentképfestőknek, akik sorozatban készítettek hasonló vagy más vallásos tárgyú képeket és eladásukból éltek. Netán lehetett volna oltárfestő is, hiszen a nagy felületen használt színek sok tekintetben hasonlítottak a zsögödi templom hármastólárán látható, árnyalatokkal nem sokat törődő festékek felviteléhez. A színeket és formákat ott viszont alaposan megfigyeltem, miközben a ministrálás perceit kellett eltöltenem a misekönyv egyik oldalról a másikra való átvitele, a bor- és vízkiöntés, a csengettyűzések között, a latin nyelvű liturgiák mondatai a híveknek háttal álló pap olvasatában vagy éneklésében pedig úgy rám ragadtak, hogy bárhol is vagyok, bármilyen nyelvű szentmisén, emlékeimben mindig azok térnek vissza.

De lógott még két lenyomat a konyhánkban, az ágyam fölött, amelyről a frissen megtömtött és a testemhez még hozzá nem alakult szalmazsákos éjszakákon örökké legurultam. Mindkettő a Balatont ábrázolta. Az egyikben, a hullámok megtörte, csupa-kétségben fehér vitorlások úsztak tova, a másikon pedig a parton csendesen elsimuló víz fölött hófehér sirályok csapatának néhány egyede gondolkodott azon, vajon leszállniuk lenne érdemes, avagy továbbrepülni. Soha nem kérdeztem, de biztos voltam benne, hogy nem csupán engem, ott született gyermeküket, hanem a két képet szüleim a Balaton melletti Nemesördemicről hozták magukkal, amikor sok más székelyföldi családdal együtt hazatértek második világháborús menekülésükből. Jobban mondva, inkább Édesanyám lehetett, aki összecsomagolt, hiszen vasúti tisztviselő Édesapám akkor még a szovjet hadifogság viszontagságaival küzdött és bizony még hosszú-hosszú hónapoknak kellett eltelniük, amíg először megláthatta a fiát.

És hogy ne feledjem: a szoba egyik falán ott szerénykedett még két fekete-fehér fénykép. Az egyikben posztónadrágos, karikalábú öreg álldogált az út

közepén, a két oldalról felsorakozó házak mögött, amelyek a fénykép felső részén egy templomba futottak össze, a másikon pedig valamiféle patak csordogált, a füzek árnyékában pedig egy öregasszony hajolt a víz fölé és áztatta benne a ruhákat. Jóval később tudtam meg, hogy két Nagy Imre festményről készült, alaposan lecsökkentett méretű reprodukciókat keretezett be a korabeli mesterember, és talán azért is kerültek a falra, mert édesanyám korán elhunyt anyja, Nagy Anna a festő unokatestvére volt, és ugyanúgy hívták, mint édestestvérét.

A rokonság ellenére, gyermekkoromban Nagy Imréhez nem sokat jártunk. A hasonló korú zsögödi fiúkkal egyetemben – voltunk egy foci csapatra valóan – viszont csodáltuk, amint a művész az Olt mentén csatangolt és olykor rápillantottunk kiváló horgászfelszerelésére, amellyel csak úgy rángatta ki az akkor még a falu mellett kanyargó, tiszta vizű, helyenként hínárral teli folyóból a csukákat. Ha éppen nem bűgött fel Simpson motorkerékpárja, amelyen puffos nadrágjával, térdzoknijával, bőrszíjas szemüvegével úgy ült, mint egy első világháborús pilóta, amint éppen visszatér az ellenséges állások felderítéséből. És olykor azt is láttuk, amint rajzol: esténként a hazatérő teheneket a Kisvár alatt, amint éppen átgázolnak az Olton, a híd mentén.

De hát engem akkor nem nagyon érdekelt a rajz. Annál inkább az olvasás meg a számtan. A természetrajzi és biológiai házi feladatokat például mindig Édesanyám rajzolta meg. Eleve nem érttem, hogy ha a borsó vagy a béka megtalálható a könyvben, akkor miért kell azt még egyszer lerajzolni, de hát Édesanyám, amikor a házimunkában és a ruhavarrásban egy kis szünetet tartott, szívesen kisegített. Egy vasúti kistisztviselői fizetésből csak nagyon nehezen lehetett akkoriban megélni, ezért ő varrt, nagyon sokat varrt. Az egész családnak, férjének, nővéremnek, nekem, a szomszédoknak, rokonoknak; igen büszke volt arra, valahányszor dicsérték egy-egy ruháját, és erősen bosszankodott, ha lemásolták. Szabásmintákra emlékszem, szabókrétákra, ruhapróbákra a hálószobai tükör előtt, meg fogak között tartott gombostűkre. És színekre, mintákra, ruhaanyagokra, amelyeket kiválóan tudott társítani és elegánssá varázsolni még akkor is, ha viselője éppen az elmaradhatatlan pityókaszedésből érkezett ruhát próbálni. Talán nem is tudatosult akkor bennem, de ezek voltak számomra az első leckék a színek és formák egymás mellé rendeléséből, akárcsak az, ahogyan az udvaron is mindig megválogatta a virágokat, hogy egyik szín miképpen kerüljön a másik mellé.

Már a középiskola padjait koptattam, amikor a menekülés után Magyarországon maradt unokatestvérem, Berecz András nyíregyházi festő felesége,

Györgypál Ilona, tudomásul véve olvasási szenvedélyemet, elhozta nekem a *Nagyvilág* néhány számát; ez jelentette számomra az ösztönzést arra, hogy 1962 után, bukaresti műegyetemi éveim alatt, kínkeservesen megszerzett román nyelvtudásom birtokában, olvasgatni kezdjem annak teljesen más kivitelezésű román változatát, a *Secolul XX.*-et, azaz a Huszadik Századot.

A két folyóirat között ég és föld volt a különbség. Amíg a *Nagyvilág* a maga szerény megjelenésével nagyon komoly kortárs világirodalmat hozott el a magyarul olvasónak, addig a *Secolul XX.* inkább nyomdai kivitelezésében bizonyult igen látványosnak, eredeti világirodalomban jóval kevésbé. A kiváló minőségű papír viszont jót tett a reprodukcióknak, és soha nem feledem azt a számot, melynek a fedőlapján egy olyan szobor vonzotta magához a tekintetemet, hogy többször is meg kellett szemlélnem az újságáruháiban, amíg összegyűlt annyi pénzem, hogy megvásárolhassam.

Zadkine *A rombadőlt város*-a volt ez a kép.

Ez állt a fedőlapon, és megdöbentett, hogy íme, olyan ez a szobor, mint egy óriási, az egekhez könyörgő jajkiáltás: elég volt, legyen már vége a fájdalomnak, a pusztításnak. Addig soha nem gondoltam arra, hogy igen, egy szobor ilyen is lehet, nem csupán férfi vagy nő, gyermek vagy fiatal, király vagy hadvezér, szentek sokasága... És a második világháborús, rotterdami bombázásokra emlékeztető Zadkine-szobor nyomán elkezdtem olvasni a modern szobrászatról, rendszertelenül, ahogyan értem. Moore és Giacometti, Arp és Calder, Brâncuși és Laurens, Boccioni és Ernst, Dubuffet és Tinguely, Tatlin és Tanguy... Már nem is tudom, miként sorjáztak egymás után. Az említett világirodalmi folyóirat több száma foglalkozott a huszadik századi szobrászokkal, a korabeli Bukarest pedig a bezártság után és a bezártság előtt éppen a nyitás éveit élte, Mrożeket, Beckettet, Ionescót játszottak a színházakban és egyáltalán nem jelentett nehézséget, hogy az ösztöndíjhoz járó néhány menzajegy árából a könyvesboltokban akkor még roppant olcsón árusított művészeti albumokat vásároljak, s próbáljam megérteni mindazokat az akadémikusi stílustól elrugaszkodó, avantgárd törekvéseket, nem csupán a szobrászatban, hanem a festészetben is, melyekről soha, senki nem beszélt nekem, és amelyekről úgy éreztem: emlékeztetnek a matematikára, hiszen amiként számomra nem jelentett semmiféle nehézséget, hogy az n-dimenziós terekkel vagy új axiómákra felépített elméletekkel ismerkedjek, ugyanúgy roppant becsültem azokat az alkotókat, akik túllépték a hagyományos határokat, és bármiféle társadalmi megütközés ellenére volt bátorságuk saját gondolat- és érzésvilágukat érvényesíteni.

Persze, néhány esztendőnek el kellett telnie, amíg ez a rendszertelen és folyamatosan gyarapodó ismeretanyag valamiképpen leülepedett bennem, de addig már, 1971-ben, különböző körülmények összzejátszása folytán kinyitottam a *Hargita* napilap szerkesztőségének ajtaját, amelyet majdnem húsz esztendő teltén csuktam be.

Az első írásomra is jól emlékszem: *Csíkszereda a parkok városa marad*. Ezzel a címmel díszelgett a harmadik oldalon, és immár négy és fél évtized után elmondható, kijelentésemben nem sokat tévedtem. A második cikkem viszont Király László akkor megjelent harmadik kötetéről, a *Ballada a fáradt asszonyokról* című versgyűjteményéről szolt; ebbe aztán beleadtam apaitanyait. Az egyetlen, harminc vagy negyven soros mondatban találkozott Chagall Erdéllyel, Ginsberg, Kerouac és a beat irodalom Kassákkal, utóbbinak az egyik klasszikus sorát idéztem befejezésként: ha a költő nem épít önmagának saját, külön világot, akkor bátran elmehet szivarvég szedőnek. Azóta sem tudom megköszönni eléggé korabeli főszerkesztőmnek, Albert Antalnak és a művelődési rovat vezetőjének, Miklós Lászlónak, hogy a korabeli körülmények között, minden további nélkül megjelentették a formabontó írást, melyre nagyon sokan felkapták a fejüket, és amely számomra azt jelentette: a napilapban is próbálják a művelődési anyagok pástján haladni.

Nem én voltam az egyetlen eszkimó. A festő- és szobrászbarátokkal büszkélkedő Váli József legszívesebben a képzőművészetről írt, Bálint András előszeretettel üldögélt az akkor még diadala teljében levő Transzilvánia filmszínházban (amely hosszú haldoklás után 2016-ban Csíki Moziként született újjá), hogy megírja soros filmleveleit, jómagam pedig a tizennyolc éven át szerkesztett, hetente megjelenő, műszaki ismereteimet kamatoztató Tudományos Horizont oldal mellett ragadtam. Hol innen, hol onnan csipegettem, próbálva bizonyítani, hogy a két kultúra, az irodalom és a művészet, illetve a természettudományok nem is állnak olyan messzire egymástól. Így teltek-múltak az esztendők, miközben a szerkesztőségben jól megfért egymás mellett az a két vonulat, amely, mióta a közép- és kelet-európai, illetve a magyar kultúra létezik, kisebb vagy nagyobb összefüggésekben rendszerint egymásnak esik, mindegy, hogy miként nevezték meg: urbánusnak és rurálisnak, hagyományörzőnek és európainak, nemzetinek és nemzetközinek, bezártnak vagy nyitottnak. Voltaképpen ez a szakadatlan küzdelem mutatta meg, hogy különösképpen nemzetiségi sorsban, a túl- és továbbéléshez mindkettő egyaránt nélkülözhetetlen. Sőt: idősebb újságíró társam, a szárhegyi Lázár kastélyban és ferences kolostorban alkotótábor létrehozó Zöld Lajos kiváló

szervezőképességével azt is bizonyította, hogy mindenkire: püspökre és igazgatóra, kisémbere és kultúraktivistára, képzőművészetet oktató egyetemi tanárra és népművészre, íróra, szerkesztőre és fotóriporterre, kitartásra, türelemre, fondorlatra, tárgyalásra, kompromisszumra és ki tudja, még mi mindenre szükség van ahhoz, hogy az idő ne borítson ránk végérvényesen fátylat. Sem ő, sem az ott fáradhatatlanul fotózó Nagy P. Zoltán, az említett, felejthetetlen nevekkel együtt már nincsenek az élők sorában, mint ahogyan az ott készült alkotások sok-sok szignója is immár az öröklété.

Amikor az 1980-as években, a napilap egyre szürkébb és szellemileg mind beszűkítőbb taposómalmában úgy éreztem, hogy akarva-akaratlan az újságírás nyelve is megkopik, elveszti az anyanyelv színes, gazdag szófordulatait, igennel válaszoltam a *Kriterion Kiadót* vezető Domokos Géza felkérésének, hogy a kortárs román irodalomból próbáljak meg fordítani. A Romulus Guga regényei, Mircea Nedelciu Esterházy Péter és Temesi Ferenc szövegeire emlékeztető írásai, Bedros Horasangian műveltséget hordozó novellái nem csupán arra tanítottak meg, hogy a műfordítás olyan mint a zsákba futás – mindegyre előre szeretnél szaladni, de a helyzetekre pontosan meg nem lelt szavak hiányérzete ott zsong benned és gúzsba köt, hasra esel miattuk –, hanem újból meg újból arra a legszokványosabb közhelynek hangzó és ezért pironkodva mindig elkerülendő igazságra is, hogy milyen sok a közös, ha úgy tetszik, egyetemes vonás a más és más nyelvet beszélő emberekben és irodalmukban. Akárcsak a képzőművészetben, mely ugyancsak fordításigénnyel jelentkezett: csak a romániai rendszerváltás után, 1991-ben megjelenhető tanulmánykötetben az általam nagyrabecsült Mezei Józseffel, Halász Annával, Horváth Andorral és másokkal együtt a hazai konstruktivista törekvésekről és kortárs ipari formatervezői kísérletekről fordítottam tanulmányokat, felhasználva mindazt a művészettörténeti és művészetfilozófiai szakszókincset, ami az évek során rám rakódott.

Ekkor azonban már fejest ugrottam az 1989 után virágkorát élő lapkészítésbe. Kis, ólomszagú nyomdánkban, ahol néhai Papp Dezső és Rangyák József szerkesztőségi titkárok, Papp Éva és Kovács László szedők, sok más, ólombetűkkel, ólomsorokkal és keretekkel viaskodó, fagyos teleken elakadó rotációs gépekkel vesződő nyomdászok társaságában többször megéltük a hajnalt, mint az éjfél, egymást érték a megrendelések. Kisgazdáktól a virágkertészekig, a néprajzosoktól a lovasokig, kereszténydemokratáktól az ifjú anarchistákig, irodalomtudósoktól a karikaturistákig mindenki lapot kívánt készíteni magának. Mindegy, hány oldalon, mindegy, milyen méretben, és

mindegy, milyen szöveggel. Az évek hosszú során át korlátok közé szorított, elfojtott közléskényszer olyan elemi erővel robbant ki, hogy jóval a romániai pénzhígulás előtt elszabadult a szőinfláció, melyhez természetesen a demokratizálódás útvesztőiben botorkáló politika is hozzátette a magáét.

Jómagam az RMDSZ felkérésére feltámasztottam, és Papp Kincses Emeléssel, Nagy Benedekkel, Borbély Ernővel, Vorzsák Jánossal és más lelkes társaimmal együtt néhány éven át éltetnem sikerült a *Csíki Lapokat*, amely már kiszabadulva az ólom fogságából, hathatós székelyudvarhelyi közreműködéssel Csík első számítógépes lapjaként írta be magát a sajtótörténetbe. És ott is maradt, amikor néhány esztendőnyi politizálás után Szőke Béla, az egyik középiskolás osztálytársam által létrehozott *Csíki Tv*-hez igazoltam át, hogy fiatal munkatársaimmal előzmények nélküli, térségi audiovizuális intézményt teremtsünk a semmiből.

De ez már a történelemnek egy második szála.

A harmadik viszont, amely közvetlenül kapcsolódik a képzőművészethez: Domokos Géza és Tőzsér József Csíkszeredába helyezték át a Bukarestben megalapított Kriterion Alapítvány székhelyét, a fiatal civil szervezet tevékenységét ugyancsak erőteljes képzőművészeti vonatkozásokkal gazdagítva. Márton Árpád festőre, az igazgató tanács tagjára hárult ez a feladat, hogy évente tucatnyi kiállítást szervezzen a Kriterion Ház kiállítótermében, s legtöbbször saját maga akasztgatta a falra a képeket, jómagam pedig hosszabb-rövidebb szövegekkel itt kapcsolódtam be a tárlatok felvezetésébe.

Korábbi kiállítás megnyitókön járva, mindig úgy éreztem, hogy az indító mondatok rendszerint két végleten helyezkednek el: az egyiknek, a szüksézávának az a jelmondata, hogy fölösleges minden szó, beszéljenek a képek, a másoknak pedig az a művészettörténeti, úgymond akadémikus fejtegetés, amelyben ott és akkor a nagyközönség nem mindig tud elmélyülni, esetleg majd később, ha a szöveggel a lapokban, vagy katalógusban is találkozik. Én úgy döntöttem, megpróbálok valamiféle középutat keresni és ebben segítségemre volt, hogy akkor már hosszú ideje írtam tudósítói jegyzeteket különböző napi- és hetilapoknak, rádióknak, a *Csíki Tv*-ben pedig *Ráadás* címmel minden vasárnap elmondtam, beolvastam, mikor hogyan sikerült, egy-egy meglehetősen magas nézettségű heti kommentárt, amely vagy a helyi társadalom fontosabb eseményeivel, netán országos jelenségekkel foglalkozott, olykor európai- és nemzetközi kitekintéssel. Ezek a szövegek sokrétű közönségnek szóltak, mint ahogyan a kiállítások közönsége sem szakértőkből állt, hanem olyan emberekből, akik kedvelték a művészetet, becsülték vagy ismer-

ték a művészt és különösképpen a figuratívból nonfiguratívra váló, az alakok és a klasszikus képzőművészeti hagyományok átalakulásával járó világban minden megnyitón számítottak valamiféle eligazításra.

A képzőművész színekkel, formákkal, felületekkel, vonalakkal, síkokkal és sok más látható elemmel – vizuális nyelven alkot. Aki a művészek és a képek, szobrok bemutatására adja a fejét, az szavakban fogalmaz, tehát voltaképpen egyféle tolmácsolást végez a vizuális és a szóbeli nyelv között, annak tudatában, hogy ez utóbbi jóval közelebb áll a nézőhöz, hiszen már kisiskolás korától ezzel nőtt fel. Ugyanakkor úgy gondoltam, hogy ezekkel a szövegekkel legalább résnyit lehet nyitni az érdeklődők előtt adott alkotási hátterek felé, és egyúttal azt is meg lehet mutatni, hogy a környező világ miként türemkedik be a maga értelmi és érzelmi hatásaival, azok sokféleségével a művészek gondolkodásába, érzékenységébe, teremtő hangulatába. Tárlatnyitó szövegeim legnagyobb részt így művészeti írásokká, ha úgy tetszik, nem egyszer társadalmi beágyazódású publicisztikákká is váltak, és ez a jelleg jórészt végig kíséri a könyvemben fellelhető majd valamennyi szöveget.

A Kriterion Ház kiállítótermében az évek során nagyon sokan éltek az ingyenesen felkínált lehetőséggel, sőt mi több, Domokos Géza ötletére, útjára indult az alapítványnak egy kitüntetése is, a *Kriterion Koszorú*, amely életműveket díjazott, és közöttük képzőművészek is szerepeltek. Az úgymond hagyományos Kriterion-korszakban, egészen 2011-ig, amikor is a kiállítási tér a már befutott, jó nevű hazai és magyarországi kortárs képzőművészek Új Kriterion Galériájává alakult, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a jelen idő élvonalát hozza el Csíkszeredába. Nem válogattam a megnyitókra hívó felkérésekben, bárkinek szívesen segítettem. Ez magyarázza a meglehetősen széles skálát, amin az ismert és az akkor még pályakezdő nevek mozogtak.

Időközben a Kriterion Házból és a Balási Csaba által működtetett Golden Gallery-ből álló csíkszeredai kiállítási lehetőségek alaposan megváltoztak, méghozzá látványosan kibővültek. A Csíki Székely Múzeum, amely jelentős magyarországi intézményekkel együttműködve maga is elindult a nagy tömegeket befogadó képzőművészeti kiállítások útján (Munkácsy, Szinyei Merse, Csontváry, nagybányai festőiskola stb.) átvette és galériává alakította az egyik Kossuth utcai, addig műtermekként működő ingatlan emeletét. Az utólag Művészetek Házának nevezett és a város tulajdonába került Szakszervezeti Művelődési Ház már évekkel az átvétel előtt alkotó és kiállító felületet biztosított és biztosít ma is, mindenekelőtt közösségben alkotó festőknek. A Hargita Megyei Tanács saját székházát, a Csíkszeredában csak Fehér Háznak

nevezett épületet, többek között korszerű és funkcionális kiállító terem rendezésével tette nyitottá a nagyközönség előtt, de az alkotások olyan színtérré is eljutottak, mint a vasútállomás melletti egykori gabonaraktár, a mángánkézbe került és átalakított Siló. Az évek során kisebb galériák, nem konvencionális terek is megjelentek, sőt PAG betűszóval megnyílt az első mángangaléria és aukciós ház is Csíkszeredában.

A legtöbb helyszínről, nem is egyszer, kiállítás megnyitókra és katalógus szövegek megírására kaptam felkérést, mint ahogyan más megyékből és más városokból, községekből, alkotótáborokból is felkértek, hogy szövegekkel kísérjek el egy-egy vendégül látott tárlatot. Hargita megye 2013-ban bekapcsolódott a több európai országot magába foglaló uniós CreArt programba, és az a megtiszteltetés ért, hogy megválasztottak a több évre kiterjedő rendezvénysorozat nagykövétévé.

Menet közben pedig történt még valami. Tózsér József, a Pallas-Akadémia könyvkiadó néhai igazgatója felkért, hogy az erdélyi magyar könyvkiadás rendszerváltás utáni legnagyobb könyvműhelyének *Műterem* sorozata számára írjak egy monográfiát Antal Imréről, a gyimesi festőről, a könyv pedig bestseller lett: néhány hét alatt elfogyott, olyannyira, hogy már a saját szerzői példányaim is gazdára akadtak. A Csíkszereda Kiadó felkérésére 2016-ban a 80 éves Gaál Andrásról készítettem egy nagyobb formátumú, többek között nyolcvan oldalas életrajz-interjút tartalmazó kötetet, amely szintén nagy sikernek örvendett és elfogyott (e kötet mindkét munkából tartalmaz kisebb részleteket). Mint ahogyan az érdekesség kedvéért a megnyitó- és katalógus, valamint más, az újságokban megjelent és a bukaresti rádió magyar adásában elhangzott szövegek mellé beválogattam néhány eseménytervet és egy olyan forgatókönyvet is, amely művésszel, művészettel foglalkozva megmutatja az olvasónak azt is, hogyan néz ki a háttére mindazon dokumentumfilmeknek, amelyekből néhány, egykori Csíki Tv-s munkatársammal és főként Csíki Zsolttal együtt, az évek során több tucatnyit készítettünk, olykor inkább a város életének hű krónikásaként és krónikájaként.

Hasonló szemlélettel készültek fotóművészeti kiállítás megnyitóim, katalógus szövegeim, a témával foglalkozó más írásaim is. Valamikor Nagy P. Zoltán fotóriporter és fotóművész kért meg arra, hogy az általa alapított Hargita fotóklub számára írjak szövegeket, később több fotóművész értékelte mindazt, amit a fotókról és fotósokról közölni próbáltam a közönséggel, így egyre több fotókiállítást nyitottam meg és a felkérésekből mind a mai napig nem fogytam ki.

A könyv első része a képzőművészeti, a második a fotóművészeti írásokat tartalmazza, a harmadik a médiában megjelenő olyan vitaanyagaimat foglalja össze, melyek a művészet és a társadalom időszerű összefüggéseit tárgyalják, leginkább az erdélyi magyarság művelődési vészhelyzeteire figyelmeztető szemszögből, és amelyek meglehetősen nagy közönség-visszhangra találtak.

Az első, képzőművészeti részt két részre osztottam. Egyikben az egyéni, másikban a csoportos kiállításokra összpontosítottam, valamiféle olyan sorrendben, amelyek az egymást követő nemzedékek életkorát veszik figyelembe. Persze, ezt az elképzelést nem mindig lehetett tökéletesen betartani, hiszen a művészet, akár az élet, nem szorítható mereven skatulyákba és ez magyarázza azt is, hogy a szövegek elhangzásának, megjelenésének kronológiai jelzete is olykor összekavarodik, de az egymásutániságnak ennek ellenére megvan a maga, belső logikai szerkezete. Az olvasó kedvéért több szöveg végére rövid életrajzi, művészpályát vagy jelenséget bemutató néhány soros jegyzetet is készítettem, de csak olyan esetben, amennyiben az illető írásból mindezek nem derülnének ki. Az érdeklődő a mai, internetes világban a feltüntetett néhány adat alapján elvégezheti a maga további kereséseit, nyomozásait. A kötetben így, főként az utóbbi évtizedből összegyűjtve, valamivel több mint száz írás és még több olyan művész szerepel, akik hozzájárultak Csíkszereda sokszínű, eleven, mindegyre megújuló és a megyei, helyi közintézmények, a nagyközönség által is támogatott művészeti életének kibontakoztatásához.

Az élet nem áll meg. A művészeti középiskola, a művészeti népiskola, a város művelődési intézményei, kiállító terei mindegyre a műtermeken, művésztelepeken és mindenekelőtt az alkotók szenvedélyes munkáján alapuló újabb meg újabb látnivalókat kínálnak, a művészetekre figyelő könyvkiadás pedig a város több kiadójának, nyomdájának köszönhetően egyre gazdagabb. S különösképpen Szabó Andrásnak, a Csíki Székely Múzeum munkatársának, a Nagy Imre hagyaték kurátorának köszönhetően nem csupán az immár klaszikus Nagy Imre- vagy Nagy István-féle örökség legkülönbözőbb vonatkozásait méri fel, hanem a város művészeti múltját is részletezi. Szatmári László, Turós Eszter könyvei, Hegedűs Enikő tanulmányai, az utóbbiak tárlatnyitó szövegei immár igazolják, hogy képzett művészettörténészek és műkritikusok is beléptek a városnak ama szellemi terére, melynek legalább egy részét, a rendszerváltás után, az alkotók és az alkotás, a közösség iránti tisztelet jegyében jól-rosszul betöltöttem.

Részegh Botond képzőművész irányításával, Hajdú Áronnak, a legigényesebb erdélyi magyar könyveket megjelentető Bookart kiadó igazgatójának

támogatásával az Új Kriterion Galéria néhány esztendő alatt az országos, sőt a kortárs nemzetközi képzőművészeti élet és média figyelmébe került, a város hagyományos kiállítási helyei markánsabban rétegződtek, a Csíki Székely Múzeum művészettörténeti vonatkozású gyűjteményes képzőművészeti sereg-szemléi a legnagyobb közönséget vonzzák Erdélyben.

Az idők változtak. De amikor manapság még mindig meghívnak egy-egy kiállítást megnyitni, változatlanul megkérdik, hogy a plakátra, a meghívóra, a szórólapra, a facebook-eseménykrónikába, a katalógusba mit írjanak személyem mellé. Művészeti író? Újságíró? Szerkesztő? Műkritikus? Művészettörténész? A hazai képzőművészeti szövetség tagja? Sapientiás médiatanár?

A kérdésre mindig azt szoktam válaszolni, hogy elegendő csupán az a két szó, amely négy és fél évtizednyi, mindig a nyilvánosság előtt végzett munka nyomán talán jelent valamit. Azaz: írják csak a nevemet.

Mert ha az nem elég, akkor Kassák példázata nyomán nyugodtan elme-hettem volna szivarvégszedőnek.

(A könyv teljes anyaga itt olvasható: <http://mek.oszk.hu/18000/18048/18048.pdf>)

SZÉKEDI FERENC (BALRA)
GAÁL ANDRÁS FESTŐMŰVÉSZ
80. SZÜLETÉSNAPI KIÁLLÍTÁ-
SÁNAK MEGNYITÓJÁN (2015
JÚNIUSÁBAN) A KÉZDIVÁSÁR-
HELYI INCZE LÁSZLÓ CÉH-
TÖRTÉNETI MÚZEUMBAN

HATÁRON TÚLI MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZET

Egy vázlat vázlatára Szakolczay Lajostól

Kereskedelmi forgalomba nem került a *Hitel* című folyóirat 2018. augusztusi számában megjelent – az illusztrációkkal együtt összesen – 24 oldalas esszé különlenyomata, melyet a szerző, Szakolczay Lajos Széchenyi-díjas irodalom- és művészetkritikus postázott el a múlt év végén. Amíg a határon túli magyar irodalom lassan elhelyeződik a nemzeti értékkánonban, a képzőművészetről ugyanez nem mondható el. „Jóllehet mindig voltak és ma is vannak kísérletek a kint született életpályák műveinek a befogadására, a köd alig akar oszlan. A közelmúltbeli, az erdélyi magyar képzőművészetet bemutató tárlat (Magyar Nemzeti Galéria) és a Kárpát-haza Galéria magyar művészeinek bemutatkozásai (Forrás Galéria), valamint a Mission Art Galéria Nagybánya nemzedékeit bemutató sorozatai sokat tettek azért, hogy tisztábban lássunk, ám mindez nem elég. Minthogy a hazatelepült szobrászművészen, Szervátiusz Tiboron kívül egyetlen határon túli magyar képzőművész sem kapott ez idáig Kossuth-díjat, van miért szégyenkezniünk” – írja Szakolczay a bevezetőben. S kérdezi egyúttal, hogy minek köszönhető ez a sanyarú sors. Nem csak „a távolságok nehéz befogadásának”. (A könyvet mindenhol föl lehet lapozni, a kiállításért el kell utazni – vagy a kiállítást kell utaztatni.) Nem is csak a szakmai közöny okolható. Az ok leginkább abban a tévhitben keresendő, mutat rá Szakolczay, hogy „a képzőművészetnek (ellentétben a nyelvi határok közé zárt irodalommal) egyetemes a nyelve, s akár magyar, akár nem magyar, jelképvilágával, kozmikus szerkezetével a náció jegyeit ledobva ugyanazt tükrözi”.

NAGY JÁNOS: KITELEPÍTÉS
(BRONZ KISPLASZTIKA)

Ezt a tévhitet – némi történeti kitekintővel (1971-ben ugyanis már megjelent a marosvásárhelyi *Igaz Szó* képzőművészeti számában a nemzeti sajátosságok, a képzőművész nemzethez való tartozásának megmutatási igénye, közben az eredendően magyar életműveket Ungváron, Lendván, Kassán, Kolozsvárott egyaránt kisajátította a többségi kultúrapolitika) – Szakolczay Lajos azzal is bizonyította, hogy egy majdani monumentális monográfia vázlatát írta meg. Aligha vonható kétségbe állítása, miszerint „a romániai magyar festészet egén (és az egyetemes magyar glóbuszon is) mindmáig világító csillag Nagybánya. Levegője, fénye, sója, ösztönző ereje. (Trianon után ebből építkezett a szentendrei Régi Művésztelep is.) Miből mennyi jut, milyen szerkezetben, milyen egyedi sajátosságokkal, éppen ez határozza meg milyenségét, esztétikumát.” Így lesz más az erdélyi táj, mint a délvidéki, kárpátaljai vagy felvidéki. Más az erkölcs is, más az erő, a szellem és a küzdés, a magára ébredés. Ezt bizonyítja pl. Kós Károly feddhetetlensége. S „nincs az a sötétség – olvassuk a romániai, Trianon utáni szobordöntések reflexiójaként –, amelyben az emberi létező bizonyítékaként ne világolna valamilyen lámpás.” Folyóiratok, műhelyek és céhek, művésztelepek alakultak. S a groteszk is hatásos volt a hatalmi önkény ellen. A tájszeretet vagy a küzdő ember szelleme, az organikus protestálás, a néprajzi jellegbe oltott modernség, a komor méltóság és szürreális meditáció, az „átszellemített anyagmítosz”, a grafika vonalköltészete, könyvekbe, borítótervekbe vagy exlibrisekbe menekített „szépségkatedrálisok” is azt tanúsítják, hogy a képzőművészet nem románosodik el, úgy lesz egyetemes, hogy mégis, mindenképpen ellenére – talán még az anyaországainál is erősebben –, megmarad magyarnak. S ez csupán az erdélyi magyar képzőművészet vázlatos mustrája. Szinte minden jelző és utalás mellett ott van a nevek és művek, az életművek idézete. Szakolczay minden bekezdése tulajdonképpen egy önálló fejezetvázlat ehhez a monográfiához. (Az erdélyi szobrászatról írva már néhány név föl-villantásával is jelzi: minden említett alkotó mögött életmű van, hogy milyen gazdag a nemzedékek, „a századelő avantgárdjától a plasztikában megjelenő humorig, az organikusától a köztéri zsánerig, a hagyományosan realistától az absztrakt ábrázolásig húzódó vonulata”. – S 23 név következik.)

De hasonló szemlét kapunk Kárpátaljáról, Felvidékről, Vajdaságról vagy a tágabb Délvidékről. Hagyomány és hagyományozás, sors és gondolat; a legkülönbözőbb képzőművészeti és más alkotótevékenységek (pl. a versek és képek vagy maga a művészetkritika, dokumentáció és továbbgondolás) összekapcsolódása; ösztönzés, iskolák, megtartó hit; látványba sűrített erkölcs...

Kedves Lajos Bátyám! Meg fogod-e írni ezt a nagymonográfiát?

DETRICH JÁNOS:

BOCSKAI ISTVÁN VÉGRENDELETE

Egy különös személyiség emberi és politikai testámentuma

Bocskai Istvánnak szobrot emeltettek Genf városában ottani református testvéreink a reformáció emlékművén. Ennek a gesztusnak erős üzenete, hogy a hódoltság korának háromfelé tépett Magyarországa és a nemzet sorsáért cselekvően aggódó magyar politika meghatározó szerepet játszott Bocskai korának Európájában.

Többen kissé közhelyesen ellentmondásos személyiségnek nevezik, tegyük hozzá azonban, hogy az osztályrészeül jutott korszak és közeg valóban meglehetősen ellentmondásos és zaklatott volt. Úgy hiszem, bizvást elfogadhatjuk Szekfű Gyula jellemzését, aki szerint Bocskai „a Habsburg Magyarország első nagy realistája” – és még tovább is megy, amikor kijelenti, hogy „Bocskai gondolkodása mit sem különbözött Deák Ferentől: okos kompromisszumokat kötni és ahhoz ragaszkodni.”⁽¹⁾

Nos, életének utolsó cselekvése (végrendelkezése) csillogóan áttetsző megvilágításba helyezi politikai pályafutását.

KEZDETEK, ALAPOK

A keresztyén és az oszmán világ akkori határán, Erdélyben született, igen befolyásos családban. Édesanyja Sulyok Krisztina, Sulyok Balázs királyi főkamrás egyik leánya; nagynénjei Dobó István egri várkapitány felesége, valamint Balassi Bálint édesanyja voltak.

Bocskai Bécsben és Prágában nevelkedett tizenkilenc éves koráig, a református tanításokban járatosan. Természetesen politikai és műveltségi képzettsége is a kor követelményszintjéhez igazodott. Prágában a kissé egzaltált, de művészeteket és tudományt támogató Rudolf császár udvarában bizonyosan cizellált tudással találkozott, alighanem alkalmá nyílt megismerkedni Keplerrel is. Hazatérve Báthory Zsigmond nevelőjeként kezdte az ismerkedést a mindennapi politizálás szövevényes világával.

Igazi, önálló politikai pályafutása – szavait idézve – „megsebhett lelki-esmérettel” indult, Benda Kálmán szerint ez a veretes kitétel a vallásüldözéss-re kell, hogy utaljon.

Ezek után gyakorlatilag mindenkiel levelezésben állott, akik a tágabban értelmezett régió politikai porondján csak megfordultak, lettek légyen azok a prágai Titkos Tanács tagjai, császári szolgálatba szegődött hajdúkapitányok, török pasák, erdélyi bujdosók, vagy akár Basta generális.

Már ekkor világosan kibontakozik politikai hitvallása: a belső ellenségeskedések felfüggesztése, egységes politizálás a közérdek szempontjai szerint.

A FELKELÉS

A fegyveres felkelést széleskörű szervezőmunka előzte meg. A fentebb írtakból kiténik, hogy Bocskai mindenkiel kapcsolatokat épített, akivel az együttműködésnek csak leghalványabb formáját is el tudta képzelni. Például a híres álmosdi csata másnapján már Debrecenben tárgyal – nem hihető, hogy váratlanul toppant be a város tanácstermébe.

A korábban császárhű magatartást tanúsító Bocskai elhatározását jól illusztrálja 1605-ben Európa népeihez intézett kiáltványa, *Querela Hungariae* címmel,(2) amelyben részletesen felsorolja Magyarország kétszáz évre visszamenőleg folytatott törökellenes, áldozatos küzdelmeit. Nyomatékkal ejt szót a török porta magyarok számára többször felajánlott, de mindannyiszor visszautasított szövetségesi viszonyának lehetőségéről. Végül, mint *ultima ratio* beszél Rudolf császár hitszegő magatartásáról. Ez a gondolat a kortársak és a későbbi kutatók számára is hivatkozási alpnak tekintendő az *Aranybulla* ellenállási záradékára, természetesen hektikus befogadási készséggel.

Ha a korabeli leírásokat olvassuk, azokból kiténik, hogy a közállapotok valóban kaotikusak lehettek, hiszen Nikápoly után közel kétszáz, Mohács után nyolcvan évvel a Habsburgok forrásai kiapadtak, Erdélyben még mindig mindennaposak voltak a török-tatár támadások, egyébként pedig fizetetlen zsoldosok és elvadult hajdúk fosztogattak, gyilkoltak.(3) Legnagyobb erődítményeink török kézen, a császár Prágában távcsövével a csillagos eget kutatja. Ebben a történelmi helyzetben nem nevezném impertinenciának az ellenállási záradékra való hivatkozást.

Érdekesen színezi a szituációt az a tény, hogy miközben a kiáltvány (panaszirat) hangneme erősen törökellenes, Bocskai éppen a portával tárgyal, bár kifejezi, hogy a magyarok elutasítják Rudolf császár uralkodói felfogását, de megfelelő támogatás esetén kész a török ellen fordulni. Merész lépés volt, meg is lett az eredménye, mert válaszul a törökök hamarosan újra elfoglalták Esztergomot.(4)

Talán érdemes itt megemlíteni még egy rendkívül fontos kordokumentumot, amely megmutatja nekünk Bocskai egy másik jellemvonását, történetesen az 1605. december 12. napján a korponai országgyűlésen meghozott határozatot a hajdúk letelepítéséről. Bocskai kijelentette: „abban a hazában, amelyért harcoltak, kiemelkedő megtiszteltetést, szabadságot és kiváltságot nyerjenek.”(5)

Bocskai élete ezekben az években békekötések és villongások sakkjátszmái között zajlott. Enyingi Török Bálint, sorsát kockáztatva, visszautasította a török által ajándékozott „királyi koronát”, mondván, hogy Magyarországnak már van királya, miközben Rudolf császárral tárgyalások folytak a Szent Korona hazahozataláról. Megkoronázására végül Rákosmezején mégis sor került, a szultántól kapott korona Bécsben megszemlélhető. Tőle maradt fenn a mondat: „A jámbor fejedelemnek gondoskodnia kell a jövőről.”(6)

Bocskai István a konfrontáció helyett a két nagyhatalom – a Habsburgok és a Porta – közötti egyensúlyozás politikáját választotta. Dokumentumok mentén követhető, hogy reális elképzelés volt részéről a közép-európai összefogás terve. Politikájának egyik legfontosabb útjelzője a bécsi béke létrehozása és annak tartalma volt, amelyet így minősített: „a kereszténység és a haza közjávára.”(7)

A VÉGRENDELET

Kereken két hónappal a bécsi békekötés aláírása után Bocskai István fejedelem bevégezte földi zárandokútját. Az 1606. december 17. napján, Kassán keltezett dokumentum megalkotásában segítségére voltak bizalmasai, Alvinczi Péter, Örvendi Pál és Péchi Simon.

A manapság papírra vetett száraz, hivatalos hangnemű végrendeletekkel szemben itt egy hittel mélyen átítatott, megindítóan személyes, mondhatni, *szertetes* hangvételi iratot olvashatunk. Fogalmazhatunk úgy, hogy egy, a Szentháromság és egy igaz Isten iránt elkötelezett hívó lélek osztja meg velünk gondolatait végóráiban, tulajdonképpen jórészt ima formájában.

A fejedelem végakaratainak kezdete valóban és szó szerint hitvallás. Több helyen is átütnek szavain a *Heidelbergi Káté* gondolatai, amelyet természetesen már ismerhetett, hiszen az első magyar nyelvű fordítás 1577-ben Huszár Dávid pápai református lelkész munkája, 1604-ben pedig a debreceni Száraz Ferenc lelkész műve került kiadásra.

A testamentum második bekezdésében például a *Káté* 1., 45. és 60. kérdés-feleleteinek elemei jelennek meg szellemiségükben.

Mély szeretettel emlékezik meg szülőföldjéről, Erdélyről, majd sorra veszi az életében őt ért viszontagságokat, itt is hálát adva mindenekért, Mózes, Dávid, és Jefte nevének említésével. Köszönetet mond hűséges híveinek, figyelemre méltó megfogalmazással: "Melyért én őkegyelmeknek teljes életemben való hálaadó szolgálatjokra köteles lévén, adósnak is tartottam magamat..."

Ezt követik a tulajdonképpeni „rendelkező” részek, bocsánatkérés, intések, hagyományozások. Ismét szó szerinti idézetet érdemelnek az alábbiak: „igazán és jó lelkiismerettel (meghagyom) megírom, szeretettel intve mind az erdélyieket és magyarországi híveinket az egymás közt való szép egyezsége, atyafiúi szeretetre. Az erdélyieket, hogy Magyarországtól, ha más fejedelemség alatt lesznek is, el ne szakadjanak. A magyarországiakat, hogy az erdélyieket el ne taszítsák, tartsák ő atyafiaiknak és ő véreknek, tagjoknak.”

A politikai végrendelet minden mondata üzenet a mának, s mint Bocskai István életében tanúsított felfogása szerint, itt ugyancsak a megbékélés, az összefogás felé terelné az utódokat.

Ezek után személyes hagyományozások következnek, a fejedelmi utód kijelölése Homonnai Bálint személyében, illetve ingóságok, pénzbeli, természetbeni vagyon megosztása. Itt kell említenem a vásárhelyi oskolának, a váradi auditoriumnak, a debreceni deákoknak rendelt nem szűkmarkú adományokat, valamint a Szamosközy István történeti munkájának nyomtatására szánt jelentősebb összeget. Köszönetnyilvánításaiban külön megemlékezik a török császárról és Báthori Zsigmondról.

Utolsó intelmei ismét Erdélyhez, valamint a székelységhez szólnak, Isten hatalmára bízva őket. Kassa városát úgy aposztrofálja, mint Felső-Magyarország „metropolisát”, intve őket a „jó magaviseletre”, a hirtelenkedéstől való tartózkodásra.

SZERÉNY, POMPÁTÓL MENTES TEMETÉST KÍVÁN.

Nos, igen fontosnak tartottam e rövid munka első felében – messze a teljesség igénye nélkül – a fejedelem politikai szerepének sarokpontokban történő áttekintését. Ugyanis, életrajzát alaposabban megismerve, valóban a realitásokkal számot vető, egyszersmind kockázatosabb politikai lépésektől sem visszariadó államférfi képével találkozunk.

Bocskai István politikája biztosította az Erdélyi Fejedelemség önállóságát, meghatározta Erdély és Magyarország viszonyát, ahol Erdély megőrzi önálló államiságát, konföderációval kapcsolódik Magyarországhoz.

Mindezt összevetve a *Testamentummal*, kibontakozik a „szolgáló fejedelem” jelleme, hiszen egy vezető csak úgy lehet hiteles és elfogadott, ha képes a rábízottakat szolgálni, legyen az haza, család, gyülekezet.

Az 1660-as években a leydeni egyetemen tanult ifjú Nadányi János így ír Bocskai Istvánról: „Bocskai nem vált önteltté, ugyanaz volt fejedelemként, mint magánemberként, elismert másokat és elismerték őt is, ugyanaz volt a viszonya az alávetettekhez, mint önmagához, egyenlő volt mindenkivel és jobb ember lett, ahogy megnőtt a hatalma, és ahogy rászállt az ország, nem lett kevésbé mértéktartó.”(8)

HAGYOMÁNYOZÁS A KÉSEI UTÓDOK SZÁMÁRA – HIT ÉS ETIKA ÖSSZEKAPCSOLÓDÁSA A GYAKORLATBAN

Bocskai fejedelem az Istentől kapott hatalmat a szolgálat eszközének tekintette, az egyházi és világi vezetők számára egyaránt. Nemzetben gondolkodott, többszörösen hangsúlyozta az Erdélyben élő magyarsággal való kapcsolattartás fontosságát. Napjainkra nem kevésbé fontos kérdéssé vált a kárpátaljai magyarok támogatása, az ottani labilis gazdasági és politikai helyzet, valamint az időnként meglehetősen diktatórikus vezetési stílus miatt. Ezen a területen is van pótolni valónk.

Aki gyakran jár Erdélyben, tudja, hogy az ottani magyarság számára mekkora jelentősége van a „magyarigazolványnak”, a Csíksomlyó zarándokvonatnak, ellenkező oldalról pedig az Illyés alapítvány visszatartásának vagy a középfokú oktatási intézmények körüli tarthatatlan állapotoknak.

A kárpát-medencei református egység 2009. május 22.- én történt helyreállítása szintén jelentős aktus volt, de hogy az elnéptelenedő magyar falvak és kiüresedő református templomok sorsa nem ad okot bizakodásra, az is látható. Az anyaországból érkező támogatások sem mindig érik el a megfelelő célt: vagy az arányos elosztás szenved csorbát, vagy a helyi hatóságok akadályozzák a segítő munkát – bár van példa az ellenkezőjére is.

Szerencsésnek mondható a visegrádi országok együttműködése, amely már Bocskai idején is felmerült, de a 17. század érdekellentétekkel, fegyveres konfliktusokkal terhelt világa nem kedvezett a közös reálpolitikának. A reálpolitikának részét kell képeznie a kapott anyagiakkal való hűséges sáfárkodásnak, oktatás, kultúra támogatásának. Az egyház prófétai tiszte nem jogosít anarchikus magatartásra, a törvényes rend tisztelete azonban nem zárja ki a kritikai magatartást, mint például Péter és János megnyilvánulása a Nagytanács előtt, (*Ap.Csel. 4,5–22*).

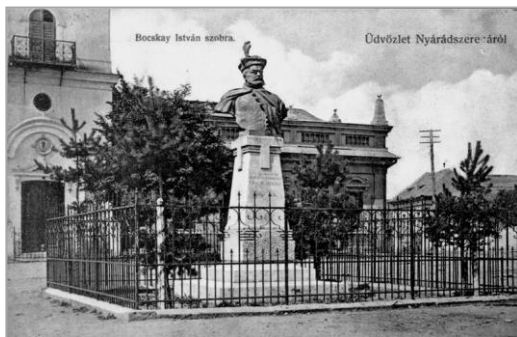
Egyebek között ezekben a lényeges részletekben találunk pótolni valót, ha Bocskai István politikai hagyatékát összehasonlítjuk napjaink gondolkodásával és gyakorlatával. Most, amikor a „reformáció reformációjáról” beszélünk, és kétezer éves keresztyénségünk valós veszélyeknek tétetik ki, nekünk, mint kései utódoknak és reménység szerint Bocskai szellemi, lelki letéteményeseinek, alaposan meg kell szívlelnünk a fejedelemnek a magyarság összefogásáért megfogalmazott intéseit. Maradjon hát meg bizalmunk az Úrban, hiszen „ha Isten velünk, kicsoda ellenünk”.

FORRÁSOK

- (1.) SZEKFŰ Gyula (1935): *A XVI. század*. In.: HÓMAN Bálint – SZEKFŰ Gyula (szerk.): *Magyar történet*. Bp.
 - (2.) *Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1526–1790*. Szerk.: SINKOVICS István. Bp, 1968.
 - (3.) NAGY László – NYAKAS Miklós (2001): *Hajdútisztesség tüköre*. Hajdúböszörmény
 - (4.) Johannes BOCATIUS (1992): *Opera quae existant omnia. Prosaica*. (Franciscus CSONKA, red.), Bp.
 - (5.) SZENDREY István (1971): *Hajdúszabadságlevelek*. In.: „Nincsen nekünk több hazánk...” Debrecen.
 - (6.) HOMONNAI DRUGETH Bálint *naplója* (1988).
 - (7.) *A bécsi béketárgyalásokról*: PRO, 1606. július, SP/2 fol. 25.
 - (8.) NADÁNYI János, íjf. (2001): *Florus Hungaricus*. Debrecen
- Bocskai István végrendeletének felhasznált forrásai:*
Erdélyi Magyar Adatbank; mek.oszk.hu/05200/05234/html/gmbocskai0002.html

„Bocskay Istvánt 1605. február 21-én Nyárád-Szeredán választották Erdély fejedelmévé az ott összegyűlt magyar és székely rendek. Ennek emlékezetét az egykori fejedelme és jóltevője iránt hálás székely nép megörökíteni óhajtván, szobrot emelt a magyar és székely szabadság első hőisének. A szobrot a bécsi béke 300-adik évfordulója alkalmából most június 17-én leplezték le lelkes ünnepiességgel. [...] A szobor köoszlopának tömör egyszerűségű felirata elmondja, hogy: Itt választották Erdély fejedelmévé Bocskai Istvánt 1605. február 21. E szobrot emelte a bécsi béke háromszázadik évfordulóján a hálás székely nép 1906. június 23.” – olvasható Vasárnapi Ujság tudósításában. (53. évf. 26. sz. 426. old.)

A nyárádszeredai Bocskai-mellszobor HORVÁTH GÉZA alkotása. A református templom előtti térről 1924-ben a templomba menekítették; 1940. november 24-én ismét leplezték; 1944-ben újra eltávolították és a templomban helyezték el 1976-ig – ekkor a templom bejárata előtt épített talapzatra állították. Eredeti helyére 1997-ben került vissza. (Forrás: www.szoborlap.hu)

*In Memoriam*NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR GRAFIKUSMŰVÉSZ
(1935–2019)

Január végén kaptam a levelet Várkonyi Zsolt fotóművéstől, melyben szomorú hírt közölt. – Ezt írta: *„Nagy László Lázár, nemzetközileg ismert grafikus (apám [a szintén nemzetközi hírű, 88 éves korában, 2001-ben elhunyt Várkonyi Károly grafikus- és festőművész] volt barátja, együtt járták az európai grafikai rendezvényeket) január 12-én meghalt, és 24-én volt a búcsúztatása Cegléden. Erről küldök egy írást és pár képet. – Ti is találkoztatok egy (a Lenkey professzor által rendezett) kiállításon...”* A folyóirat decemberi számában még bemutattam Vasné dr. Tóth Kornélia exlibris-kutató szakíró, könyv- és művelődéstörténész exkluzív könyvét Nagy László Lázár grafikai világáról, s hírt adhattam a művész Cegléden rendezett októberi kiállításáról. A *„Don Quijote Cegléden”* az új művek mellett keresztmetszetet kínált a grafikusművéstől. (Búcsúztatásán Tóth Kornélia a maga és a Kisgrafika Barátok Köre nevében méltatta a Podmaniczky-díjas Nagy László Lázár, Cegléd Város Díszpolgára munkásságát.) Alább egy másik, a „Kronikás” barát által írt nekrológot olvashatják, melyet Várkonyi Zsolt közbejárásával sikerült közlésre elkérni.

Drága Barátom!

Elmentél.

Tudtuk, hónapok óta tudtuk, hogy be fog következni, beszélünk is róla, de ettől még a fájdalom nem kisebb.

Szép és nehéz volt a pályád. Kisgyermekkorodban kerültél Ceglédre. A háborús évek és az azt követő időszak nem kedveztek egy művészi pályának. Hiába fedezte fel Veér Laci bácsi istenáldotta tehetségedet, a címfestő fia is címfestőnek tanult. Édesapád még csak otthon, a 'fióknak' festegetett, de Te már az ötvenes években is készültél egy későbbi művészi pályára. Tanultál katonaidőd alatt Chiovinitől, később „levelező tagozaton” Kopasz Mártától, Varga Nándor Lajostól. Megismerkedtél a kor nagynevű grafikusaival, Fery Antallal, Stettner Bélával, Kass Jánossal. Terveztük, hogy meglátogatjuk Tóni bácsi lányát, de itt a földön ez már elmarad (csak tudd, Vera még aznap írt, hogy szomorúan értesült a távozásodról).

Szerencsére munkahelyeden kiélhetted kreativitásodat, művészi ambíciódat. Időnként bekopogott hozzád Benedek Péter, hogy „Lacikám, adj már egy kis füstéket!”. Adtál! És Péter bácsi olyan színekkel festett, amilyenekkel segíteni tudta.

A talán legnehezebb grafikai technikába, a fametszetbe szerettél bele. Igaz, mellette készítettél linót rézmetszetet és -karcot, akvarellt, olajfestményt is. Megtanultad a technikákat, beszerezted, megcsináltad a szükséges eszközöket. Opusaid sorszámozása megszakadt – a 714.-et már csak a felhők szélén készítheted el. Ez némileg igazságtalan, mert számos művedet nem sorszámozta magad sem. Bekopogtak, kértek egy oklevelet, egy emléklapot, egy illusztrációt, egy éremtervet, és Te megcsináltad. Kedvtelésből, barátságból.

Szereztél művészi hírnevet. Nem is akármilyet! Donquijotés grafikáid bejárták a világ kiállítótermeit, múzeumokba, képtárakba kerültek, könyvekben jelentek meg illusztrációként. Mosolyogva mondtad, hogy a nagynevű, kitudtetésekkel elhalmozott pályatársak közül kevesen kaphattak ekkora megtiszteltetéseket. Kaptál persze Te is hivatalos elismeréseket, különösen szeretett városod látott el ezekkel bőségesen. Fel nem sorolom, megteszik ezt helyettem mások és a lexikonok.

Internet, email, facebook, digitális fényképezés. Ezeket is megtanultad, elkezdted a művészi fotózást is. A kor nem lehet akadály!

Együtt látogattuk a kulturális eseményeket. Nagy élményt jelentettek számomra a közös vacsorák. Csak úgy egymásnál, sokszor előzetes megbeszélés nélkül. De így voltak ezek igazán barátiak. Aztán elkényelmesedve órákon át beszélgettünk, elemeztünk képeket.

Villámcsapásként jött betegséged. A műtétek, kezeléseik ellenére optimista voltál, bíztál felépülésedben. Életben tartott, hogy készül az életműved összegzését bemutató könyv (köszönet érte Kornéliának), és készültél a kiállításodra. Nekifogtál egy nagyméretű tollrajz-sorozatnak, mely látványosan Don Quijotéről szól, de valójában

Rólad! Tizenegy műredek. Néha fájoan, néha ironikusan, néhány képre magadat is odarajzolva adtál fricskát a sorsnak. És aztán jött a kiállítás-megnyitó. Sokan voltak! Nagyon sokan! A folyosón, az udvaron állva várták azt, hogy bejussanak, találkozzanak Veled, aláírd a katalógust, a meghívót, megtekintsék a kiállított képeket és egyéb tárgyakat. Két nap után visszamentünk, és együtt újra megnéztük, nézegettük. Egy hét múlva ismét bekerültél a kórházba.

Számos terved volt még, erről is sokat beszélgettünk. Bár ne volna oly nagy távolság álom és valóság között! A régi mestersegeket bemutató grafikák közül a pék elkészült, a kádárnak nekifogtál, a kovács már csak terv maradt. Szeretnél volna még „második szülővárosodról” (Te írtad!) is grafikákat, a sok-sok nyomólemezről, dúcról újabb nyomatokat készíteni. Mindig elosztogattad a nyomatokat, így mutatóba is alig maradt.

Ezek már csak tervek maradnak itt lent, de hagyjál nyomot magad után ebben a világban is. Barátom, Te csak rajzolgass tovább ott fent mások és a magad örömére!

Jl, a Krónikás

NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR:
DON QUIJOTE KERESZTJE;
FENT: HAZAFELÉ.

AZ ELŐZŐ OLDALON:
ELADÓ AZ EGÉSZ VILÁG;

SÓLYOM SÁNDOR:

FOHÁSZ ÚJÉV REGGELÉN

*„Ha felébredsz, először
szóljtsd meg az Istent.”
(Vitéz Ferenc)*

Uram, segítsd meg lépteimet,
hisz' most is csak botladozom,
keresve az igaz utamat...
Adj nekem elég erőt s türelmet
elviselni a testi gyötrelmeket,
és hagyd, hogy megnyugvást találjak
vénülő kezem alkotásiban,
mert Téged dicsér minden betűje
s vonala, ha nevedet ki sem mondja!
Hogy a kísértések már messze kerültek,
köszönöm Neked, Uram...
(bár szeretnék még ellenállni néha,
de ha így gondolod... – én mit tehetek?)
Add meg, hogy sokáig szerethessem
a velem s köröttem élőket
– hisz' van, kit már csak emlékem őrzött meg –,
és új reggelre ébredvén, ahogy most is,
értük kérjem Uram, kegyelmedet.
Én már magamért nem esdek,
tégy velem belátásod szerint,
így is többet kaptam Tőled,
mint amit a csillagok jövendöltek.

(2019)

SANDRO BOTTICELLI 15010–2010 – NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR RÉZKARCA
(VÁRKONYI ZSOLT REPRODUKCIÓJA)

SOLYMOSI GÁBOR versei

VERIK MEGINT A SZÖGET...

verik megint a szöget,
valaki megint hús-vér
eleven embert talált,
ki számba véve jövődő
dolgait, porba írta, mint
múlik el, hűség és virág;

verik megint a szöget,
valaki megint hús-vér
eleven embert talált,
drótra fűzik gyöngyeit,
az imára, jóra ostobák,
s feszítik a hazugság dobjait;

verik megint a szöget,
valaki megint hús-vér
eleven embert talált.
leszakad korhadó korunk
aranyos állványa, s csak szög
marad hol párizs-tornya állt;

verik megint a szöget,
valaki megint hús-vér
eleven embert talált...

A SZOLGA HŰ, DE NEM SZERET...

A szolga hű, de nem szeret,
es nincsenek reményei,
csak vasalja ingemet,
és illatozó gőzeit
szobám falára
lengeti.

Szolgál nekem a múzsám,
hatalmam nincs felette,
hogy „hoppsza, jössz-e?”;
nem mondhatom,
hogy homlokom
csókolja össze.

Álmom zord idők havában
esetlen kereng a szélben,
valamit keres: szépet,
ki szeret és szolgál,
és ki mindenkitől
bátrabb lenne.

Rettentő nagyúr az én szívem,
mégis ölelni fut, ha mondod,
téged féltő szolga módra
vigad, hogy ha gondod
fényűzőn elúzni kell –
s csak kéri csókod.

TELEMEN SZÉDÜL...

telemen szédül,
kavarog a szellő,
hóból göngyöl
álmot az erdő,
labdázik vélem,
játsszik az ág,
még alszik a bokron
a málnavirág.

EX LIBRIS NAGY ÁDÁM
NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR RÉZMETSZETE
(VÁRKONYI ZSOLT REPRODUKCIÓJA)

HÓ VAN, BABÁM...

Hó van, babám,
szép fehér hó,
óh ha látnád,
mily olvasztó
fényben karikázik
rajta a fagy! –
s bűvös köreid
varázslatára
virágot csálnak elő
a mosolyok:
ajkadról hulló
napsugarak.

Karold hát tavaszom,
ne álljak toporogva
fancsali ködben,
ne legyek csúfja
egyke magamnak,
pörgesd jobbá
hamarost bűvöd báját,
mert egeim már
kifakadtak,
s szívemet göngyölik
a széllal a sárba,
és bújtatják
szerelmet rejtő,
nyári szivárvány-
magnak...

I.M. CSONTVÁRY – EX LIBRIS KRAJCSI TIBORNÉ
NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR RÉSZMETSZETE (VÁRKONYI ZSOLT REPRODUKCIÓJA)

ÉN TUDOM, HOGY NEM...

Én tudom, hogy nem
lettem se jobb, se rosszabb,
mert kicsinyként szeret,
de csak kicsinykét, az Isten.

Hát hiába imádkoztam,
szeretni kellett volna jobban,
az áhítat, mi oly szép
a díszes templomokban,
kint senkinek se kellett.

De átkarolni kellett volna,
s megkérdeni egyet-egyet,
hogy téged mi bánt,
s enni vélek egyet, vagy
szólni rá, ha kérdenének,
szépet, kicsinykét jóságosan.

De megfutunk mindig gyáván,
szívünkön kacská hittell,
s a „nem adni, sok marad”-dal
okos világba lépkedünk,
mi árnya csak, mit álmodunk,
s büszke régi képeink sárgán
őrzik elmázolt szerelmeink.

BABITS: JÓNÁS KÖNYVE (I.) – EX LIBRIS KIRÁLY ZOLTÁN
NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR RÉZMETSZETE (VÁRKONYI ZSOLT REPRODUKCIÓJA)

KÁNTOR ZSOLT:

TÖBBÉ NE

Vétkezz

Nekem te ne mondd
Hogy az alga csókolgatja a köveket
S hogy a kavics lepkét eszik
Hogy Euridiké hangja egy rózsa
Hogy bedobtad a hárfát a tóba
Hogy a lehelet ereje az értelem volna
Hogy van húsa-csontja a szónak
És hogy a hópelyhet sétáltatja a klipsz
Hogy ezer év a Mennyben
Huszonnégy óra
S ez a lét egy kutyaól csak
Ahhoz képest, miként
Angyalok trógerolnak
Mert tetszhalott minden holt csak
A Styx helyett Édenbe visz a csónak
Ne mondd, csak szívembe véd be
Menj el és többé ne
Vétkezz

MAKOLDI SÁNDOR FESTMÉNYE

KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK

**V. ORSZÁGOS ÖKUMENIKUS
FOTÓPÁLYÁZAT**

A Kísújszállási Református Egyházközség és a Kossuth Fotóklub 5. alkalommal hirdette meg országos ökumenikus fotópályázatát az elmúlt év őszén.

A díjátadással egybekötött kiállítást november 16-án nyitották meg a kísújszállási Vigadóban. Az I. díjat a debreceni VARGA JÓZSEF kapta a zsűritől *A szeretet fényei* c. munkájáért (lásd a nyitó képet); 2. lett Varga László; megosztott 3. díjat kapott Szabó Ferenc és Zágon László. A három különdíjat is kiosztottak: Molnár Ferenc, Boros Károlyné és Fischbäckné Horváth Ildikó számára.

VARGA JÓZSEF ÉS KÉT KIÁLLÍTOTT MUNKÁJA: A SZERETET FÉNYEI (FENT), REGGELI IMA

MAGERŐ – MAKOLDI SÁNDOR HATÁSA KORTÁRS ALKOTÓKRA

A Debreceni Művelődési Központ Belvárosi Galériájában a fenti címmel a múlt év novemberében nyílt kiállítás (a 2017 nyarán elhunyt Makoldi Sándor és barátai, tanítványai képző-, ipar és fotóművészeti művei) Makoldi hatását, tágabb szellemi környezetét mutatta be. A több mint 30 kiállító nagy része tagja a debreceni MAG csoportnak. A tárlathoz kapcsolódóan január 4-én vetítették Mudra Péter *Az égig érő fénykép* című filmjét, 10-én pedig tárlatzáró beszélgetést rendeztek.

A legkülönbözőbb műfajágazatokban és területeken alkotókat összeköti a Makoldi művészetén is átsugárzó magyar szerves gondolkodás, a szerves műveltség. A tárlat egyik fő tanulsága, hogy ez a tágabb környezetre gyakorolt hatás nem közvetlen, nem formai vagy stílári rokonság köti össze a MaGeRó résztvevőit, az sokkal inkább a személyes példából, közös szemléletmódból, örökségből és erkölcsi alapállásból fakad.

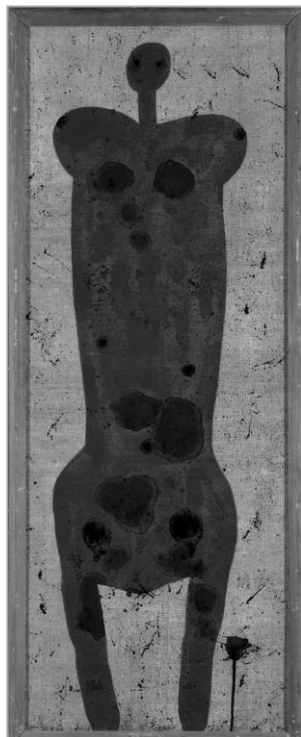
MAKOLDI SÁNDOR: A NAP NÉPE

CSAK TISZTA FORRÁSBÓL. HAGYOMÁNY ÉS ABSZTRAKCIÓ KORNISS DEZSŐ (1908–1984) MŰVÉSZETÉBEN

*A Magyar Nemzeti Galéria kiállítása
(2018. december 19. – 2019. április 7.)*

A Magyar Nemzeti Galéria a művészetünk meghatározó alakjait bemutató sorozatában 2018 végén Korniss Dezső festőművész tárlatát rendezte meg. Születésének 110. évfordulója alkalmat teremt arra, hogy művészetét különleges nézőpontból vizsgálják meg.

A mintegy 200 munkát fölvonultató *Csak tiszta forrásból* c. tárlat az életmű azon oldalára fókuszál, melynek középpontjában a népművészet áll. Korniss nemzedéke – az 1920-as években színre lépő alkotók – számára a szürrealizmus vagy az absztrakció jelentette a modernizmus legfrissebb, legújabb irányzatát. A nemzedék azt is szenvedélyesen kereste, hogyan lehet megőrizni (és megteremteni) a magyar művészet sajátosan egyéni arculatát. A nemzeti egység és az univerzális modernizmus összehangolása lett a korszak egyik legizgalmasabb művészi feladata. Bartókot is ez foglalkoztatta, az ő példája lebegett Korniss előtt: Vajda Lajossal a bartóki program nyomán a helyi

népi hagyomány emlékeinek képzőművészeti metamorfózisát kereste. Együtt gyűjtötték a népi motívumokat Szentendrén és Szigetmonostoron, hogy programjukat követve eljussanak a népi tradícióban gyökerező szürrealizmusukhoz.

Korniss tehát magyar gyökerű modern festészetet kívánt kialakítani, ugyanúgy, ahogy Bartók Béla tette a zenében. A kiállítás bemutatja, hogy Korniss Dezső művészetének egyes korszakaiban miként jelennek meg a provinciális művészet, népművészet és kézművesség különböző emlékei, ezeket miként alakította át a sajátosan szürreális képi világának meghatározó motívumaivá. Korniss művészetétől „inspirálódva” a magyar művészet jelentős képviselői indultak el az 1960-as években, akik a perifériára szorult népi kultúrák motívumait kapcsolták össze saját képi világukkal (pl. Bak Imre, Csiky Tibor, Keserü Ilona, Nádler István) – mindegyikük személyes kapcsolatban is volt a mesterrel. Az ő műveikből kínál a kiállítás utolsó terme válogatást. Egy átfogó kutatásokon alapuló csaknem 300 oldalas, több mint 200 képpel illusztrált tanulmánykötet is készült a tárlathoz, magyar és angol nyelven, ritka dokumentumok sorával. (Forrás: www.mng.hu)

KORNISS DEZSŐ: SÁRKÁNYOS

AZ ELŐZŐ OLDALON:
KORNISS DEZSŐ: ELLENTÉT II.

(A MŰVÉSZ OLAJ-VÁSZON KÉPEI
A MAGYAR NEMZETI GALÉRIA
JELENKORI GYŰJTEMÉNYÉBEN
LELHETŐK FŐL)

Korniss Dezső *Sárkányos* c. képén egyaránt megjelennek az izmusoktól örökölt törekvések és a népművészeti elemek. A háttér egységes absztrakt színmezőit a kubizmus óta népszerű geometrikus formák törik meg. A rovarmotívummal a mű a biomorfizmusba illeszkedik, amelynek fő törekvése, hogy az absztrakt képeken is megjelenítsen valamilyen szerves életformára utaló motívumot.

„Ha megkérdeznék, hogy mit akarok, hogy mit akar ez a művészet, akkor két óriás nevével kell válaszolnom: Bartók és Picasso. Egyik a zenében, másik a festészetben valósítja meg a népi, a humánus és az európaiság egységét.”

(Korniss Dezső)

„A MÁSIK FŐVÁROS – KOSSUTH ÉS DEBRECEN 1849”

A szabadság fővárosa. Ezzel a címmel indult Vízkeresztkor rendezvényt sorozat a cívisvárosban, felidézendő, hogy 170 évvel ezelőtt, 1849-ben fél évig Debrecen volt az ország fővárosa. A sorozat nyitó programjaként – a Nemzeti Múzeum jóvoltából – a Déri Múzeum kupolatermébe érkezett a magyar Szent Korona hiteles másolata, mely eredetileg csak egy hétig lett volna megtekinthető, ám az a múzeum új időszaki kiállítása („A másik főváros – Kossuth és Debrecen 1849”) fennállásáig, március 3-áig fogadja az érdeklődőket. A tárlat fontos darabja Kossuth Lajos 1849. január 6-án kiadott debreceni kiáltványának eredeti példánya.

Kossuth és Debrecen. Egy személynév és egy helynév. „A szabadság őrvárosa” számára azonban a történelem egy meghatározó időszaka. A kamaratárlatba olyan műtárgyakat emeltek be a múzeum munkatársai, melyeket a nagyközönség eddig nem láthatott. Emlékveretek, érmek, fém- és papírpénzek, iratok, nyomtatványok, kinevezések, nyugtatványok, eredeti kéziratok, illetve fényképek, levelezőlapok, metszetek alkotják a kiállítást – és az a debreceni nyomtatvány, melyben Kossuth a magyar szabadság őrvárosának nyilvánítja Debrecent. A Déri Múzeum Kupolatermébe lépve kiemelt helyen látható az 1849. január 6-án keltezett, és január 7-én a sajtóban is megjelent kiáltvány. Benne Kossuth lelkesen ír a magyar szabadság kivívásáról, hangsúlyozva ebben Debrecen szerepét: *„Debreczen azon szikla, melyre fogja építeni Isten a magyar szabadság szentegyházát, mellyen diadalmaskodni a pokolkapui soha sem fognak. Ime én a nemzet nevében Debreczen városát, a magyar szabadság őrvárosának nyilatkoztatom...”*

Különleges látnivaló az a fényképpár, melyet Pivány Jenő ajándékozott 1933-ban a Déri Múzeumnak. Ezen a két felvételen az a Washington-erekye látható, melyet Kossuth kapott ajándékba 1851 decemberében Philadelphiában. Kossuth Lajos fiától került a Nemzeti Múzeumba, ahol a II. világháború során az erekye felső része elveszett. Pivány Jenő birtokában volt a legnagyobb angol nyelvű – de a II. világháborúban megsemmisült – hungarica-gyűjtemény.

„A másik főváros – Kossuth és Debrecen 1849” című kiállítással a múzeum Kossuth 1848 előtti, a szabadságharc alatti, majd az emigráció hosszú évtizedeiből való hivatalos és magánjellegű iratainak fontos darabjait kívánta bemutatni.

(Forrás: www.derimuzeum.hu)

MEGHOSSZABBÍTOTT TARCZY- TÁRLAT HAJDÚBÖSZÖRMÉNYBEN

Eredetileg ez év január 30-ig lett volna nyitva Tarczy Péter grafikus, művészeti író, szerkesztő kiállítása a bősörményi Maghy Zoltán Művészházban, a tárlatot azonban meghosszabbított nyitva tartással, március 1-jéig lehet megtekinteni.

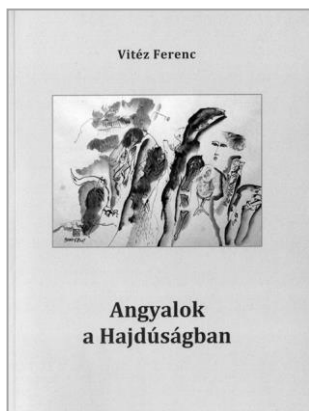
Részlet a meghívón olvasható ajánlásból: „[Tarczy] a vonalakat és színeket olyan öszinteséggel használja, hogy ez által valami nem evilágít képes létrehozni. Alakjai

mesei világban élő üzeneteket is formáznak. A grafikus alkotásai, láttatnak, elgondolkodtatnak, mesélnek, s közben könyörtelenül kritizálnak is. Az olykor játékos hangulat mögött a kíméletlen valóság húzódik meg.”

TARCZY PÉTER GRAFIKÁIBÓL

ANGYALOK A HAJDÚSÁGBAN

A Hajdúsági Nemzetközi Művésztelép 51 képzőművészének dedikált 80 címet közreadó *Angyalok a Hajdúságban* című kötetemet Tarczy Péter január 21-én mutatta be a Silye Gábor Művelődési központban.

„TEREMTŐ, ALKOTÓ ENERGIÁK”

A két Király kiállítása

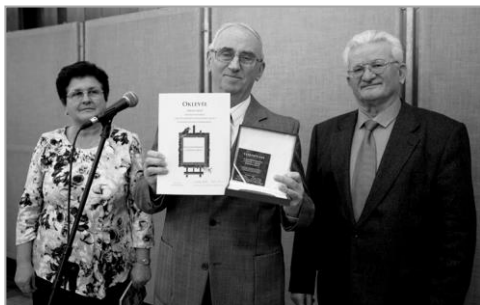
Király Jenő (1885–1958) és Király Róbert (1913–2005) – apa és fia – festőművész-rajz-tanárok családi emlékkiállítása nyílt meg a Magyar Kultúra Napján a hajdúböszörményi Silye Gábor Művelődési Központ galériájában.

Az akvarellekből és grafikákból álló tárlatanyag a családi gyűjteményből származik – azt dr. Király Róbert (az unoka és fiú) bocsájtotta a közönség és a galéria rendelkezésére, s az egykori tanítvány, Lovas Tibor grafikus méltatta. A böszörményi festészet története Király Jenő 1909-es városba költözésével kezdődött, ő a volt az első helyi művész, aki tárlatot rendezett itt; s később is rendszeresen bemutatta a műveit. Az egy hónapon át látható kiállításra egy katalógus is megjelent.

„HAJDÚBÖSZÖRMÉNY A FESTŐK VÁROSA” POSTTUMUSZ EMLÉKPLAKETTET KAPOTT KIRÁLY JENŐ

2016-ra készült el Sántha Antal műgyűjtő Böszörmény festészeti múltját összegző *Hajdúböszörmény a festők városa* című könyvének második, bővített kiadása, s benne 71 böszörményi születésű és a városhoz kötődő alkotó szerepel. Feleségével ekkor döntött úgy: a böszörményi képzőművészeti örökséget gazdagító, kimagasló teljesítményeket bronz plakettel és oklevéllel ismerik el. 2016-ban mások mellett a város mindenkori vezetése, egy év múlva Pálnagy Zsigmond festőművész (posztumusz), tavaly a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep Alapítvány Kuratóriuma is megkapta az elismerést. Az idén Király Jenő posztumusz kitüntetését a festőművész unokája, dr. Király Róbert vette át az alapító házaspártól.

Király Jenő a gimnázium tanáráként a rajz iránt érdeklődő tanítványok és felnőttek számára művészeti kört alapított, a legjobbakat felkészítette a Képzőművészeti Főiskolára, később ők adták a város festészeti életének legjavát. Egyik jeles tanítványa, Maghy Zoltán így emlékezett rá: „Lelki szemeim előtt megjelenik sokszor a tekintélyt sugárzó, szelíd tekintetű, barátságos beszédű rajztanár, aki formálta látásunkat, s munkánk technikai megoldását segítette.” Sántha Antal felidézte a gimnázium magyartanára, Csiha László szavait is: „Lényegében ő alapozta meg a bősörményi festőiskolát, amelyből aztán kinőtt a Hajdúsági Nemzetközi Művész-

telep. Felismerte a város és határának szépségét, a mindennapok robotjában észre nem vett esztétikumát.”

A KÉT KIRÁLY CSALÁDI EMLÉK-
KIÁLLÍTÁSÁNAK MEGNYITÓJÁT
IGEN NAGY SZÁMÚ KÖZÖNSÉG
KÖVETTE FIGYELEMMEL

FOTÓK. HORVÁT TAMÁS

A „TEVÉKENY ÉLETFORMA” TERMÉSE A KÖNYV IS

Hogy a nyugdíjas évek nem szükségszerűen tevékenység-nélküliek, arra jó példa lehet a békéscsabai születésű, debreceni nyugdíjas testnevelés-történelem szakos tanárnő, H. Kliment Kata, akinek 2012 óta immár a harmadik prózakötete jelent meg. *Hirtelen halál* című új, kisdud (15 írást tartalmazó) tárcanovella-kötetét január 24-én, a Magyar Kultúra Napja ünnepségsorozatának keretében mutattuk be a Méliusz Könyvtár Benedek Elek Fiókkönyvtárában.

KÉRDÉSEK KÖLCSEY NYOMÁBAN

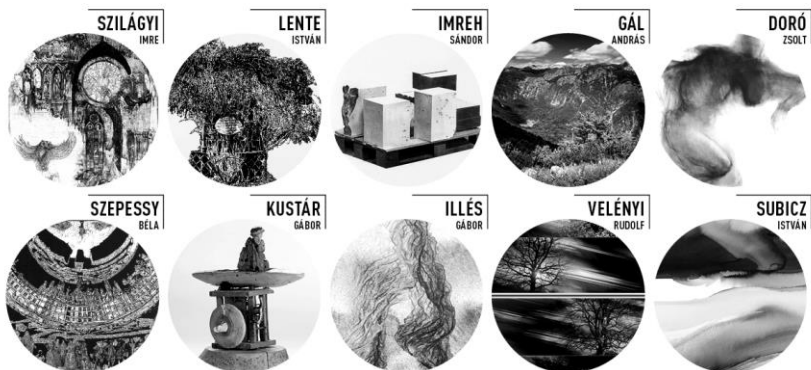
Mond-e neked valamit ma e két szó: fényre derülhetsz?
 Alkotod és gyarapítod-e *jól* a hazában a *jót* –?
 Mit teszel akkor, hogy ha a bűnbe riszál a kevélység;
 vagy ha unott arcod követ égi Igét és földi imákat;
 s elterebélyesedik szived árnyékában a szükség?
Bús düledékeiden, ha virágzik a gyom, s teliholdban
 terjed enyészet, férges az alma... – furdal-e lélek?
 Sorra veszed, hogy mekkora tettek elől futamodtál?
 Mondd, igazítja-e homlokodat, s veri véred a szebb vágy:
 minden időben visszatálj, s befogadjon a fészek?
 Józan erő vigaszával, bölcs derüvel forog elméd,
 és nem bírod a vándor véletlenre jövődet?
 Álmod alá iszap égett. – Mondd, virrasztani tudtál?
 Látod-e, hallod: árverezik ma reményed a szajhák?
 Merre tekintesz majd, ha kihervad a csipkefa zsoldár?
 Lesz-e szavad még néma hitedben visszaköszönni?

Hozzád szól ez a kérdés mind, aki futkosol estig,
 s oly sok a dolgod is, oly sok..., hogy feleded, mire volnál.
 Csukva szemed, hisz bántja a fény – és zárva a szíved:
 nem fér más oda, s nem dobbantja a név: Magyarország.

VERS AZ UTCAZAJBAN

A MAGYAR KULTÚRA
 NAPJÁN, JANUÁR 22-ÉN
 TARTOTTUK ÜNNEPSÉ-
 GÜNKET A DEBRECENI
 REFORMÁTUS HITTU-
 DOMÁNYI ÉGYETEMEN,
 MAJD MEGKOSZORÚZ-
 TUK A PÉTERFIA UTCAI
 KÖLCSEY-SZOBROT IS.
 ITT OLVASTAM FÖL
 A FENT KÖZÖLT VERSE-
 MET – UTCAZAJBAN,
 HÓESÉSBEN.

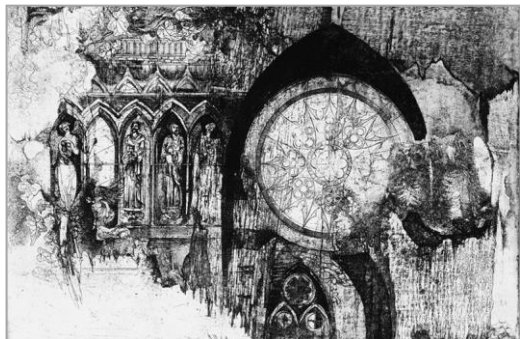

KIEMELÉS

A 2018. évi Debreceni Tavasz Tárlat díjazott művészeinek csoportkiállítása a Bényi Árpád Teremben

A Magyar Kultúra Napja debreceni programsorozatának részeként január 23-án nyílt meg a március 10-ig megtekinthető *Kiemelés* című tárlat a Kölcsey Központ Bényi Árpád Termében. A tavaszi tárlat sorozata az elmúlt évektől megújult: két-évenként váltakozva mutatkozik be a festészet, illetve a grafika és a fotográfia – a plasztikákat minden évben bemutatják.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma fődíját tavaly Szilágyi Imre, a debreceni önkormányzat fődíját pedig Lente István grafikusművészek kapták; és mellettük díjazottként mutatkozott be kisebb önálló kollekciókkal Imreh Sándor, Szepessy

Béla, Subicz István grafikus-, Dóró Zsolt festő-, Gál András, Illés Gábor fotó-, Kustár Gábor szobrász- és Velényi Rudolf képzőművész.

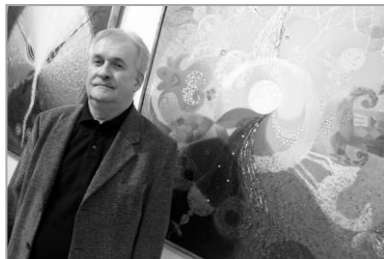
SZILÁGYI IMRE GRAFIKÁJA

SULYOK GÉZA KIÁLLÍTÁSA

Sulyok Géza festőművész debreceni Belvárosi Galériában január 23-án megnyílt, március 18-ig látogatható tárlata mestere, Makoldi Sándor emlékét idézi meg, aki a kezébe adta Kandinszkij *A szellemiekről a művészetben* című könyvét... „Azóta hiszek a színek erejében és a művészet »társadalomjobbító« szerepében” – vallja a Nyíregyházán oktató művésztanár. *A Pelikán színeváltozása; A Szeretet derengő emléke; A Hold ébredése Csipkerózsika álmából* – már a képek címe is a bennünk szunnyadó részek és az egyetemes teljesség közötti kapcsolatot mutatja. A minden pillanatban „örök” idő ekképp változik „szerves” térére a művein.

SULYOK GÉZA – ÉS KÉPEI

(FORRÁS: DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT)

NAGY VINCE EMLÉKKIÁLLÍTÁSA A DAB KLUB GALÉRIÁJÁBAN

A festő és grafikus 75. születésnapján még visszatekintő tárlatot rendeztek a DOTE Elméleti Galériában, idén januárban azonban (mikor 80 éves lett volna az alkotó) már csak emlékkiállításon idézte meg Nagy Vince életművét a DAB Klub galériájában. A Medgyessy Körben tanult 1959–64 között mások mellett Menyhárt Józseftől, Félegyházi Lászlótól, de igazi mestere Veress Géza volt. Linómetszetein elsősorban írók, jeles emberek szülőházát ábrázolta (Móra Ferencét Kiskunfélegyházán, Szabó Pálét Biharugrán, Bessenyei György lakóházát Bakonszegen). A legkedvesebb témáit Berettyóújfalu, illetve környékének a tájai kínálták – és a szülőfalu, Gáborján, ahol a polgármesteri hivatalban linómetszeteiből állandó kiállítást rendeztek be.

NAGY VINCE GÁBORJÁNI LINÓMETSZETE

HARANGCSENDENBEN KÓBOROLVA

Ezzel a fenti címmel nyitotta meg Jakobi Anna Mária festőművész kiállítását február 12-én a Magyar Írószövetség fővárosi, Bajza utcai székházának klubtermében Balázs Sándor művészeti író, kritikus. Feledy Balázs az emléket és az álmot tekinti a művész kulcskifejezéseinek; képein a nyitottság és a befelé tekintés, a tudatosság és az intuitív jelleg együttesen van jelen.

A tárlat március végéig tekinthető meg.

JANKOVICS MARCELL:
TRIANON

*Kiállítás a székesfehérvári
Csók István Képtárban*

A múlt év december elején nyílt és 2019. március 3-ig volt látható Jankovics Marcell TRIANON c. kiállítása Székesfehérváron.

A grafikusművész és animációsfilm-rendező székesfehérvári Szent István Király Múzeum Csók István Képtárában bemutatott mintegy kétszáz alkotása 1526-tól tekintette át a magyar történelem eseményeit, melyek a trianoni békediktátumig vezettek, jelezve azok napjainkra gyakorolt hatását is. A nagyszabású tárlat Tóth Norbert kurátori vezetésével, a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával valósult meg. (Jankovics Marcell grafikáival korábban már találkozhatott a közönség a Csók István Galériában.)

„Jankovics Marcell kiállítása arról az ősi szakrális királyságról mesél, mely természete szerint befogadó, és hazája az itt élő népeknek. Arról a népről, mely elsőnek hirdeti a vallásszabadságot. Arról a nemzetről, mely anyanyelvükön köszönti és tanítja nemzettársait. Arról a közös hazáról, melyért évezreden át vérét adta e soknyelvű nemzet, hogy védelmezze a keresztény hitet és műveltséget. Arról az ég és föld közötti egységről, melynek ősi tanát angyalok hozták, hogy a Szent Korona akaratán keresztül érvényre juttassák Istennek és embernek tetsző

módon” – fogalmazott Tóth Norbert. Hangsúlyozva azt is, hogy a tárlat a Teremtő és a természet rendjét hordozó szövetséget szimbolizálja: horizontálisan a világ történéseinek folyását jeleníti meg, vertikálisan pedig az ég és föld, a természet és Teremtő közötti szent szövetséget. Azt a sok ezer éves öreg fát, melynek ágai alatt élünk mindannyian, akik a magyar nemzethez tartozunk.

A kurátori tárlatvezetés mellett több kísérő rendezvényt, rendhagyó tárlatvezetékeket, beszélgetéseket tartottak (Szakály Sándor például a történész szemével láttatta a bemutatott művészeti anyagot), a kiállítás pedig virtuális sétán is bejárható (<https://trianonkiállítás.hu/virtualis-seta/>).

Jankovics Marcellt (Kossuth-díjas és Érdemes Művészt, a Nemzet Művészt) rajzfilm-rendezőként ismerte meg a világ, de grafikusai, könyvillusztrátori tevékenysége is meghatározó volt, művelődéstörténészként szintén számon tartják. 1964–68 között Nepp József, Dargay Attila és mások társaságában készítette a *Gusztáv* sorozatot, 1976–78 között vezető rendezője volt; 1971-ben ő tervezte a *Kérem a következőt!* c. sorozat fő figuráit és grafikai arculatát; 1971–73 között készült el a *János vitéz*, 1979–81 között a *Fehérlófia*, 1999–2001 között pedig az *Ének a csodaszarvasról* c. egész estés rajzfilmje; 1977–2002 között ő írta, tervezte és rendezte a *Magyar Népmesék* sorozatot. 1988-ban kezdett bele *Az ember tragédiája* animációs változatának elkészítésébe – az összesen 165 perces főmű azonban csak 2011-re készült el.

A pálya elején rajzolt képregényeket, készített rajzfilmplakátokat, de ma is tervez emblémákat, saját könyvei mellett illusztrál mesekönyveket, illetve más szépirodalmi műveket. Cikkei, tanulmányai, könyvei jelennek meg, eddig mintegy húsz kötet, első-sorban művelődés- és művészettörténeti tárgyban; előadásokat tart konferenciákon, egyetemeken, középiskolákban és közművelődési intézményekben az animációról, általában a filmről, művelődéstörténeti, képzőművészeti témákról, a gyermeknevelés, kultúrpolitika és közélet kérdéseiről. Könyvei közül legfontosabbnak véljük az alábbiakat: „*Csillagok között fényességes csillag*”. *A Szent László-legendája és a csillagos ég* (1987; 2006); *A fa mitológiája* (1991); *Ahol a madár se jár* (1996); *A Nap könyve* (1996); *Mély a múltnak kútja* (1998); *A szarvas könyve* (2004); *Lékiratok I–II.* (2007; 2014); *3+1. A négy évszak szimbolikája. Fejezetek A számok könyvéből* (2008); *Madách Imre: Az ember tragédiája; Jankovics Marcell animációs filmváltozatának képeivel* (2011); *Mese, film és álom. Emlékezem 1–2.* (2013); *Képes bibliai történetek. Egy töredékben maradt film képeskönyve* (2015).

1988–98 között rendszeresen készített ismeretterjesztő televíziós műsorokat, forgatókönyvíróként, műsorvezetőként, rendezőként négyszáznegyvenet. Újabbán ismét ezzel foglalkozik. Belekóstolt a televíziózásba (a DUNA TV egyik alapítója, és az induló televízió műsortanácsának elnökeként is dolgozott), a színházi munkába is. Népzenei műsorokat rendezett, 1997-ben a Budapest Bábszínház *Bábiloni Biblia* címmel mutatta be darabját. A *Magyar Nagylexikon* első öt kötetének szerző munkatársa; 2011-től a Magyar Művészeti Akadémia elnökségi tagja.

JANKOVICS MARCELL GRAFIKÁJA:

„HORIA, CLOSCA, KRIZSÁN HA EZT LÁTJA, HOGY ÖRÜLT VOLNA”

(A FELHASZNÁLT KÉPEK FORRÁSA: [HTTPS://TRIANONKIALLITAS.HU/GALERIA/2019-02-05](https://trianonkiallitas.hu/galeria/2019-02-05))

LÉLEK-HATÁS

Pelei Katalin grafikusművész tárlata Luca napján nyílt meg, s január 13-ig volt látogatható a debreceni Egri Borozó Borbarát Bár Galériájában; a sorozatot Tamus István grafikusművész méltatta. A kiállítás illeszkedik abba a programba, hogy a Grafikus--művészek Ajtósi Dürer Egyesületének tagjai rendszeresen bemutatkozzanak új műveikkel a galériában.

DEBRECENI FOTÓRIPORTEREK NAGYVÁRADON

A *Hajdú-bihari Napló* három fotóriportere, DERENCSÉNYI ISTVÁN, MATEY ISTVÁN és MOLNÁR PÉTER munkáiból nyílt karácsonyi tárlat a nagyváradi Vilidár István Galériában. A három fotós kollekciója tavaly március 15-én debütált, és vándorkiállítás keretében érkezett Váradra – a Tavirózsa Fotóklub és az Euro Foto Art Nemzetközi Egyesület szervezésében.

A *Napló fotósainak szemével* című tárlaton harminc „meghökkenítő, elgondolkodtató vagy éppen érzelmeket kiváltó” fotográfia látható. Stanik István újságíró, a *Debrecen Nagyváradai Értesítő* kiadója utalt rá, hogy a magyar szabad sajtó napjára rendezett debreceni kiállítás egy nappal a romániai sajtószabadság kivívásának évfordulója előtt érkezett Nagyváradra. Ez a szabadság tette lehetővé azt is, hogy a váradi magyar nyelvű napilap fölvegye a *Bihari Napló* nevet, elkezdve az együttműködést a debreceni újságírókkal, így a *Napló* fotósaival is. De mi különbözteti meg e sajtófotókat azoktól a képektől, melyek a mobiltelefonokon milliószámra készülnek? – Otthon pl. mindenki énekelhet a fürdőszobában, az operában viszont csak képzett, tehetséges énekesek léphetnek föl. Ez a tárlat is felér egy operai előadással.

(FORRÁS: DEBRECEN NAGYVÁRADAI ÉRTESETŐ)

MÁRCIUS KÖZEPÉN KEZDŐDIK A 29. DEBRECENI TAVASZI FESZTIVÁL

A műfajok egymásba kapaszkodása, az évfordulók és az önismeret a hívószavai az idei Debreceni Tavasz Fesztiválnak, melyet március 16–27. között huszonkilencedik alkalommal rendeznek meg.

A cívisváros hagyományos tavaszi kulturális programsorozata debreceni és egyetemes értékeket közvetít, de a tradíciókat megőrizve, az idén megújul. A „műfajok egymásba kapaszkodása” jellemzés a műfaji átjárhatóságot takarja, mely a zenés, táncos, prózai és képzőművészeti programokat is jellemzi. Ilyen produkció lesz például a Honeybeast *Legyen tánc!* c. előadása, melyet a Szegedi Kortárs Balett közreműködésével mutatnak be, illetve a zene és a költészet különleges találkozása az idén 50 éves Kaláka együttes és Lackfi János költő közös műsora. A produkció a *Hét határon át* c. koncertsorozat keretében érkezik Debrecenbe, műsorukat Nagyváradon is bemutatják

A fesztiváltradíció szerint a programok idén is a tavaszi tárlat megnyitójával kezdődnek. A rendezők kiemelték a *Cserhádi Zsuzsa 70* emlékkoncertet (melyen Szulák Andrea, Pákai Petra, Majsai Gábor és a Debreceni Big Band is fellép), illetve Ingmar Bergman *Jelenetek egy házasságból* c. művének színházi adaptációját, amit Kiss Szilvia és Gál Tamás, a felvidéki CsaVar Színház művészei mutatnak be.

A tavaszi fesztivál keretében rendezik meg ez évben is a *Bach mindenkinek* fesztivált Debrecenben (a beharangozó sajtótájékoztatón Sárosi Dániel orgonaművész ízelítőt is adott Bach muzsikájából). Március 17–22. között köztereken, bevásárlóközpontokban, koncerttermekben, templomokban, oktatási és közintézményekben, kávéházakban, éttermekben – vagy éppen a villamosokon csendül föl Bach zenéje.

A SÖNDÖRGŐ EGYÜTTES
(MELY SZINTÉN RÖVID
MŰSORRAL LEPTE MEG AZ
ÚJSÁGÍRÓKAT) A 8. ÚJ
ALBUMÁT BEMUTATÓ
KONCERTSOROZAT
KERETÉBEN LÉP FEL A
DEBRECENI TAVASZI
FESZTIVÁLON.

(FORRÁS, FOTÓ: FÖNIX
RENDEZVÉNYSZERVEZŐ)

ADY ENDRE – ÉS ÉVSZÁZADOS VITÁI

„*Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolgál*”

A vitatkozó Ady Endre portrévázlatának felvillantását több módon is elkezdhetjük. A halálának 100. évfordulóján újragerjedt viták felől és *A Toll* c. folyóiratban 1929-ben megjelent Kosztolányi-pamflet (*Az írástudatlanok árulásá*) mustrájával. Sorra vehetjük a szakirodalmi munkákat, elkülönítve az '45 előtti és utáni, majd a rendszerváltozás után megjelent értékeléseket. A bevezető példajaként először Király István kötetét emeljük ki. Ő a jegyzetekkel együtt közel 3.000 oldalon, kétszer két kötetben (*Ady Endre* – 1970; *Intés az őrzőkhöz* – 1982) tárgyalja a „forradalmi” Adyt. Elkülöníti az „érzelmi forradalmiság” időszakát (1905–08), a „kétmeggyőződésű forradalmiság” idejét (1098–12) és a „plebejusnépi forradalmiság” periódusát (1912–14); majd a 1914–19 közötti Adyra a „valóság forradalmáráként” tekint. Ady tehát forradalmi, ebben az értelemben baloldali költő lett.

Erre is reflektáltak a pártos szemlélet kritikáját megfogalmazó tanulmányok. Görömbei András 1993-ban (*Ady-képünk és az újabb szakirodalom*) jelezte, hogy az 1945 utáni Ady-szakirodalom olyan gazdag, hogy annak „még felsorolásszerűen értékelő számbavétele sem kísérelhető meg”. Látható azonban, hogy „az új hatalom szinte természetszerűleg próbálta meg uralomra jutásának már a kezdetén Ady kisajátítását, hosszú távon is hihetetlen károkat okozva ezzel az egész magyar kultúrának”. (Görömbei 1996, 17 [1993]) Király István monumentális könyveinek maradandó részleteit elismerte az irodalomtörténész, egybehangzóan méltatta az elemző szakkritika is, viszont Görömbei úgy vélte: művének egésze „türelmetlen, kizárólagosságra törekvő, erőszakos politikai koncepció áldozatává vált. [...] Király István valóban mindent tudott Adyról, könyvei mégsem ajándékoznak meg az Ady-műre való ráismerés örömeivel. Ehelyett több vonatkozásban [...] gátolja Ady higgadt megértését, tárgyilagos megismerését.” (Görömbei 1996, 18 [1993])

Az 1980-as, '90-es évekre vonatkozó recepciótörténeti hivatkozások közt Gintli Tibor (2013 [1994]) *A Minden-élmény jelentősége Ady lírájában* című tanulmányának bevezetőjében az Ady költészetétől való elfordulást tette szóvá, azt a megelőző négy évtizedes Ady-kultusz ellenhatásaként magyarázta. Azon szerzők iránt, akiket háttérbe szorítottak, nőtt az érdeklődés, ez pedig Ady költészetének leértékelésével járt együtt, miközben az 1945 után kialakí-

tott Ady-kép lényegében változatlan maradt. „Ez a megközelítés az Ady-líra megértésének alapjaként annak egy szűk – az életmű egyéb motívumai köré csoportosítható versek esztétikai színvonalának legtöbbször alatta maradó – részét jelölte ki. Arra tett kísérletet, hogy az életmű egészét a 'forradalmi' versek felől mint egyetlen lehetséges középpontból írja le. Ady lírájának végletek között mozgó jellegét felismerve, ezt a sajátosságot arra használta fel, hogy az ellentéteket egymással ütköztetve a számára elfogadhatót a vívódó költő ki-küzdött igazságaként, megszilárdult meggyőződésekként tüntesse fel, míg a számára elfogadhatatlant, a saját választott nézőpontjából nem értelmezhetőt a költő átmeneti megingásaként, tévedésekként értékelje.” (Gintli 2013, 15–16 [1994] – Gintli Tibor itt nemcsak Király István munkáira, de Vezér Erzsébet [1977] és Varga József [1977] könyveire is utal.)

Kenyeres Zoltán (2010), abból a közhellyé vált megállapításból elindulva, hogy „Ady több mint irodalom”, az Ady-életmű megítélésének nehézségeit abban látja, hogy egyszerre „kétféle értékelés dimenziójában kellene” előre haladni: egy állandó mozgásban lévő „szűkebb poétikai-esztétikai fogalomrendszer koordinátája”, illetve az ezzel ok-okozati kapcsolatba alig hozható mentalitási, politika-, sőt, értelmiségtörténeti keretekben. S erre nem igazán alkalmas „a társtudományok felől nézve izolatív periódusában” lévő irodalomtudományunk. (Kenyeres 2010, 19)

A „FÖLTÁMASZTOTT” ÉS „ÚJRATEMETETT” ADY

A 100. évfordulóra a konzervatív-nemzeti jelzővel nehezen illelhető internetes portál (24.hu) 2018 ősztől 100 napon át közzétett egy-egy Ady-verset ismert művészek, közéleti személyiségek, politikusok előadásában. Néhány vers vagy előadó kifejezetten aktuálpolitikai üzenetek miatt került a válogatásba. (A többi közt Kunhalmi Ágnestól az *Álmodik a nyomor*, Kálmán Olgától a *Jóság síró vágya*, Vona Gábortól a *Fölszállott a páva*, Vekerdy Tamástól *Az eltévedt lovas*, Hajós Andrástól *A grófi szérűn*, Farkasházy Tivadartól *A Nincsen himnusza*, Puzsér Róberttől a *Seregesen senkik jönnek*, Kuncze Gábortól a *Legenda [az úr-zsványról]*, Demeter Mártától *A tűz csiholója*, Parti Nagy Lajostól *A perc-emberkék után*, Alföldy Róberttől *A Mindegy átka* – s nem kevés öniróniával: Ambrus Attilától *A bűnök kertjében*, Zuschlag Jánostól a *Nagy lopások bűne*. De ott van az előadók között Kulka János, Sárosi Lilla, Vágó István, Karafiáth Orsolya, Gálvölgyi János, Nyáry Krisztián, Bródy János – és hogy ne tűnjék olyan egyoldalúnak a lista: Szöcs Géza, L. Simon László, Nemcsák Károly, Pataky Attila vagy Lackfi János is.)

A „forradalmi” Ady után megjelent a „szabadkőműves” Ady képe az értelmezési palettán. A szabadkőművesség történetével korábban is foglalkozó Raffay Ernő első Ady-könyve 2014-ben látott napvilágot, *Szabadkőműves béklyóban* címmel; 2017-ben pedig az *Ady Endre és a Nyugat (Sosem hallott titkos történetek)*. Az utóbbi mű kiadása után a *Történelemportal* interjút közölt a szerzővel. (Ágoston 2017) Alapállítása két tényt és egy következtetést sorol egymás mellé: „Ady Endre 1908-tól csak a Nyugatban publikált verset. Ignotus, a főszerkesztő szabadkőműves volt. Ezzel a kizárólagossági megállapodással magukhoz láncolták Adyt.” – Raffay cáfolni igyekszik, hogy a *Nyugat* lett volna a 20. század első felének legnagyobb hatású és befolyású folyóirata, mondván: a maga 800 (a háború idején 2.500) példánya nem versenyezhetett Rákosi Jenő keresztény-konzervatív *Budapesti Hírlapjával*, amely közel 40 ezres példányban jelent meg (utóbbi egyébként napilap volt – és egy hírlapot soha nem lehet egy folyóirattal összemérni). S ne felejtjük, hogy a hatást és befolyást nem feltétlenül a példányszám teremti meg – példa erre csupán néhány név is a nemzedékekből!

Az alapítók, szerkesztők (Ignotus Hugó főszerkesztő; Osvát Ernő, a tényleges irányító; Schöpflin Aladár, Fenyő Miksa, Hatvany Lajos, illetve Ady) mellett az első nemzedékből itt jelentkezett pl. Móricz és Babits – ők később szerkesztők lettek –, Kaffka Margit, Csáth Géza, Juhász Gyula, Kosztolányi, Karinthy, Szép Ernő, Tóth Árpád. A második nemzedékből Szabó Lőrinc, Zelk Zoltán, Tamási Áron, Illyés Gyula, József Attila, később Kassák; az 1929-ben induló harmadik nemzedékből (akiket már Móricz és Babits, később egyedül Babits kötött a laphoz) Weöres Sándor, Jékely Zoltán, Vas István, Radnóti Miklós, Ottlik Géza, Rónay György, Márai Sándor, Szentkuthy Miklós. Igaz ugyan, hogy a folyóirat-piacon a *Nyugat* kezdett kánonalakító lenni: kifulladásztotta Kiss József *A Hét* c. folyóiratát; Tisza István a *Nyugat* ellensúlyozására alapította a *Magyar Figyelőt* (mely 1911–18 közt jelent meg); Herczegh Ferenc képes irodalmi hetilapja, az 1894-ben alapított, népi-nemzeti, konzervatív értelmiségi *Új Idők* azonban nemcsak a *Nyugat* fellendülését élte túl, hanem az egész folyóiratot: 1949-ben szűnt meg. (Előbb Mikszáth és Bródy írásai adták az erőt Herczegh mellé, majd Tömörkény István, Ambrus Zoltán, Radnóti, Kassák, Szabó Lőrinc, Márai és Fekete István is szerepelt benne.)

Visszatérve Raffayhoz, szerinte Ady „szerelmi költészete a világirodalom legnagyobb alkotásai között említhető, politikai költészete viszont ostoba, káros és művészileg is felejthető színvonalú”. A *Nyugat* azonban jócskán közölt belőlük, ennek okaként könyvében Horváth János irodalomtörténész idézi (*A Nyugat magyartalanságairól* c. esszéjét): „... többé ne tévesszen

meg bennünket a nagy csatazőrej; tudjuk meg, hogy ott nem mindig s nem okvetlenül egy irodalmi iskola zörög, hanem a választójogos radikális politikai pártnak egy irodalmi oroslánbőrbe bújtatott újságíró fiókja.” Egyébként idézni nagy számban lehet pro és kontra – nemcsak reflexiókból és kritikákból, hanem Ady műveiből is, nem beszélve arról, hogy az Ady-publicisztika (attól függően, hogy egy következtetést melyik szövegből kíván indokolni az olvasat) gyakran összemosódik az Ady-költéssel.

Egy személyes vonatkozást hadd illesszek ide. A költő halálának centenáriumán *Ady a Vita* címmel írtam kisebb esszét a *Magyar Hírlap*ba, igyekezve rámutatni: ott van Ady költészetében mindennek az ellenkezője is. Tagadni és hinni. Megtagadni és imádni. Modernnek lenni, folyton változni. Hada-kozni Istennel (*Hiszek hitetlenül Istenben*), Lédával („*Törjön százegyszer százszor tört varázs*”), a nemzeti értékrenddel (*A magyar Ugaron*); közben Ady modernsége egy belső esztétikai és szerepvita eredménye is. N. Pál József szerint „világképének mindenségigényét az ellentétes értéktartalmak feszültségeinek erőtere adta”; Kiss Pintér Imre úgy vélte: a költő fiktív énjében ő „a közösség egymaga”. Nemcsak Ady életében, hanem költészetének rétegeiben, illetve a rétegek és korszakok között is mély ellentétek feszülnek; maga is gerjesztette a vitát, s egyetértettem Görömbei Andrással, aki szerint a veszély abban rejlik, hogy ha bármely motívumcsoportját kiszakítjuk az egészből, lényegében érvénytelen Ady-képet alkotunk, a költő „szimbolikus univerzumában minden motívumkör összefügg a többivel”. (Görömbei 1998, 16)

Ugyanitt jelent meg *Ady és a szabadkőművesség* címmel Oszváth Sándor cikke, s mindkettő alatt olvasható a következő olvasói kommentár (most név nélkül): „Ady Endre tehetséges költő volt, az ún. 'Istenes' verseit szeretem, azonban – ezeket meghaladóan – nem tudom elfogadni, akarva-akaratlan, de hozzájárult a történelmi Magyar Királyság felbomlásához, és gróf Tisza Istvánnal szembeni magatartása elfogadhatatlan számomra.”

A miniszterelnököt valóban rendszeresen támadta a *Nyugat*, de a bukás mégsem írható ennek számlájára; nem beszélve arról, hogy a politikai állásfoglalásnak nincs túl sok köze az esztétikai értékhez. Ami az ideológiai hovatartozást illeti, Füst Milán a Kosztolányi mellett érvelő 1929-es vitacikkében megjegyezte, hogy Ady bal- és jobbfelé egyaránt kacsintgatott, költészetét a politika is könnyen kisajátíthatta magának: „politikai szólamokként használták kifakadásait, amelyek szocialistának s nemzetvédőnek egyaránt jól szolgáltak. Mivelhogy épp e rossz versekben mindenféle feltalálható, amire jobb- vagy baloldali politikusnak csak szüksége lehet. Tagadom, hogy e versekből

bárki is [...] megállapíthatná, hogy Ady hányadán volt politikai véleményével.” (Füst 1929 – Arany Zs. kiemelése: 2017, 380)

A Raffay könyvében foglalt szabadkőműves összefüggéseket nem tisztelnem tárgyalni, de megfontolandó: legfőbb támogatói, a zilahi gimnáziumtól kezdve, szabadkőműves páholyokból kerültek ki. Sok pénzt fölemesztő életmódja miatt maga kérvényezte fölvetését a budapesti Martinovics Páholyba (tegyük félre a miskolci szabadkőműves Kazinczy Ferencet és a szegedi Móra Ferencet is?); s amikor 1918-ban megalakult a Károlyi Mihály vezette szabadkőműves kormány, nyilatkozta Raffay, „csalódottan maga is azt mondta, hogy ő nem erre gondolt, ez nem az ő forradalma. Adyban valójában mindvégig viaskodott egymással az idegen érdekek által használt, kipányvázott akarategyen személyiség és a magyarsághoz való visszatérés vágya.” (Ágoston 2017)

Szemelgethetünk az évfordulóra megjelent folyóirat összeállításokból is – itt csak egyet emelek ki. Az *Irodalmi Jelen* 2019. januári számában Pataki Tamás írt fiktív, fenegyerekes levelet „Ady Bandinak” ezzel a címmel: *Ki a fene az az ő Kaján?* Ebből idézek részleteket:

„[...] Mostanában sokan vitatkoznak rólad, naponta felolvassák egy-egy versedet [...] Egyesek azt mondják, géniusz vagy. Mások szemre vetik azt, ahogyan éltél, és persze a politikai baklövéseidet is kifogásolják. Hogy pénzért te bármit. [...] hogy eladtad a lelked és a tehetséged azoknak a köröknek, akik végül romba döntötték a hazát, azok szellemi zsoldjába szegődtél, akik miatt minden láng csak részekben lobban. [...] Elfröcsögtél és elhasználtál már minden jelzót, amit ma is viszont lehet hallani azoktól a köröktől a sajtóban, publicisztikáikban és az irodalomban egyaránt. [...] Hat ujjal születél, táltosnak, látnoknak mondanak, de csak egy vagy a sok vak közül, akik a babitsi hídon toporognak, és zuhannak a mélybe. [...] Kerested te Istent is, de az ördögre is rákacsintottál, kerested te a szerelmet, és könnyen szajhaöl fölé hajolva találtad magad. [...] A sok arc közül, amit felpробáltál, melyik a tiéd? A magyarságféltő vagy a magyarságromboló? A szerelmes vagy a széltozó csaló? A cinikus mindentudó, [...] aki egyik győzelemből a másik győzelembe hajszolja magát, vagy a hisztérikus, a balga, a naiv költő? Az útszéli dekadens? A fáradt pozór, aki mindent érteni és tudni vél, közben magát is átveri, nem csak másokat?” (Pataki 2018, 55–56)

Tévedés volna azt hinni, hogy Adyról csak a halála után vitatkoztak, melynek külön fejezetét alkotja a Kosztolányi-pamflet (az Ady-revizíó) kiváltotta vita.

Ha az Ady-vitákat szeretnénk akár vázlatosan is rendbe foglalni, a következő címszavak szerepelnének abban. Vitája Debrecennel (Nagyváradról látvatva *A zsiros város-t* – Kiss Tamás a Szabó Sándor Géza által írt összeállított *Ady és Debrecen* c. kötet kritikájában ezt azzal magyarázta, hogy Ady azért nem szerette meg Debrecent, mert nem tudta megváltoztatni, meghódítani [Kiss T. 1990, 221]. Vitája az irodalmi konzervativizmussal (a *Nyugat*nál és a nagyváradi *A Hohnapn*ál); különböző lapokkal és szerkesztőkkel (pl. magával a *Nyugattal* is: *A duk-duk affér* az *Új Idők*ben jelent meg; a *Budapesti Naplól*val – ide tartozik az Ady-Rákosi vita, 1907; a *Népszavával*, 1909). Sorolhatók Ady vitái a *Nyugat*ban (pl. protestantizmus-vita); Kosztolányival (a *Négy fal között* c. kötetről); illetve Lédával (betekintést adva Ady és a nők viszonyába); Istennel („istenes” versek), sőt, a saját költői énjével is (lásd az 1899-es debreceni *Verse*k, az 1903-as nagyváradi *Még egyszer* költői témáit és poétikai beszédmódját, melynek megtagadása az *Új versek* 1906-ban).

HOMO MODERNUS

Az irodalomtudományban Horváth János Petőfi-könyve óta (1922) elfogadott a szerepjátszás, szereplíra kategóriája (az 1842–44 közötti időszakot a „lyrai szerepjátszás” korának nevezi, azt Petőfi „szereplő hajlamával”, másutt „szereplő ösztönével” indokolja). Horváth rámutat: élmény és szerep nem mindig jár együtt; az *egyéniség* gyakran az „alkalmi érzelem” mögé szorul, ám Petőfi éppen a szerepeken keresztül juthatott el az önmegismerés magasabb fokáig. (Vö.: Horváth 1922, 40) Kiss Ferenc a szerepfogalom poétikai tartalmát és lehetőségeit kívánta tudatosítani Kosztolányi *A szegény kisgyermek panasza*i ciklusának élményrétegeit bemutatva. (Kiss F. 1967) Ugyanó az érett Kosztolányiról szóló szintézisében kiemeli: a ciklus jelentősége nem az egyes darabokban van, hanem az „alkat és szerep találkozásában” – szerepében ugyanis felszabadul, és teljes szuverenitásában mutatkozik meg –, (Kiss F. 1979, 34) majd a szerepként fölvetett attitűdöket, az „attitűd akcentusát” írja le a műveken keresztül. (Kiss F. 1979)

A „vagyott Én-nek” Sík Sándor szerint nagy szerepe van a műalkotásban. „*Nem arról írunk, hogy mik vagyunk, hanem elképzelt egyéniségünkről, vágyainkról, melyeket csodálatosan beteljesítünk, hiányainkról, melyeket kegyesen megszüntetünk, szóval épp ellenkezőjéről annak, ami van*” – idézi Kosztolányit. Meghatározza ez az alkotói attitűdöt is, hiszen a művész „ritkán tud lemondani az önmaga megkétszerezésének (esetleg megsokszorozásának) erről a lehetőségéről”. A vagyott megsokszorozódás lehetőségét tovább

fokozza, hogy az írás nemcsak „önkifejező” és „önkiegészítő” cselekvés, de a művész „minden érdekelheti, az is, amihez még úgy sincs köze, hogy önmagának ellentéte, hanem ami egyszerűen csak kívül áll rajta”. (Sík 2000)

Kosztolányi az újságíró két alaptulajdonságaként a tudós- és művészattitűdöt jelölte meg (az emberek veséjébe kell látnia, mint a tudósnak; illetve: legyen olyan hajlékony, mint a Barnum cirkusz kígyótestű nője, alkalmazkodó képességében azonosulnia kell tárgyával és témájával, amit gyorsan el is kell felejtene): az irodalmi léthez szükséges analízis- és átélő képességről beszél. Sík Sándor hasonló alkotószerep-felfogást fogalmazott meg: „A művésznek nem kell mindent átélnie ahhoz, hogy alkotásában ábrázolhassa. Embert és életet adhat a regényíró, bűnt és nyomort, gonoszságot és kétségbeesést rajzolhat – és ehhez nem kellett szükségképpen végigmennie az élet minden szennyén. Hősöket és szenteket ábrázolhat, anélkül, hogy maga a szó reális értelmében képes lenne a hősök és szentek légkörében élni.” (Sík 2000)

Az irodalmi modernizmus magyarországi megjelenését a *Nyugat* indulásához, nemzedékeihez szokás kapcsolni, de mást értünk „modern” alatt ma, mást értettek elődeink, mégis mindig szinte ugyanazt. Horváth Jánosnál pl. (már 1908-ban) Balassi „a szó modern értelmében *költő*”; (Horváth 1976, 104) Zrínyi hőskölteménye a „korhoz képest modernnek” számított; Besenyei „modern műveltségű” író volt; Fazekas és Csokonai költészetét méltatva „modern verselési módról” beszél; Kölcseyvel, Vörösmartyval a „modern líraiság ömlött az óklasszikai versidomba”. (Horváth 1976, 125; 202; 219; 221)

A modernizmus fogalmát először az 1500-as évekkel indult korszakra vonatkoztatták: a „középkor” kifejezést nem ismertek, a szó a köznyelvben azt jelentette, hogy „*új, mai, divatos*”. Első magyar írásos előfordulását 1798-ból, Csokonainál találjuk, majd az általa használt főnévi jelentés után Kazinczy 1815-ben adatolta a melléknévi használatot. (Nádasdy 1998, 33) A modern „*újja, szokatlanná*” változása a 19. sz. elején történt meg. Chateaubriand pozitív jelentésben használta az 1840-es években; Baudelaire tíz évvel később elmarasztaló értelemben találkozott a *modernité* (modernitás) kifejezéssel. Csak a 19. sz. végén lett divatos újra „modernnek” lenni, vallva: a *modernista* ember előre tekint, a legújabbat egyúttal a legjobbnak is véli. (Barzun 2006, 1000) A Baudelaire-féle modernség-szemlélet elvárása az volt, hogy a mű (a teljes önkifejezés érdekében) ne engedelmeskedjék szabályoknak, konvencióknak. A 19. sz. végére a modernizmus a historizmus tagadását jelentette, a *Nyugat* megjelenésének idején (1908) újat, haladót (előremutatót); az előző

korszakok szemléletét, viselkedésformáit idejétmúltnak, jelentésvesztettnek tekintette, a jelent nemcsak magasztalta, de kötelességének érezte a művész annak bírálata is. Németh László a *Mit értek az irodalom modernségén?* c. esszéjében rámutatott: Adynak és társainak a modernizmusa nemcsak abban állt, hogy újak voltak, hanem abban is, hogy hangsúlyozták az új voltukat.

„... különös jelekkel adták tudtunkra, hogy elszakadtak a régítől; érzés és kifejezés soha meg nem élt kalandjába bocsátkoztak; egyre új s újabb vizekre akarnak szállani s mint ópiumot szívni a szó lehetőségét. A *Vér és Arany* Adyja ebben az értelemben modernebb volt, mint *A halottak élén-é*, a fiatal Babits, sőt Szép Ernő, mint Juhász Gyula vagy Tóth Árpád.” (Németh L. 1968, II.463)

Horváth János tehát épp akkor alakította ki történeti anyagra épülő irodalomtörténeti szintézisét, mikor irodalmunkban egy olyan szemlélet lépett föl, „amelyik minden lényeges ponton szemben áll azzal az eszménnyel, amelyet ő a nemzeti klasszicizmus fogalomkörében nemcsak megfogalmazott, de a magyarság szempontjából egzisztenciális jelentőségűnek is tudott. [...] jöllehet hű maradt a nemzeti klasszicizmus eszményéhez, kiváló művészi érzékkel azonnal fölismerte Ady költészetének értékét és korszakos jelentőségét.” (Görömbei 2004/b., 82) Számos pontján máig mértékadó Ady-tanulmánya (1910) szembesítette a nemzeti klasszicizmust az új irodalmi irányzattal, igazolva, megerősítve az előbbi értékeit. Célja volt az is, hogy Adyt „leválaszsa híveinek és követőinek táboráról, s értelmező magyarázattal közelebb vigye ahhoz az olvasóréteghez, mely a konzervatív folytonosság letéteményese kell hogy legyen”. (Horváth 1910, 8; Görömbei 2004/b., 82–83)

Horváth nem lelkesedett Ady magyarságot bíráló, érzéki szerelmet hirdető verseiért, viszont észrevette, hogy „homályossága” az „új költészet” ösztönös-archaikus, mitikus-babonás lényegéhez, a tudattalan esztétikumához vezet. S arra is Görömbei András mutat rá, hogy Adyt – máig érvényes módon – Horváth János helyezte el szimbolikus költőként a magyar irodalom alakulástörténetében; a metafora, az allegória és a szimbólum elkülönítésével, „a képes beszéd egy különös neme” többletjelentéseinek, szuggesztív lelkiségének föltárásával, összetetten és világosan indokolta meg Ady szimbolizmusát. (Görömbei 2004/b., 84–85)

Az Ady előtt is példaként álló Rimbaud által meghirdetett „*modernnek kell lenni mindenestül*” parancsát ars poetica gyanánt követte. Rimbaud az *Egy évad a pokolban* c. ciklus *Búcsú* részében ezt írja:

„Minden ünnepet, minden diadalt, minden drámát én teremtettem! Új virágokat, új csillagokat, új húsokat, új nyelveket akartam felfedezni! Azt hittem, természetfölötti hatalmat szerezhetek. [...] Én! én, aki varázslónak vagy angyalnak véltem magam, minden erkölcs alól felszabadultnak, visszaadtam a földnek, hogy kötelességet válasszak magamnak, és két kézzel markoljam a durva valót! [...] Modernnek kell lenni mindenestül.” (Rimbaud 1989, 174)

Ady erre válaszolt az *Új versekkel* – annak tudatában is, hogy Rimbaud végül bocsánatot kér ugyanitt, amiért hazugsággal táplálkozott. A francia szimbolisták nyomdokain haladó költő maga is érezte: igazi hangja csak az 1906-os, a Léda-, illetve az ekkor tudatosuló Párizs-élménykör hatásait már tükröző új kötettel szólalt meg. A Debrecenben 1899-ben kiadott, édesanyjának halálával ajánlott *Versek* között még sok a népies hangú vagy petőfies mű; és az 1903-ban Nagyváradon megjelent *Még egyszer* ugyan már jelzett adys hangokat, jobbára a századvég rezignált költői hangulatába simult.

„Rossz útra tévedtem, világ csúfja lettem,
Szép út állt előttem, de nem azt követtem.
Nem adok, nem hajtok semmit a világra,
Bolond célok után rohanok zihálva,
Bolond célok után álmodozva, balgán -
Így beszélnek rólam minden utca sarkán,
– Édesanyám, lelkem,
Sirasson meg engem.”

– olvassuk a *Versek* nyitó darabjában (*Sirasson meg* – Ady 1974 II., 193–194), páros rímű felező tizenkettesekkel, jól ismert képekkel, érzelmekkel, lírai elbeszélő, epilógusszerű előadásmódban; a refrén is a népdalok fájdalmas érzésvilágával rokon. Hasonló ritmikával árad a *Karácsony* (Ady 1974 II., 197–198) keretes szerkezetű harmadik szakasza; bár a sorokat kétütemű hatosokra bontja, a megszólalásmód még semmilyen újdonságot nem kínál:

„Ha ez a szép rege
Igaz hitté válna,
Óh, de nagy boldogság
Szállna a világra.
És a gyarló ember
Ember lenne újra,

Talizmánja lenne
A szomorú útra.
Golgota nem volna
Ez a földi élet,
Egy erő hatná át
A nagy mindenségét,

*Nem volna más vallás,
Nem volna csak ennyi:
Imádni az Istent
És egymást szeretni...*

*„Ha ez a szép rege
Igaz hitté válna,
Óh, de nagy boldogság
Szállna a világra.”*

Idézhetnénk szinte a teljes kötetet, ám egy megjegyzés erejéig maradjunk e két korai Ady-versnél. Úgy véljük, hogy ars poetica jellegű mind a kettő.

A *Karácsonyban* „a nagy város / *Durva zaja*” és díszelei között felidézi a szülőföld ünnepi istentiszteletét, megfogalmazza szeretetvágyát, az Istenhez tartozás lelkifurdalásos epekedését („*De jó volna*”: fohászkodni, megnyugodni, mindent elfeledni, gyermek lenni, kibékülni, üdvözülni). Kulcsmózzanatok tekinthető a következő, alaphelyzetet jelölő két sor: „*Karácsonykor / Magába száll minden lélek.*” Az önmagával való szembesülés, a hiány kifejezése a vers, a feltételes mód az óhaj fájdalma egyben.

Ady távol van a szülőháztól, nem ünnepel, nem fohászkodik, nyugtalan és békétlen, nem feledheti saját vétkeit, szembesülnie kell azzal, hogy a felnőtt ember felelős a saját tetteiért, és úgy érzi, kárhozatra van ítélve. Azonban ki kell a szülőház-fogalmat is terjesztenünk, mert a templom, melyről a versben ír, nem az érmindszenti, hanem a szilágylopérti. Az apai nagyszülőket és a templomot gyakran meglátogatta, egy 1914-es levél tanúsága szerint pedig Szilágylopértot tekintette a második otthonának.

Még megdöbbenőbb a kötetnyitó vers: benne szinte a teljes Ady-sorsot látjuk; visszatérő motívum a „*bolond célok*” utáni hajsza, a „*balga küzdelem*” a nyughatatlanság; az őt szeretők megbántása, a fájdalom, mert csalódást okozott; a kicsapongó életmód, az álmodozás („*Egy mámoros álom lett nekem az élet*”). A hatalom- és dicsőségvágygal való szembesülés is megjelenik:

*„Én pedig rohanok balga küzdelemben
Diadalt aratni. Milyen dőre álom,
Pedig hozzá kötve életem, halálom!”*

A messiási küldetésstudat, vele szemben a fölöslegesség- és hiábavalóság-érzés is megszólal („*Igazságért küzdök, tudom, hogy hiába*” – mintha a „*Minden*” már a kezdetekkor megcsorbult volna). A végzet által kirótt „*kínos, bús kötelesség*” ellen nem tehet semmit, mert: „... én csak mint vak eszköz teljesítem s várom, / *Míg kidűlök s lesz más, ki helyembe álljon.*” S milyen élesen látta következő két évtizedét, a nem alkudás és a megalkuvás kettősségét, az Éntudat és az akaratát vesztett öntudat örök bolyongásra kényszerítő harcát is!

„*Eladtam már magam, nem magamnak élek,
nyugalmat, pihenést már nem is remélek.*”

Hét esztendő terméséről van szó, s bár a „zsengék” más költészetfelfogás- és funkció, illetve egy hagyományos művészszerp jegyében íródtak, a költő szerint akad ebben a termésben „3-4 Ady-vers is” – mint ezt a Fenyő Miksának szóló dedikáció tanúsítja. Herczeg Ákos szerint ugyan ez valamilyen folytonosságra utal, hiábavaló törekvés e „másságban felmutatni a (kicsit is) hasonlót”, mert nincs szó folytonosságról, helyette inkább a *tabula rasa* elve alapján írható le a változás. „Ady éppen azzal tudott 1905-től művészi értelemben önazonossá válni, hogy nyoma sem maradt a korábbi megszólalás-módnak; ha valamiről, akkor legfeljebb némi gondolati, tematikai örökségről beszélhetünk”. (Herczeg 2018, 121) S csak a nagyváradi *Még egyszer* c. kötet néhány verse előlegezi meg alkotói „ugrását” – nem véletlenül került be más címmel ennek néhány darabja az *Új versek*be.

H. Nagy Péter abból kiindulva vizsgálja az induló Ady költészetét, hogy az milyen szerepet kapott az a magyar lírai modernség kanonikus folyamatában. Mivel az *Új versek*kel (illetve az 1907-es, még a *Nyugat* előtti *Vér és arany* kötettel) már megismert Ady Endre lett a *Nyugat* első generációjával induló lírai modernség első klasszikusa, ezért „az azonnali kanonizáció azt is eredményezi, hogy Ady első kötetei [...] kiszorulnak a név által meghatározott lírai kánonból.” (H. Nagy 1999, 70) A két előző kötet tehát radikális különbözik az új lírai beszéd- és poétikai látásmódtól, a szimbolizmus megjelenése Adynál ekképp a Léda-élményhez és a Párizs-képhez köthető. Viszont ha alaposabban átnézzük Ady első két kötetét – mely Ady szubjektumfelfogását leginkább az utóromantikus „világfájdalom” érzésének-utánérzésének a divatjába illeszti (vö.: H. Nagy 1999, 73) –, észrevehetjük, hogy az érett költő belső késztetéseit, poétikai megoldásait már előlegezi néhány mozzanat.

Így pl. megjelennek a ritmustörések, az ütemrövidítések és hangsúlyátteletek. A debreceni nagytemplom Rákóczi-harangjára válaszoló *A Rákóczi vén harangja* c. versben a szabályosan építkező kétütemű nyolcasok közt a versszakonkénti második sor csak négy szótag, így a rövidülésben nagyobb hangsúlyt kapnak az itt szereplő szavak. Itt fogalmazza meg a költő a térbeli és az időbeli távolságot (*messze – régen*), a romantikus hagyományokat folytatva, a dicső múlthoz méltatlan jelen képét (*nagy idők*); az áhítattal és a világozással (*hála-ének – fény*) szemben a szívekbe is belekonduló mély keserűséget (*bús fájdalom*).

Föltűnnek az Ady költészetében visszatérő kifejezések. Ilyen pl. a „*nagy mindenség*” mellett a *várákozás* helyezte, általában a *nagy* jelző használata. Megtaláljuk az *undok, átok, mámor, asszony, sírás, könny, csók, vér, kín, titok*, vagy a *hazug, szent és koldus; a valahol, valami, a nincs és semmi* stb. szavakat. Kitérszenek az ismétlődő fokozások (személyes/vonatkozó névmások, illetve: *odakint; szép úri nép, hogyné szeretnélek, mintha* stb.), sorismétlések, valamint oximoronok (pl. „*szent pogányság*”; és a zseni-kultuszt idéző „*szent örület*” – jellemzően a *Még egyszer* verseiben). A költő „*Ady-versnek*” tekintette a *Csókok* (*A csókok átka* címmel az *Új versekben*), *A lápon* (*Vízión a lápon*), a *Szívek* (*Szívek messze egymástól*), a *Fantom* (*Az én menyasszonyom*), illetve *A könnyek asszonya* második szakaszát (*A könnyek asszonya*).

Vitathatatlan, hogy a poétikai fordulat az 1906-os, a nyugati inspirációkat is tükröző kötettel következett be, melynek mottóverse (*Góg és Magóg fia vagyok én...*) jól mutatja a hagyományt felváltó új, a modern jelentkezését. (Ady 1975, I. 7)

„Verecke híres útján jöttem én,
Fülembe még ősmagyar dal rivall,
Szabad-e Dévénynél betörnöm
Új időknék új dalaival?”

Keletről jött tehát, de nyugatról kíván betörni – szinte ugyanazt a szélsőséges ellentétet látja ebben a motívumban Keresztury Dezső, (1988, 18–19) mint a *Hunn, új legenda* költőjében, aki az „*Élet sok új kapuja*” és a magyar sors között „külön alkut” köt a halállal. S nemcsak új időkről, új dalokról, hanem új istenről és új ígékről; magát „*új kínra éhes*” sebként jelöli (*Tüzes seb vagyok*); a Nyárnak „*új rablói vannak*” (*Héja-nász az avaron*). A *Vér és Arany* kötetben „*Új arcok, új szemek kacagnak az égre. / Új szelek nyögetik az ős, magyar fákat / [...] Új lángok, új hitek, új kohók, új szentek*” (*Fölszállott a páva*); és hogy már igazán otthon van az újban, jelzi: „*új részegség vagy új gondolat / Nekem nem új*” (*Egy csúf rontás*); és ő „*Hunnia új szegénylegénye*” (*Páris az én Bakonyom*).

Adyt 1904-es első párizsi útja során megbabonázta a „modern élet” – ezt az is bizonyítja, hogy a *Jövendő* július 24-i beszámolójában „az élet szobrának” nevezte Rodin *Gondolkodóját*: a szoborról írva tulajdonképpen az új életforma himnuszát fogalmazta meg. Idézzünk föl néhány részletet ebből a cikkből! (Ady 1977, 31–32)

„[...] A folytonos akarat és akció: az élet. [...] Hiába próbáljuk begubózni magunkat. Az élet, az önmagára eszmélt élet, nevezzük az ő ócsároló és büszke nevén: a modern élet kérlelhetetlen. Nos, ez a hatalmas, ez a kérlelhetetlen, modern élet most szobrot kap.

[...] Kit ábrázolt? Egy embert. Nem is! Az embert. Nem azt a bizonyos örök-embert, aki nincs. Az embert, ki ma él. [...] Rodin megfaragta a modern ember szobrát, a modern élet monumentumát. Meztelen óriás, bronzember ül a bronzsziklán. Megedzett, meghúzott, megpróbált, erős izmú, erős csontú ember. Éppen tán az idegei lehetnek megtépettek kissé. Az ember pihen. Térdére teszi a könyökét, s tenyerébe a fejét. Arca a megfeszültségnek, az erőgyűjtésnek s minde nekfölött a töprengő gondolkodásnak, az útkeresésnek arca. Ezen az arcon a mai élet viharzik és rángatózik. És ragyog. Nem összeroskadt ember ez, nem kétségbeesett, nem elfáradt, de tragikusabb ennél. Ecce homo... Ez az ember nem ülhet itt sokáig. [...] Minden pillanatban várjuk, hogy most a megfeszülten gondolkozó ember hirtelen föl emelkedik, s elvegyül az életbe, látni, futni, dolgozni, settenkedni, birkózni... Élni... Miért ült le egy percre? Miért az arcán az a kétségbejítő töprengés? Miért? [...] Minden idegszálunknak meg kell feszülnie, minden erőnköt össze kell szednünk, hogy kétségbe ne essünk, el ne tévedjünk, össze ne roskadjunk. Hogy élni tudjunk, megélni és megmaradni. [...] Ez a Rodin szobra, ez az élet szobra...”

Az Ady művét (életében és halála után) kísérő vitákhoz éppen az élet és mű példa nélküli összetettsége, a klasszikus modernség megjelenése, az irodalmi, lét- és történelemszemléleti fordulat, a hagyomány újrafogalmazási igénye kínált alapot. Keresztury Dezső ugyanúgy sorra veszi az Ady-versek minőségi szintkülönbségeit (amivel nem áll egyedül a világirodalomban), ún. „érthetlenségét” (mely a nagy verseiben inkább rúnyszerű tömörség, titokzatoság); mint az újdonságot, a mitikus létsejtelmet és közhelyeket egyaránt tartalmazó szókimondást, a szerelem felmagasztosítását és kíméletlen nyereségét; az „álombabók” barbársága és a „magyar Messiások” megválthatatlan kínja (vagy közíró és költő-léte) közt feszülő ellentétet. (Keresztury 1988, 16–21) S nemcsak személyekkel, csoportokkal folytatott polémiákról van szó: a vitakarakter ugyanúgy jellemzi például szerelmi és istenes költészetét, mint magyarság- és pénz-verseit. Ady modernné változása szintén egy belső esztétikai és szerepvita eredménye. Előlegezte mindezt, hogy költői indulásakor nem a modern líra felé mutató (később Petőfi és Ady közötti „hídként” emle-

getett) Vajda irányában tájékozódott, sokkal inkább Reviczky Gyula „válság-költészete” volt rá hatással.

Herczeg Ákos megállapítását (2019, 122) némileg árnyalja viszont az *Új versek* kötetben, annak *A magyar ugaron* ciklusában olvasható vers, a *Találkozás Gina költőjével*. (Ady, 1975 I, 31–32) Ebben a látomásban Ady éppen Vajda Jánost (aki „csontváz-isten, lelkennek atyja”), a „nagyszerű vént” szólítja meg: a „Montblank-ember” az ő szent elődje és nagy rokona. Azonban megtörténik a trónfosztás is, mikor Gina helyébe Lédát állítja („Engedd a kezdről: / Ez az én asszonyom”), és a vaáli erdővel a „magyar árvaság” néz szembe. Lássunk néhány kiemelést a versből:

„Hahó, éjszaka van,
 Zúgó vadonban örület-éj,
 Hahó, ez itt a vaáli erdő:
 Magyar árvaság,
 Montblank-sivárság,
 Éji csoda és téli veszély.
 [...]
 Hahó, Gina él.
 Engedd a kezdről:
 Ez az én asszonyom,
 Az enyém.
 És zúg az erdő, Gina remeg.
 Léda. Kiáltok.
 Léda. És néz reám
 A csontváz-isten, lelkennek atyja,
 Néz és nevet.
 [...]
 Hahó, száll Léda, Gina fut
 S a fák közt az örök egyedülség
 Bús, magyar titka zúg.
 [...]”

A századfordulón még a könnyebb érvényesülést ígérhette az esztétikai és morális értékek megerősítése azok megkérdőjelezése helyett. Az *Új versekkel* induló korszakban viszont a költőt érő vádak közt gyakran fölhangzó „érthetlenség” nemcsak arra vonatkozott, hogy Ady új esztétikumot, új ízlést hirdetett, de a „művelt olvasó” elvárásrendjébe sem illeszkedett az a beszédmód,

mely jól formáltságával és tisztaságával nem tudja „a személyiség integritását felmutatni az őt veszélyeztető külvilág ellenében”. (Herczeg 2018, 122)

N. Pál József az Ady-polémiaiak közül az Ady-Rákosi vitát emelte ki. Ennek részletes bemutatása előtt így fogalmazott: „költészetének – s vele azonos gondolati gyökerű publicisztikájának – motívumrendszere az egyetemes s a magyar tradíció teljességét mozgósította szinte, világképének mindenségigé-nyét az ellentétes értéktartalmak feszültségeinek erőtere adta. Egész-élménye, vagy minden-élménye érzéki s szemléleti gyökerű volt egyszerre, ennek alkotásbéli – és számára elszakíthatatlanul életbéli! – érvényesítését folytonos küzdelemként, az alkotásért való küzdelemként is (!) értelmezte, nyelvét, életművének (s benne kötetéinek) szerkezetét ez a küzdelem, s ennek a küzdelemnek a permanens tudata határozta meg.” (N. Pál 2008, 7–8)

Ady a *Nyugat* indulása előtt, 1907 végén megvált a Vészi József irányította *Budapesti Naplótól*; fölajánlkozott *A Hét* c. folyóiratnál, de a szerkesztő Kiss József költői vetélytársat látott benne. A *Nyugat* első számában megjelent a *Sion-hegy alatt* c. verse és *A magyar Pimodán* esszévallomás bevezető része. 1908 tavaszán részt vett a nagyvárad *A Holnap* irodalmi társaság alapításában. Antológiájuk – melyben hét költő (Ady mellett pl. Babits, Juhász Gyula, Balázs Béla) versei szerepeltek – azonnal kiváltotta a konzervatívok támadását. (Szabolcska Mihály verset közölt a *Budapesti Hírlapban* *A Holnap* erotikája ellen, Rákosi Jenő főszerkesztő *A Tisza-parton* c. vers „hazafiatlanságát” támadta.) Ady elégedetlen volt a *Nyugat*nak a vitában tanúsított kompromisszumos viselkedésével, ezért a konzervatív *Új Idők*be adta (1908. nov. 15.) *A duk-duk affér* c. dialógus-pamfletjét. (Egyébként Herczeg Ferenc főszerkesztő is próbált feszültséget kelteni Ady és társai között.) A szociáldemokrata *Népszava* „polgári nyafogásként” és „tébolydaköltészetként” beszélt verseiről. (A szerkesztőség tanácstalan volt az ügyben, hogy a modern költészet távol áll-e vagy sem a munkásság lelkivilágától...) Ady Párizsból mindenestre válaszolt a szerelmi vallomásként megírt *Küldöm a frigy-ládát* c. verssel. *A duk-duk affér* nemcsak a vita, de a modernség-értelmezés szempontjából is mérvadó írás, így érdemes fölidézni belőle azokat a részeket, melyekben Ady a modernséget definiálja. (Ady 1977 III., 140–141)

„– Az ön emberei azt hirdetik, hogy le kell számolni mindenkivel, aki csak ön és önök előtt élt és él vala. Tehát a magyar modernnek nagy leszámolásra készülnek, és önnek ezt tudnia kell.

– Nem, én nem tudom ezt az ügyet, s nem tudok semmit arról a forradalomról, amely állítólag nevemben, az én nevemben dúl. Se Ba-

lassánál, se Csokonainál, se Petőfinél újfélébbnek, modernebbnek nem tartom magamat. Különben is régen tisztázott dolog, hogy a modernnek roppant szolid emberek: a jövőendő klasszikusai. Nem vállalok semmi közösséget és sorsot azokkal, akik elfelejtettek magyarul is megtanulni. Nincs dolgom azokkal, akik elolvastak néhány olcsó kiadású német könyvet, s most ennek az árán meg akarják váltani a magyar irodalmat. Nincs közöm a betegekhez, impotensekhez s mindazokhoz a fiatalokhoz, akik engem jobban gyűlölnék Gyulai Pálnál, aki végre – tudom – nem is olyan nagyon gyűlöl. Ki vagyok, mi vagyok, mit jelentek, sem én, sem kortársaim nem dönthetjük el. De azt már jogom van kijelenteni, hogy a nevemben, cégérem alatt ágáló senkiket jobban utálok, mint általában engem szokás utálni.

– De legalább magyarázza meg nekünk, mit jelent a modernség, forradalom és a többi?

– Jelenti azt, hogy a talentumnak megvan a maga brutális fátuma minden időben, még az aranykorokban is. Pláne, ha egy kis interregnum van, mint nálunk volt az utolsó időkben. Ha aranykor helyett szűkös esztendőök után mer jelentkezni valaki akármilyen értékkel, de értékesnek látszóan, az ilyen ember úgy jár, mint a mesebeli gazdag, akiről minden ruhaholmit leszednek, s közben azt mondogatják neki, hogy csodálatos köntöse és ruhái vannak.”

Ady felismerte, hogy a „hívei és követői” sem értik őt meg igazán, s igyekezett magát „leválasztani” tőlük; ugyanúgy tisztában volt Balassi, Csokonai, Petőfi saját korának modernségével, mint az új kor (benne az új magyar irodalom) feladataival. N. Pál észrevétele szerint Ady „modernségélménye [Baudelaire, Rimbaud, Apollinaire, Rilke, Eliot, Kafka] a társadalmat, mint »elidegenítő« közeget megélt élményével ellentétben – [...] közösség- s magyarságélményére is kivetült, egy lett vele. [Nála] a létezés – a »Minden« – evilági és metafizikai birtoklási lehetőségének [...] széjjelesése („minden Egész eltörött”), és e birtoklási, »átélelési« lehetőségnek, mint épen maradt vágynak, akaratainak feladhatatlan emlékezete, a maga »általános emberi« és nemzeti feszültségében együtt s egyszerre létezett még. Ezért a válság tudatosítását, s a válságba került értékek átmentésének, újrafogalmazásának a kísérletét a magyar társadalmi szerkezet átformálásának igényével, s az emberi-nemzeti azonosság tudat gyökeres, de éppen a tradíciókkal új viszonyba lépő újjáteremtésével együtt célozta meg. (N. Pál 2008, 8)

A vitákat is generáló, minden áron való újdonságkeresést vagy az érdeklődés középpontjába kerülésének a hajszolását kiemelő értelmezések, illetve az egyes költői mozzanatoknak a publicisztikai művekkel való magyarázata veszélyt jelent az elfogulatlan értelmezésben. Idéztük Görömbei óvását, mely szerint ha bármelyik motívumcsoportját kiszakítjuk az egészből, érvénytelen Ady-képet alkotunk, hiszen mindegyik motívumkör összefügg a többivel. De Gintli Tibor is ugyanerre a megállapításra jut, elfogadhatatlannak tartva az előre kiválasztott nézőpontok alapján történő válogatást. Ez a módszer „nem az egyes motívumokból feltáruló, mindegyikben némileg módosuló, de mégis közös jellemzőket mutató elemekből igyekszik rekonstruálni azt a belső összefüggést, amely az egyes motívumokat egymással összefűzi, hanem egyetlen, önkényesen kiválasztott motívum tartalmát igyekszik a többire rávetíteni. (Gintli 2013/a, 16)

E miatt az ellentmondásokból kirajzolódó egész miatt vetettük el magunk is a gondolatot, hogy az Ady-művet egyetlen attitűdre próbáljuk fölfűzni – hacsak ez az attitűd nem éppen a *homo modernusé*, a maga minden ellentmondásával, ugyanakkor heroikus teljességre törekvésével együtt. Kenyeres Zoltán (William Empson tipológiáját felhasználva) azt mondja, hogy a versek mindig „alternatív jelentéstartományokat” kínálnak fel; bármelyiket választjuk is, jól lehet értelmezni őket, viszont ugyanaz a szempont már nem érvényesíthető a következő ciklusokban, sőt, „gyakran még ugyanabban a ciklusban is a szempont elvetésére felhívó ellentmondásba ütközik az elemző”. Ez az alternatív többértelműség okozza az Ady-kötetek „oly rejtelmes kaleidoszkóp-szerűségét. S ez okozza a nem szűnő szellemi izgalmat, melyet a megjelenésük óta eltelt annyi évtized múltán is kiváltanak.” (Kenyeres 1998, 18)

Mélyen a magyar múltba fonódva fogalmazta meg Ady az új személyiség-felfogása mellett az új nemzeti programot és önismeretet. Élménykörei (Élet, Halál, szerelem, magyarság, Isten) éppúgy széjjelválaszthatatlanok, mint az élménykörökre vonatkozó *igenlő* vagy *tagadó* költői *állítások* (pl. istenhit és istentagadás, magyarságszeretet és a magyarság harcos számonkérése, az élethit és csüggedés) pólusai. (N. Pál 2008, 9)

Gintli is azt állapítja meg, hogy „Ady lírájának egymást látszólag kölcsönösen kizáró szélső pontjait a Minden-élmény elérésére való törekvés kapcsolja össze. [...] A költői életmű különböző szakaszait akár annak alapján is meghatározhatjuk, hogy az élmény megvalósulásának lehetőségét miként ítélik meg.” (Gintli 2013/a, 17) S Adynak be kell látnia: a „Minden-élmény” elérése megvalósíthatatlan; a többi közt ebből eredeztethető a pusztulásra

ítéltség érzésének kifejezése és az apokaliptikus képeinek sora; az irracionális valósággal való szembesülést követő passzivitás, a teremtés gesztusának szinte teljes hiánya. Ebből fakad a szerelemhez való viszonyulás költői kifejezése is, a pillanat érzéki mámorában vagy a szerelmi ekstázisban való megsemmisülés; de a halál motívumában szintén ez a totális feloldódás-vágy fogalmazódik meg. Ez alól pusztán az istenes versek jelenthetnek kivételt (illetve a Csinszka-ciklus legszebb darabjai), ahol is a Mindenhez vezető útból kiiktatja az érzékiség köztes állomását, s tökéletesebbnek tűnő szellemi élményt fogalmazza meg. (Gintli 2013/a, 18–25) Adynak ez a kísérlete azonban kudarcra van ítélve: az élet ellehetetlenülésének felismerése már jelen van az 1909-es *Kocsi-út az éjszakában* c. versében is. Számos referenciális vonatkozása lehet a költeménynek – felütése pl. „látszólag egy korábbi líraértés hagyományához nyúl vissza” –, a leginkább meghatározó élmény azonban a „modernség világfélelme”. (Herczeg 2011)

Viszont itt is egyértelműen az Én és a Minden azonosítására tett kísérlet sajátos leltáráról van szó. A szubjektum hatásköre kiterjed a látható és láthatatlan Mindenre. Az egyéni élmény a létezés egészére rátelepszik. A „csonka Hold” és a költő szomorúsága ugyan még kölcsönösen feltételezi egymást – azért szomorú a költő, mert csonka a Hold; és azért csonka a Hold, mert a költő szomorú –, viszont a „*Minden Egész eltörött*” egyetemes tragikumérzése pusztán a költő személyes kiábrándultságából fakad.

„*Minden Egész eltörött,
Minden láng csak részekben lobban,
Minden szerelem darabokban,
Minden Egész eltörött.*”

A „*Minden Egész eltörött*” érzésének világlátást alakító élménye itt a szerelem korlátozott hatalmának a felismerése, a szerelem megváltó-hitében, beteljesíthetőségében való csalódás („*Minden szerelem darabokban*”). Ez az időszak már a Lédától való távolodásé. S hogy a szerelemhez való viszony mennyire meghatározta Ady poétikai világát, arra utal például a tény, hogy az *Új versek* nemcsak a szokatlan, a közönség számára nehezen érthető költői hangjával, hanem az erkölcstelenség bélyegét hozó, a késő-romantika megszokott témáit túllépő szerelem-kifejezésével is felháborodást keltett.

Kenyeres Zoltán azzal is magyarázza az Ady megjelenését kísérő értetlenséget, hogy a szerelem, a küzdelem és vívódás, a vágyakozás és félelem nem vonatkozott direkt módon leírható élethelyzetekre, reális tárgyakra, mint a

késő-romantikában. Mindaz, ami megjelent a vers terében, „nem a közvetlen érzékelést idézte föl emlékként, nem is állapotszerű lelki tartalmakról számolt be, hanem az élményt mint lelki aktust, folyamatot alkotta újra”. A következő kötet (*Vér és arany*) fogadtatástörténetéből kenyeres kiemeli Szabó Dezső véleményét, ő Adyban látta azt az első magyar költőt, „aki megmutatta, hogy a szép, a művészet nem holdkóros múzsákból kicsurgó limonádé, hanem abból a vérből fakad, amit a pénz és a nő kitép a tragikus emberből”. (Idézi: Kenyeres 1999, 14)

Kettős küzdelem figyelhető meg: szerelem és gazdagság, költészet és prózai valóság, a szellem magasabb világa és a hétköznapi pragmatizmus, a múlt és jövő, élet és halál között. Az ötödik ciklus (*A Léda arany-szobra*) a szerelmet *költészetszükséglet*ként mutatta be. Az *Illés szekeren* c. kötetben (1908) a Léda-versek mellett „feltűnt egy új ciklus az ártó, rossz szerelemről (*Halálvirág: a Csók*), melynek motívumait egy, a versekkel egy időben keletkezett novellája foglalta össze és magyarázta meg (*Mihályi Rozália csókja*)”. (Kenyeres 1999, 16) Az „öntematizálás” itt ugyan elmaradt, „mintha a versek színterét, a lelket már nemcsak maga a költészet töltötte volna be, hanem a magába merülő szubjektivitás érzékenyebben és közvetlenebb módon kívánt volna válaszolni a külvilág ingereire. A legjelentősebb tartalmi különbséget azonban az istenes versek megjelenése okozta”, (Kenyeres 1999, 16) melyeket szándékosan az első ciklusban helyezett el.

Lírájának 1912-től érzékelhető megújulása (az 1913-as *A magunk szerelme* és az 1914-es *Ki látott engem* c. kötetekben lévő versek jó része) átértelmezi korábbi szerepeit. H. Nagy Péter fontos különbségnek véli az első két kötet és a többi közt azt, hogy a szerelmi líra terén is radikális fordulat figyelhető meg Adynál. „Míg a *Versek* és a *Még egyszer* ide sorolható versei automatikusan veszik át az utóromantika idealizáló szerelmi toposzait, addig az *Új versektől* kezdődően átfunkcionálódik azok szerepe, s ez egyben a 'femme fatale' (a dekadencia 'végzet asszonya' vagy perditá motívuma) trópus megjelenésével is magyarázható az úgynevezett 'Léda-versekben'”. (H. Nagy 1999, 73–74)

Itt most nem kívánunk Ady viharos szerelmi életével foglalkozni. Nem az a célunk, hogy összehasonlítsuk és szembeállítsuk egymással a Léda-, Ada- és Csinszka-ciklusokat, noha egyértelmű, hogy a *Léda-versek* a legmodernebb művei közé tartoztak, míg a végső szakítás után, a társkeresés éveiben vagy a Csinszka-korszakban konvencionálisabb szerelmi verseket írt, mint Lédához.

A magunk szerelme c. 1913-as kötetében jelent meg az *Elbocsátó, szép üzenet* (melyet először a *Nyugat* 1912. május 16-i száma közölt). A kilenc évig

tartó Léda-korszak, több kísérlet után, végleg lezárult („Törjön százegyszer százszor-tört varázs: / Hát elbocsátlak még egyszer, utólszor”). Nem csak Lédával szakított azonban. „Ady önmagát tépte ki a múltból. [...] felszabadult az egész régi élettől, ami kötötte” – írta Bölöni György; Király István szintén „világnézeti változásként” értelmezte a verset. (Vö.: Kenyeres 1998, 26) S Itt tűntek föl az Ada-versek (az aradi férjes asszonyhoz, Bisztriczky Józsefnéhez), az Arany-versek (a fiatal Böhm Arankához, Karinthy majdani, második feleségéhez címezve). Maria-Grünben, a szanatóriumban ismerte meg Machlup Henrikné Zwack Micit (verseiben Mylitta néven szerepelt); 1913-ban Dénes Zsófiát (hozzá az *Élet helyett órákat* írta).

Ady szerelmi költészetében az érzés ambivalens, ellentmondásos megjelenítéséhez számos példát találunk. Az egymást megtartó bús-szerelem képét éppúgy, mint a héja-nász egymás húsába beletépő szerelmét; a romlott és a tiszta vágy, az érzéki, profán és a mesés-romantikus szerelem kifejezését.

Az *Új versek* c. kötet *Léda asszony zsoldárai* ciklusának a címe is profán – ugyanakkor ellentmondásos – kontextusba helyezi ezt az áhítatot. Vallásos énekekről, Istendicsőítésről szólna ugyanis a zsoldárműfaj, viszont nem az Isten-szeretetről van szó, inkább a szeretett lény és az érzéki szerelem dicsőítéséről. A Léda név is a Zeusz által elcsábított görög mitológiai királynőre utal, Ady ezért ebben a szimbolikus névkörnyezetben maga Zeusz, a főisten. A konfliktus lehetősége és izgalma megkétszereződik azáltal, hogy Léda házasa, a költő pedig közszemlére teszi e bűnös csábítást a maga minden testiségével együtt.

Először úgy tűnik, mintha Lédának szólnának a zsoldárok, aztán kiderül, hogy a címzett Ady (a költő Léda nevében szólítja meg önmagát). Léda is csak azért lehet a nagybetűs Asszony, mert Adyt szereti (*Mert engem szeretsz*). „Kripta-illatú”, ködös” és „elátkozott” ez a szerelem (*A vár fehér asszonya*); s egymást kínzó a kezdetektől fogva: „Ellöpsz magadtól: ajkam csupa vér, / Ajkad csupa vér. / Ma sem lesz nászunk.” (*Félig csókolt csók*) Vagy másutt: „Léda, elűzhetsz: / E vén, hű kutya-szemektől / Sohasem menekülhetsz.” (*Hunyhat a máglya*). Illetve: „Téged akarlak, eljöttem érted, / Több kínra vágyom: téged akarlak.” (*Tűzes seb vagyok*) A héja-nász motívumát is megelölegezi a *Vad szirttetőn állunk* c. vers:

„Állunk árván, meredten,
Állunk összetapadtan,
[...]

*Véres hús-kapcsok óvnak,
Amíg összefonódnak:
Kékes, reszkető ajkunk.”*

A Léda-szerelmem önként vállalt rabságából aztán szabadulni akart Ady, de nem tudott („*Az egész asszony itt pusztít / [...] az én szívemben*” – írja már *A könnyek asszonyában*), mert itt teremtette meg érzéki önmagát is a költő. A korábbi lírai tradícióktól való elszakadást sem csupán az új témavilág, a szimbolikus-szeccsziós nyelv- és költői képhasználat jelentette, de a férfi és nő kapcsolatának szemérmetlen feltárása is.

„A kitárulkozó merész őszinteség szavával szölt a szerelmi harcra, az egymást felsebző küzdelemről, a másikban megvalósuló önkeresésről. Tépett, hajszolt, zaklatott szerelemről, szerelmi önzésről. A 20. század új, fájdalmas tapasztalatát szöfaltatta meg, amikor arról írt, [...] hogy már a szerelem sem lehet életmegváltás, már a legkisebb emberi közösség, két ember intim, benső viszonya sem lehet harmonikusan kiegyensúlyozott.” (Kenyeres 1998, 26)

Ráadásul itt is mindig az Én kerül középpontba, s ott rejlik annak az olvasatnak is a lehetősége, hogy a Nőben nem a másikat, hanem önmagát szerette a költő. Feltűnik ez a többi közt az *Elbocsátó, szép üzenetben* is („*Milyen régen csupán azt keresem, / Hogy szép énemből valamid maradjon, / Én csodás, verses rádfogásaimból*”), vagy a „*Szeretlek halálos szerelemmel*” világában. Látszólag a másikat szólítja meg az *Én, szegény Magam* c. versben, azonban a folytatásból kitűnik: az egyes szám 2. személy saját magát vonatozik:

*„Szeretlek halálos szerelemmel,
Te hű, te jó, te boldogtalan,
Te elhagyott, te szép, béna ember,
Te: Én, szegény Magam.”*

Németh László ugyan a '30-as években eltávolodott a *Nyugat* eszmeiségétől, Ady életműve számára az újítás és összegzés lehetőségét példázta, fölfedve: a költő nem ismer érinthetetlen területet, „minden az illetékességi körébe tartozik”. Ady költészetének esztétikai értékét nem választotta külön „prófiáciájának társadalmi súlyától”, a verselésére jellemző szintézist pedig magyarságának keresésére és öndefiníálására is érvényesnek tartotta. „Csak azt sajnálta – írja Görömbei (1999, 292) –, hogy művében a századvég rossz örökségeként helyet kapott a démon is.” Németh László – akinek irodalomszemléle-

tében fontos alkotóelem volt a szervesség, összetettség, léttitkokat faggató mélység és az európai távlatok összekapcsolásának igénye – Ady legfőbb újításának épp a magyar, az európai és az örök emberi problematikájának együtt-látását tartotta. Költészetének ön- és magyarságismereti vonatkozásai az egyetemes emberitől kapták a távlatot, s ezért tartotta Adyt „legnagyobb gondolkodó költőnknek”. (Vö.: Görömbei 1999, 293) Mint *A minden-titkok versei* (1910) *A civódó magyar* c. versében (Ady 1975 I., 350–351) írja:

„Komédia minden, komédia,
Nézzek immár nagyobbakra is.
[...]
Hadd ne bánjam már, mit csinál a magyar,
Legyek két ország: Élet s Halál fia:”

IRODALOM (MŰVÉSZET), ERKÖLCS ÉS KÖZÉLET

Az alkotói viselkedésmódok közt legismertebb a *homo aestheticus* és a *homo moralis* ellentétes (vagy annak tűnő) attitűdje. Ezt gyakran egyszerűsítjük le a Kosztolányi és Babits között gerjedt konfliktusra (erre utal pl. Kosztolányi *Önmagamról* c. írása 1933-ból és Babits 1936-os nekrológja). Azonban már az *Atlantisz* (1913) c. Babits-vers fogadtatása is láttatja Kosztolányi és Babits eltérő felfogását. Babits a létezés igazságában, Kosztolányi viszont a művészi szépségbe rejtett igazságban hitt; Babits a jelenségszerű dolgok mélyére kívánt hatolni, de Kosztolányit a felszín játékos csillogása csábította. A nyílt szakítás 1929-ben történt meg, amikor a *Nyugat* vezérlakjává váló, az Ady-kultuszt különleges *Nyugat*-szimbólumként gondozó Babits a saját eszményeit is megtámadva látta, majd bántó és sértő hangú kritikát írt 1933-ban az *Esti Kornél*-kötetről. Kosztolányi nem késlekedett az ars poetica babitsi hasonlatot („*Búvár leszek én*”) kigúnyolni az *Esti Kornél* énekében („*Mit hoz neked a búvár / [...] Kezébe szomorú sár*”), melynek alap gondolatát egyébként már jóval a kritika előtt megfogalmazta.

Az Ady-revíziós vitában 1930-ban arról írt, hogy „a mélység az irodalmi tolvajnyelv legsekélyebb szava”. A *homo aestheticus* – *homo moralis* – *homo politicus* értelmezése az Ady-revízió és vita kontextusa mellett már a korábbi (az anyanyelv- és irodalompolitikai kérdéseket, az irodalmi státuszt taglaló) cikkeiben is hangsúlyt kapott. Baránszky-Jób László szerint Kosztolányi és Ady ellentéte nem véletlenül robbant ki, hanem „alapalkati különbség” volt, „az írói magatartás mintapéldája”, és Kosztolányi – akinek tulajdonképpen

egész életműve „részvét”, míg végül „esztétasága” az együttérzés kínját elviselni sem tudta – a költő arcát torzító kritikátlan Ady-kultusz, tehát a „torzító tükör” ellen harcolt. (Baránszky-Jób 1987, 172–173; 178)

Rónay László (1993) a *Nyugat* generációit közvetlenül megelőző íróinkat, költőinket „céltalan nemzedékként” jellemzi. A *Nyugat* modelljét vázolja szól az erkölcsi vonatkozásokról is, kiemelve: az izmusok közt az uralkodó eszme az „egoizmus”; s hogy a filozófia szerepét ismét az irodalom veszi át. „A személyiség felfokozott, olykor túlfokozott öntudata Nietzsche közvetítésével termékenyítette meg az irodalmi gondolkodást. [Viszont] a túlfokozott éntudattal szemben egyre többen hivatkoztak a személyiség erkölcsi felelősségére, azokra az életeszményekre, amelyeket a polgári fejlődés, de elsősorban a kapitalizálódás már a múlt században kétségessé tett. Az eszmék nem a bölcséletben ütköztek meg, hanem az irodalomban”. (Rónay 1993, 189)

Rónay főlemlegeti: Ady sokak szemében az erkölcsi rombolás, a *Nyugat* pedig a káros eszmék jelképezője lett (Adyval egyetérteni vagy a *Nyugathoz* tartozni mindenesetre hamarosan a kor művészetének vízvonalátja). „Aki ebben a korban író lett, szerepet is vállalt, és akarva, nem akarva, valamelyik szembenálló tábor tagja lett. Aki kívül maradt, mint a rendkívül tehetséges szegedi novellista és regényíró Móra Ferenc, soha nem került az irodalom élvonalába. Nem létezett a kor írója számára iszonyúbb életforma, mint a vidéki. [...] A modern magyar irodalom tulajdonképpen a főváros irodalma volt. csak később, fájdalmas lelkifurdalások közepette eszméltek rá képviselői, hogy a harc hevében megfeledkeztek a magyarság számarányában is legtekintélyesebb részéről, a parasztságról.” (Rónay 1993, 191)

Kosztolányi Ady felé irányuló, „pusztító energiával fellobbant leszámolásvágyában” (ti., hogy Ady költészete időszerűtlen, az általa képviselt messiánisztikus, politikai költői magatartás visszautalja őt a 19. századba) nemcsak az elvi meggyőződés, hanem a tapasztalat és a kizártság-élmény is ott munkált. S (Rónay szavaival) „az a tudat, hogy amikor új utat akart kezdeni, s szinte a végtelenségig csiszolt művészetét darabosabbra, közérthetőbbre cserélte, értetlenül, csodálkozva s bizalmatlanul figyelték, és nagyszabású kísérlete visszhangtalanságba fűlt”. Kosztolányi súlyos végkövetkeztetése az, hogy „Ady csonka tehetség volt, akinek nincs helye a nagyok között, nem is lehet, hiszen politizált, hiszen nem titoknak, hanem eszköznek tekintette a költészetet”. (Rónay 1977, 216; 222)

Dobos István posztmodern értelmezése az eltérő szubjektumfelfogással is magyarázza az ellentétet. Kosztolányi bírálta a vallomásos lírai önkifejezés

tovább élését, a versben megszólaló és felértékelt én kizárólagos jelenlétét, s elhatárolódott a késői romantikában gyökerező költői szerepfelfogástól. Az *Új versek* Lédának ajánlott ciklusában „Ady a vallomások lírai hagyomány folytatója, ezzel szemben Kosztolányi [... a] parnasszisták szenvedély és egyéniség, ihlet és küldetés nélküli művészi hitvallását és poétikai gyakorlatát csendes forradalomnak nevezi.” (Dobos 2017, 8) A „személytelen beszédmód” dicséretében jutnak kifejezésre a vallomások lírával szembeni fenntartásai, tehát már jó két évtizeddel *A Toll*-ban megjelent vitáikat előtt alapvető poétikai fenntartásai voltak a tovább élő romantika költői énjével szemben, amit tovább fokoztak a húszas évek irodalmi modernség újraértelmezésére tett költői kísérletei. (Dobos 2017, 8) A Rónay által említett „kizártág-élményt” már 1907-ben is szóvá tette, mikor így válaszolt Ady (verseskötetéről írt) kritikájára:

„Amit ön megírt a levélben, nem volt új előttem s éppen ezért lepett meg emberlátása. Nem képzeli, mennyire érzem magam is az életből való teljes kiszakítottagságot, az útszélen vergődőnek folytonos ambíciórohamát, a perzsának beteges gyönyörét a szépben, az újban, a nagyszerűben.” (Kosztolányit idézi: Arany Zs. 2017, 111)

Az 1929-es vitában az eltérő értékrend mögött eltérő világlátás és egymásnak ellentmondó világértelmezés állt, így (Király István szerint) egy individuum-központú és egy társadalom-központú világkép harcának vagyunk a tanúi. (Király 1986) Noha Kosztolányi szinte „együttében” írta meg *Az írástudatlannak árulása (Különvélemény Ady Endréről)* c., pamfletként ismert vitairatot, az több mint két évtizeden át érlelődött benne, és már az Adyról szóló ankétot szervező *A Toll* c. folyóirat felkérése előtt körvonalazódott mondani- valója. A lehetséges motivációk között Király a művészi féltékenységet és rivalizálást, az elszigetelődéstől való félelmet ugyanúgy fölemlgette, mint a „neoliberalizmus és antiprovincializmus” ellentétét, vagy az éppen ekkor indult „urbánus-népies porpatvart”.

Kiss Ferenc azonban (1977) kettejük ellentmondásos viszonyát elsősorban az apolitikus esztétikai értékrend felől láttatja, bár maga is kitér arra, hogy Kosztolányi kisebb részben tette bírálat tárgyává Ady költészetét, mint a költő körül kialakult kultuszt. S nem *A Toll* felhívására fogalmazódott meg benne mindez, hanem – mint különvéleménye elején írja – közvetlenül Ady halála után már nehezményezte egy cikkében, hogy a költő „ravatalát egyesek dobogónak használják”; s kifejti, hogy a halála óta eltelt évtizedben „egy

legenda keletkezett, mely ártalmára van neki is, az irodalomnak is”. Ady „egyedül üdvözítőnek való kikiáltása”, bírálat nélküli elismerése „alibiigazolás a műveletlenség ellen”, s csupa félreértésből fonódik a koszorú alakja fölé. (Kosztolányi 1977, 220; 221; 223–224)

Az Ady lírájára vonatkozó állítások – mi idegeníti el ettől a költészettől – viszonylag röviden összefoglalhatók. „Gondolatvilágának főtengelye a messi-anizmus”, de logikája ellentmondásos. Pesszimizmusa nem mély, csak külsőleges; nagybetűs szimbolizmusa homályos és értelmetlen; de még nagyobb baj, mikor érthető, mert rossz nyelvi mintákat ad; „gyönyörű indulása után” ontotta a vegyes értékű verseket, majd elnyelte a modorosság. A hírét „többnyire megrendelésre írt” politikai verseinek köszönhető, viszont „művészi szempontból itt támadható legerősebben”. Petőfivel együtt emlegetik, de Ady „nem bírja ki az összehasonlítást”. Petőfi „magába öleli az egész életet”, Ady nem mozdul ki „a politikai küldetés és halál pózából”. Petőfi humoros, míg „Ady humortalan, száraz és izzó”. A tanult Petőfivel szemben Ady „értésült-sége kávéházi”. „Petőfi nyugat-európai formában fejezi ki, hogy magyar. Ady melldőngető, magyarkodó formában fejezi ki, hogy nyugat-európai.” Költői megoldásai nem egyszer suták; irodalmi önszemlélete egyszerre dicsőségre törekvő és félszeg; az eredetiség halála nála, hogy „mindenáron eredeti akar lenni”. A „szerelmi költeményeinek zöme beállított”, „egy kissé vidékies trubadúr hangja ez”. „Tetszeleg tobzódásában, hűtlenségében.” (Kosztolányi 1977, 227–237)

Ami az Ady-poézis kritikáját illeti, Kosztolányi morális és esztétikai ki-emelése prekonceptcióját igazolják, és a kultusz kritikájára vonatkozóan Kiss Ferenc szerint Kosztolányi azt nem értette meg pontosan, hogy az irodalmon túli érdekekre mutató kultusz „a mű nemzeti birtokbavételének a jele”; hogy benne „egy egész nemzetet emésztő nagy hiányérzet keres formát”. (Kiss F. 1977, 262) Az individuum- és társadalomközpontúság felőli megközelítést árnyalhatja az a Komlós Aladár által is említett attitűd, hogy Adynál az *Ego* egyúttal a *Mi* is volt, „egy úgy hordozója: a magyarság, a nép s az ember helyett állt. Küldetésérzést, hivatástudatot hordott itt magában a személyes hiúság.” (Király 1986, 341) Kosztolányinál azonban a forrongó huszadik század meghasonláshoz – és bizonyos „ontológiai pesszimizmushoz” – vezetett, s az előtt a költő előtt, akit igazából csak a halál érdekelt, az „élet él és élni akar” parancsát követő Ady csak elbukhatott. (Király 1986, 349)

A politikától magát függetleníteni határozott törekvései ellenére sem tudó Kosztolányi írja naplójában: „Talán azért nem értenek engem teljesen a ma-

gyar földön, mert itt a 'nagyok' mindig politikusok is (Petőfi, Ady stb.)" (Kosztolányi 1996, 823) A Petőfi-centenárium elé írta: félő, hogy a politikusok minden oldalról ki akarják maguknak sajátítani Petőfit, s figyelmeztetett rá, hogy „Jaj annak a költőnek, akit politikusok ünnepelek.” [*Költő és politika – Pesti Hírlap*, 1921. okt. 23.]

Ady tudatosan kereste a költői érvényesülés útját, belevetve magát az élet sűrűjébe. A Párizsból Kosztolányi első, *Négy fal között* c. 1907-es kötetéről írott kritikájában „irodalmi író”-nak nevezte a költőt, akinek nincsenek megszervedett történetei, csak a könyvekből ismeri az életet és a versírást.

„Könyvek, olvasmányok, tünődések és elcsuklások közül fölbocsátja a lelkét. [...] Idézi, kérdezi, üti, áldja a Halált, minden költőnek és filozófusnak kenyeres pajtasát, gyűlölt ős cimboráját. [...] Négy fal között, lámpafényben, ellágyulva, nem győzhetnek az éles vonalak. Néha nem tudjuk: mi volt olvasmány, mi volt ötlet, s volt benső, lírai fölfakadás?” (Ady 1977, 525)

Ugyanebben a kritikában – miközben azt vizionálja, hogy „egynémely versét az iskolában is tanítják” – kifogásolta, hogy Kosztolányira „alig vagy éppen séggel nem hatottak az Ady-versek [...] szűz maradt e rontó, mérges versektől”. Arany Zsuzsanna fölvetése szerint bizonyára irigyelte is Kosztolányitól a tárcáiban, novelláiban s műfordításaiban megmutatkozó műveltségét és sokoldalúságát, melynek ő híjával volt (Adyval ellentétben Juhász Gyula a költő egyik legnagyobb erényének műveltségét tartotta); s azt sem lehet tudni, mit ismert Ady Kosztolányinak a rá vonatkozó, „szifilisz” és „impotens” jelzőiről. (Vö.: Arany Zs. 2017, 110–111)

Szerelmi költészetét szintén kifogásolta, mondván, hogy „hús-vér asszony nincs egyetlen szerelemes verse mögött sem”. (Ady 1907) Ady ugyan többre becsülte Kosztolányit annál, mint amit róla írt, ám nem vallotta be; Bölöni Györgynek mondta: „Nem engedem, hogy a fejemre nőjön”, (id. Arany Zs. 2017, 110); Szabó Dezső is azt jegyezte föl Adyval kapcsolatban, hogy igen nehezen tűrte, ha rajta kívül más is tehetséges volt. (Füst Milán szerint Kosztolányi „világéletében utálta” Adyt; Halasi Andor úgy emlékezett, hogy Adyt „nem tartotta – parnasszusi értelemben – költőnek, mert a verseiben politizált”. [Király 1986, 305])

Ady (*homo politicus*) költészetének meghatározó művei közé tartoznak a magyarságversek és „forradalmi” látomások. De a *homo religiosus* (istenes versek), vele az én és a közösség szintjét ötvöző *homo moralis* (pénzversek:

Harc a nagyúrral), az Életet szépségalternatívává emelő *homo aestheticus* karaktere is jellemző volt rá. Szerelmi líráját a *homo amorosus*, szerepjátékait a *homo ludens* alapján is vizsgálhatnánk; harcosága pedig a *homo divinus* hősi karakterjegyeit mutatja, amennyiben megverselt létvalósága a belsőleg történő megélésre vonatkozik.

Említettük a *homo religiosus* attitűdöt. Adynál különösen érvényes, hogy az ún. istenes költészete nem vallásos versekből formálódott meg. Gyakorta idézzük Pilinszky mondását: a „*költő vagyok és katolikus*” önvallomás különválasztja hitét/felekezetét és művészetét. S amikor Sík Sándor *Egyetemesség és forma* c. tanulmányában (1935) fölvezette, mint kellene a magyar katolicizmus irodalmi szemléletmódját megújítani, úgy fogalmazott, hogy a vallás-erkölcsi alapállás helyett a művészet és az alkotó egyéniség autonómiáját kell alapul venni. (Szénási 2007) Mindkettőjükre (Síkra és Pilinszkyre is) – mint számos *homo religiosus* költőre – jellemző volt, hogy az Istenélményt valamilyen egzisztenciális identitáskeresés tükrében szemlélje és élje át, így megjelenik a hit és hitetlenség dilemmája (lásd ennek egyik, oximoronná emelt formáját Ady „*Hiszek hitetlenül Istenben*” motívumában), az Istenszeretet és a személyes csapások közötti konfliktusok feloldását, magyarázatát keresve.

Itt kell szólnunk Ady vitájáról Istennel. Istenes verseit a *homo modernus* felől értelmezhetjük, tudniillik, a modern ember sem akar elszakadni a vallás által kínált misztikus élménytől, de azt nem tételes vallásokban, dogmatikus tanokban keresi. Az Ady Isten-verseit értelmező irodalomból Kenyeres Zoltán Ady-könyvének (1999) ide vonatkozó részleteit használjuk.

Ady már első kötetében (*Karácsony* c. versében) megfogalmazta a hinni akarás „*de jó volna*” érzését, mely egy évtized múlva érte el a tetőpontját – A *Sion-hegy alatt* ciklusában. Itt „a bizonyosság és kételkedés ellentétei között hullámozó lélekkel kereste a megnyugvást, a végérvényes választ”. Jegyezzük meg, hogy Ady kételkedése nem azonosítható a tagadással vagy elutasítással, hanem „kínzó, paradox helyzet, amelyből ki kell mozdulni valahogy”. A „*Te vagy ma a legvalóbb Nem-Vagy*” paradoxont mutató helyzetéből (a *Szeress engem, Istenem* c. versben) „elérkezett a rátalálás egy-egy nagy pillanatához”. A ciklusnyitó versben (*Ádám, hol vagy?*) így ír: „*Szívemben már őt megtaláltam*”. Az *Isten balján* c. versben (Ady 1975 I., 147–148) az Isten-élmény felismerésének a fájdalma, az önmagával való szembesülés tragikus és kataritikus pillanatai is láthatóvá válnak.

„Az Isten van valamiként:
Minden Gondolatnak alján.
Mindig neki harangozunk
S óh, jaj, én ott ülök a balján.”

Ady ellentétes jelzőkkel definiálja Istent: „Az Isten könyörületes”, de „nem jön ám felénk, / Hogy bajainkban segítsen”; „hatalmas nagy úr”, ugyanakkor „egyszerűség, / Unja a túlságosan jókat”; „Sötétség és világosság”. Felismeri, hogy benne van ott az Isten: „Rettenetes, zsarnok lakó”; s a „minden az Isten” megállapítás nem elsősorban azt mutatja, hogy Isten a világmindenség, a kezdet és a vég, inkább arra vonatkozik, hogy minden, ami a költő múltjában, jelenében és jövőjében, az öntudatában és tudatalattijában jelen van. „Az Isten: az Én és a kín, / A teru s a csók, minden az Isten.”

„Az Isten engem nem szeret,
Mert én sokáig kerestem,
Még meg se leltem s akkor is
Kötődtem vele s versenyeztem.”

Különös állítás ez. Vajon az Isten azért nem szeretne valakit, mert az sokáig kereste, kötekedett és versenyzett vele? És kétségbe vonná a tékozló fiú vagy az eltévedt bárány történetében rejlő reménységet és igazságot? Nem inkább arról van szó, hogy az Istenkereső Ady éppen az Istentől eltávolodó embert nem szereti önmagában? Az önmagával való (Istenkereső helyzetbe transzponált) vívódás azonban eléri a megnyugvás pillanatát, amikor megírja a találkozás lelki helyzetét *Az Úr érkezése* c. versben (Ady 1975 I, 149):

„Mikor elhagytak,
Mikor a lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.”

Végül is tehát nem ő találja meg Istent, hanem az Isten talál rá Adyra, s a költő ezt a találkozást rögzíti. Kenyeres megállapítása szerint Ady nem Istennel küzdött, mint Balassi, hanem „Istenért küzdött”, tehát a bizonyosságban rejlő megnyugvásáért. S mivel Istennel nem vallási, liturgikus keretek között szeretett volna találkozni, hanem spontán és közvetlen módon, ebből fakad e versek „oly gyakori titkos-rejtelmes misztikuma, különös légköre”. (Vö.: Kenyeres 1999, 17)

„Isten Ady számára megtalálható valóság volt, de a vallási tételeket a mondák és mesék képteremtő világába utalta. Isten a ciklus elején fehér fényben jelent meg előtte, a végén a fekete képzetét keltő, sötét ’egyetlen és borzalmas Isten’-nek nevezte, közben ’borzalmas cethal’-nak hívta, de fehér és fekete között villózva a kétségtelen valóságot kereste benne. A halál urának tartotta, vagyis az élet szubsztanciájának”. (Kenyeres 1999, 17)

A messianisztikus én-tudattal magyarázható, hogy bár kereste az élet lényegi egzisztenciájának tekintett Istent, ám Krisztus csak legendaszerűen jelent meg, mintha ő maga kívánt volna megváltó lenni (ezért beszélt „*magyar Messiásokról*” korábban). Kenyeres szerint az istenes Ady-versek „ugyanúgy a költészet önmagára vonatkoztatott belső terében mozogtak”, mint az előző kötetek öntematizáló ciklusai.

Mint „politikus költő” megosztotta az irodalmi közvéleményt: az 1929-es, Kosztolányi által kirobbantott „Ady-vitát” egyúttal politikai vitának is nevezték, másrészt ekkor jelent meg az „adymusz” fogalma, mely szintén megosztó volt. Az Ady halála után is tartó Kosztolányi-Ady vita gyökerei nem pusztán az eltérő költészetfelfogásban vagy a költő közéleti szerepvállalását megítélő különbözőségben keresendő. Pintér Jenő irodalomtörténeti rendszerezésében példa nélkülűnek tartja az Ady körül lezajlott harcokat, melyek fölülmúlják a Petőfi költészetéről folytatott vitákat. Teslár Ákos (2015) Margócsy István (1999) érvelését alapul véve mutatja be, hogy Ady mit és hogyan tanult Petőfi „irodalmi gépezetétől” önmaga kultuszának alakításában, ti., nemcsak publicisztikai, de szépirodalmi tevékenységük egy része is fölfogható burkolt önreklám gyanánt. Adyra például – az *Új Versek Előhangjától* kezdve – jellemző volt a költemények énjének előtérbe helyezése, mitizáló önmeghatározása és az irodalmiság másodlagosságának hangsúlyozása („*a Vers csak cifra szolgál*” stb.).

Pintér Jenő kiemeli: Horváth János ugyan elismerte Ady érdemeit – viszont megbotránkozató volt a nyomában föléledő „gógös nemzetköziség, satnya érzékiség, nagyképű homály”. Földessy Gyula úgy vélte: Ady költői beszéde egyszerű és természetes, de az egyszerűsége nem jelent egyúttal könnyűséget is. Adyt a magyar költészet és a világirodalom legnagyobb lírikusának, „egyben a magyar irodalom legösszetettebb problémájának” vélte, aki mellett szó nélkül senki el nem mehet: verseiben ott „gomolyog minden kortárs-magyar problémája”. (Vö.: Pintér 1941) Ravasz László Adyt „daloló hullának” nevezte, akinek a költészete ugyan igen tehetséges, ám veszedel-

mes is: szuggerálja és megmérgezi az ifjúságot, példaképnek tehát egyáltalán nem való. Erkölcsi és nemzeti tekintetben Szász Károly is kártékonynak vélte Ady költészetét, és esztétikai szempontból is kifogásolta műveit, Makkai Sándor szerint viszont Ady költészete egész irodalmunkban a legteljesebben fogja át az emberi életet; lírája csak reakció volt a népies-nemzeti költészetre.

Makkai a *Magyar fa sorsa* c. Ady-könyvében (1927) kifejtette, hogy vízióival, szimbolizáló fantáziájával „új költői világot, új természeti világrendet, külön mitológiát teremt; mindezzel a saját élő lelkét jelképezi a költő”. Verseit zenének tartotta: „költészete transzponálható egy sötét, tragikus színű, tragikus hullámszerű hatalmas zenére, önmaga végtelen kiterjedésű lélektengerének titáni muzsikájára.” (Makkai 1927)

Az Ady-hagyaték nemcsak a modern és konzervatív táborot osztotta meg, de a generációkat, illetve az anyaországi és határon túli ifjúságot és értelmiséget is. Négyessy László még fölszólalt a „túlcsapongó Ady-kultusz” ellen – vannak, akik pl. „Vörösmartyban százszor oly gazdag érzelmvilágot és százszor annyi esztétikai szint találnak, mint Adyban” –, Reményik Sándor ezzel szemben így írt: „Ady lelke [...] benne van a mai erdélyi levegőben”. Négyessy egyébként arra figyelmeztetett, hogy az értékítéletet gyakran esztétikán kívüli szempontok vezérlik, s ezen próbált korrigálni Sík Sándor, mondván: Adyval a költészet harmadik típusa jelent meg nálunk, „a szubjektív alapszínű én-líra”. Kifejti, hogy minden nagy lírában a költő belső élete, a külső világ, az eszmék birodalma olvad egységbe. Ady költészete egy egész generáció lélektükre. Ha „a váteszi lendület szárnyaló erejében, az ihlet mélységében és egyetemességében nem is hasonlítható Vörösmartyhoz, sem gazdagságban, frissességben, közvetlenségben Petőfihez, formateremtő eredetisége, tragikus igazsága és szuggesztív ereje közvetlenül e leg-nagyobbak mögött jelöli ki helyét a magyar líra nagyjainak sorában.” (Vö. Pintér 1941)

A KULTUSZ

A Petőfivel való összevetést nemcsak a kultuszképzés vagy a fönt sorolt érvek mentén lehet megtenni, hanem a Kosztolányi által fájlat politikus-költészet szempontjából is. 1930-as Ady-esszéjében (*A költő harca a láthatatlan sárkánnyal*) Móricz Zsigmond nem politikusnak tartotta Adyt, hanem a korabeli magyar politika megtestesült jelenségének. Írását *A magunk szerelme* c. Ady-versből felidézett mottóval indította („*De lelkemből más sohasem érdekelte / Fölszánt poeta-ceruzámat, / Csupán Politika és Szerelme*”) – mely vallomás a Petőfi-ars poetica („*Szabadság, szerelem!*”) visszhangja –, ám politikuma

hátterében Ady korának magyarországi közéleti-ideológiai viszonyait érzékelte. Ady költészete „az élő ember politikája”, mely az „ugar-Magyarország” ellen fakad ki. Láthatatlan kígyók ragadtak a versíró kezekre, „amelyek látható fájdalmat váltottak ki belőle. [...] A Láthatatlan Sárkány tíz éven át szakadatlan s pihenés nélkül rágta lelkét s csontjait.” (Móricz 1978 [1930], 612)

Témánk szempontjából is tanulságos a Margócsy (1999) érvelését továbbgondoló összehasonlítás Teslár Ákostól (2015) Petőfi és Ady „irodalmi gépezete” között, melynek már a címe is sokatmondó: „*Egész tehetségét önmaga kultuszának szenteli*”. Az egyik kiindulási alap az, hogy Ady kultuszát nagyságrendileg, komplexitásában talán csak a Petőfié haladja meg, vele állították gyakran szembe – Kosztolányi is a Petőfi–Ady párhuzamra épített, Petőfit hozva ki győztesen. „Adynak az irodalmi kultuszhoz való viszonyát leginkább Petőfi példája és a Petőfi-kultusz tanulságai határozták meg.” (Teslár 2015)

Ady maga is felhívta a figyelmet a kisajátító Petőfi-kultusz veszélyeire (A *Petőfi-ház* c. cikkében), félt, hogy a „klerikális nacionalizmus” vetett volna rá szemet, és ironikusan teszi hozzá: Petőfi, „legalább a tetemét elrejtette”, hogy ne beszélhessenek a sírjánál. Ha félretesszük a dühödt elfogultságot, ebben a kultusz-kritikában már ott van a felismerés, hogy a múlttól való beszéd: kisajátítás. Legalábbis gyakran ez történik, attól függően, hogyan értelmezzük a múltat, mely bár csak egyféleképpen történt meg, mégis több módon lehet azt magyarázni. (Nemkülönb ez történik Ady Endrével is.) Amikor azonban összeválogatja Petőfi forradalmi verseit, ő is alakítója a Petőfi-kultusznak, keresve az „igazi” Petőfit. S ez az „igazi” meglehetősen képlékennyé vált a válogatásban, mert nem az irodalmilag legjelentősebb Petőfi-verseket gyűjtötte össze, „az aktuális értéket az esztétikai erények fölé helyezve”, egyben az ő „eszményi költőtípusát” rajzolva meg. Mikor úgy fogalmaz, hogy Petőfi nem lehetett ugyan „mai hitű” szocialista, viszont „korának minden szabadságérzése” a sajátja is volt, tulajdonképpen megelőlegezi a kommunista Ady-kultusz „Ady nem volt szocialista, de...” érvelését. Teslár rámutat: Ady is „az irodalmi kultusz kutatás által sokszor leírt tipikus eljárásokkal él: a költőt profétának tekinti, társadalmi jelentőségét szűk művészi értéke fölé helyezi, és úgy láttatja, hogy az általa képviselt csoport a kultikusan tisztelt költő jogos örököse, helyes értelmezője, hovatovább tulajdonosa”. (Teslár 2015)

S mikor Kosztolányi elsősorban a kultuszt támadja, nem hagyhatja ki a kultuszképző személyt sem, azért magát Adyt tartva felelősnek, hiszen (mint a Kosztolányival egyetértő Veres András állítja) Ady volt az első, aki publicista

tapasztalatainak köszönhetően „nemcsak ambicionálta, de képes is volt előidézni saját kultuszának kiépítését”, Petőfinek ugyanis Vahot Imre hathatós közreműködésére is szüksége volt. (Vö.: Veres 1999; 2012; Teslár 2015) Petőfiről mintázta ellenben Margócsy István „a modern irodalmi gépezet” önkultusz alakítását, megjegyezve: az önnépszerűsítő költői imázs alakításában Ady hatékonyabb volt Petőfinél, de Petőfi módszerét követte. Petőfire és Adyra is igaz, hogy a publicisztikák s nem egyszer a szépirodalmi művek egy része „burkolt vagy burkolatlan önreklámként is felfogható”. (Margócsy 1999, 54) Elsőként Karinthy Frigyes (1909-ben) mutatta be a jelenséget a *Nyugat* Adyszámában, Ady-hívóként foglalva össze korábbi hitetlenségének és „megtérése” okát, a többi közt kiemelve: Ady egyénisége a saját karrierjével hat.

„[Ady] „néhány gyönyörű akkordja után teljesen abbahagyja az alkotást, kilép önmagából, hogy azok közé álljon, akik síkraszálltak érte; – egész tehetségét az önmaga kultuszának szenteli; nem közvetve, művekkel bizonyítva zsenijét, hanem közvetlenül azzal, hogy folyton az önmaga csodálatának mámorát írja; különös, újszerű allegóriákban egyre csak arról szólván, hogy micsoda jelensége ő a Kornak, [...] aki hadakozni és rombolni jött ide”.

„[...] tulajdonképpen nem is versek azok, amiket ő ír, hanem (szigorúan véve) arról szóló rapszódiai, hogy ő milyen nagyszerű és új verseket írhatna, azzal a zsenivel, melyet magában érez”. [...] „rájöttem arra, hogy nekem a nézőpontom volt hamis: a koordináta-rendszer középpontját át kell helyeznem magamból őbelé: – és egyszerre érthetővé lesz a csatazaj is, a kultusz is, az öncsodálat is.”

„[...] iskolát alapított; megalapított, összezavart, szuggesztív erővel magába szédített egy csomó versfaragót, érezte az erejét: – és ez mámorral töltötte el őt és ezt a mámort mi is érezzük. Nem a versek tehát, – mert soha versek, ilyenféle versek, forradalmat nem idézhetnek elő – hanem az önelragadtatásnak az a mámoros, zaráthustrai érzése búvölt el minket, csüggedteket és kételkedőket, mely Ady Endre egzotikus lényéből áradott ki versein keresztül. Az búvölt el minket, az a mámor, amelyet a költő érezhet, mikor magasan a bámuló és tompa emberek fölött látja szárnyaló zsenijét. [...] nem miértünk van az effajta költő, hanem mi vagyunk őérette: hogy keretet alkossunk határtalan szubjektivitásának”; tehát: „Ady Endrét nem érteni, hanem csodálni és szeretni kell.” (Karinthy 1909)

Teslár Ákos megjegyzi, hogy Karinthy messze került a *Nyugat* Ady-számának koncepciójától, s ennek párjaként idézi Szerb Antal évtizedekkel későbbi megállapítását, mely szerint: „ha nem született volna vezérnek és szimbolikus életnek, akkor is azzá tette volna emésztő vágya, hogy mindenki róla tudjon, és róla beszéljen, hogy közismert legyen, mint egy teniszbajnoknő vagy egy soká körözött gyilkos.” (Szerb 1997, 440; idézi: Teslár 2015)

Lássuk (csupán illusztrációs szándékkal) a további hasonlóságokat! Petőfi állandóan jelen volt a sajtóban, beleszólt verseinek kiadásába, sorrendjébe; Ady arra törekedett, hogy minden évben jelenjen meg új kötete; és Hatvany úgy emlékszik rá, mint akinek „mániája volt, hogy sohse maradjon ki egy számból se”, azt hitte, hogy a kimaradás egyenlő a felejtéssel. Ady Lajos szerint bátyja „ihlete” a *Nyugat* leadási határidejéhez igazodott, s csupán azért vett részt a magát a folyóiratot is népszerűsítő előadásokon, hogy emlékeztessen a jelenlétére. Az „állandó jelenlétet” segítették a sajtóviták is. Petőfihez hasonlóan Ady is nem egyszer „kiprovokálja, hogy róla legyen szó”, mert akit megtámadnak, az érdekessé válik. Amikor például megjelent az *Új Versek*, a reklámkampány részeként szándékosan sajtóvitákat gerjesztett, cikkeiben eltúlozta az ellene intézett támadásokat, magát botrányhősként állítva be, miközben az őt támadó cikkek egy része feltehetőleg nem is íródott meg.

Kosztolányi Tibor (2006) utal rá, hogy az *Új versekről* napvilágot látott legalább három tucat kritika túlnyomó része „a magasztalás regisztereit szóltatja meg”, ennek ellenére állítható, hogy a megjelenést viszonylag kevesen vették észre. Azon a véleményen van, hogy „ezek a kritikák nem a kötet iránt megnyilvánuló széles érdeklődést tükrözik, [...] kihívóak, fenntartás nélkül halmozzák a dicséreteket, módszertanuk sem túl kifinomult, hiszen a verseket gyakran prózai átírásban hozzák, az olvasókat viszont állásfoglalásra készítetik”. Ráadásul a kritikák többségét a *Budapesti Napló* (a saját) munkatársai írták. Kosztolányi Juhász Gyulát idézi, aki így kínálta a kötetet:

„Rajongani kell érte, vagy mérhetetlenül gyűlölni. Középút nincs. Kívülről kell megtanulni minden sorát, vagy tűzbe vetni a versét. Langyos szavakkal nem lehet beszélni róla. Mert Ady Endre nagy ember. Rajongj érte, vagy szidd le a sárga földig – jámbor embertársam –, az nekem mindegy. Kis emberekért nem szoktunk rajongani és kis embereket nem szoktunk nagyon gyűlölni.” (Lásd: Kosztolányi 2006, 58)

A valódi sajtótámadásokra azonban az 1908-as *Holnap*-vitáig kellett várni, s mivel Ady ebben nem egyedül állt, hanem egy csoport tagjaként, kapóra jött

neki az önmagát pozicionáló „duk-duk affér”. Az sem lehetett véletlen, hogy milyen csoportokat, mely személyeket választott ellenfélként: Rákosi Jenő például a konzervatív irodalmi-közéleti elit egyik legtekintélyesebb figurája volt, ezért Ady is kiemelt helyzetbe került; nem beszélve arról, amikor Tisza István miniszterelnökkel szemben lépett föl, magát az Új Magyarország szimbolikus alakjának tekintve.

Az önkultusz alakításából még három apró epizódot emeljünk ki: a fényképek szerepét, a megzenésített verseit, illetve „tisztá” kéziratának mítoszát. Ady „közéleti jelenlétének megtervezésekor” nemcsak a figyelemfelkeltő öltözködésre, de az egyre népszerűbb médiumra, a fotográfiára is támaszkodott (mint Petőfi – róla készült az egyik első dagerrotípia, amit folyóiratban is közzétett). Ady a megfelelő külső imázs kialakításához Székely Aladárban talált társra, megismerkedésük után mással nem készíttetett magáról fényképet. Sokáig dolgoztak a beállított felvételeken (legismertebb a „könyöklős” arcképe), a sikeresnek ítélt képeket Ady sokszorosította, postázta, ajándékozta, dedikálta, képeslap formájában küldte szét. Az amatőr, a tudomása nélkül róla készült képeket ellenben nem szerette, ha ilyen a kezébe került, azt összetépte. Székely a *Nyugat* íróiról, művészeiről 1915-ben albumot adott ki, s erről írva Ady a vállalkozás irodalomtörténeti értékét, valamint Székely Aladár jellemábrázoló művészetét emelte ki. „... íme elmondja innen esetleges és hiábavaló pózainkon keresztül is – hogy kik vagyunk.” (Stemlerné 2009, 107) Ady ugyan esetlegesnek és hiábavalónak tünteti föl azt, ahogyan a fényképen megjelennek, de nagyon is tisztában volt azzal, hogy a kamera előtt pózolnak, s ez pedig tudatosan a külvilág számára szól.

A másik népszerűsítő médium a megzenésített vers volt, mely jóval szélesebb közönséget ért el, mint bármelyik irodalmi lap. Ady verseinek megzenésítője Reinitz Béla, aki a dallammal tette nyitottabbá, érthetőbbé a „zárkózó” és nehéz verseket. A megzenésítéseket a kabarékban is játszották, ahol korábban paródiákat mutattak be róla (a karikatúra is népszerűsíti a modellt). Végül pedig a „rögtönző, ihletett költő mítoszát” erősítette, mikor el akarta tüntetni a munka nyomait őrző eredeti kéziratokat – első fogalmazványait eldobta, szétszakította, nehogy az „utókor” lássa, miként dolgozott.

AZ „ADY-PÖRÖK”: „SZÍNVALLÁSOK”

Görömbei András 1993-ban (vö.: 1998, 15–28) vizsgálta meg Ady-képünket az újabb szakirodalom tükrében. Szerinte a vita nem Ady kulcsszerepét illetően folyik; az „Ady-pör” tulajdonképpen a modern irodalomról vallott nézetek

színvallásáról is szól, ám hiányzanak a higgadt, arányos Ady-értelmezések, és ennek oka épp Ady univerzalitásában keresendő. (Görömbei 1998, 16) Hogy Ady versei között gyakran egymással szöges ellentétben álló művekre bukkanunk, ez arra is alkalmassá teszi az életművet, hogy abból olyan kiemelések készüljenek, mely megfelel az interpretáló ideológiájának, világnézeti programjának. Csak egy példa erre az alábbi: Vatai László szerint Ady fenntartás nélkül hitt Istenben; Király István viszont úgy véli, hogy Adyra nagyváradi újságíró korától fogva a tudatos ateizmus volt jellemző. (Görömbei 1998, 16)

Az Ady-irodalomból Görömbei a nagy felkészültségű, Adyról mindent tudó Király István terjedelmes monográfiáját említette, mely nem ajándékoz meg a ráismerés örömeivel, inkább gátolja Ady higgadt, tárgyilagos megismerését. Ennek oka nem formai hiányosság, hanem a „politikai jellegű alapkoncepció”. Egyetért Kiss Ferenc véleményével, miszerint elhibázott az idealizált forradalmiság esztétikai normává emelése. Elvész nála Ady „árnyalt bonyolultsága”, a költemény többértelműsége. S nem lehet minden vers egyetlen valaminek a verse (a hazaérkezésé, az ünnepigenlése stb.); s a forradalmiság koncepciója pedig gátolja a versek esztétikai nyitottságának érzékeltetését. (Görömbei 1998, 18–20)

Kiegészíthetjük a főnti attitűdsort a teljességre törekvő *homo totus* karakterrel. Ady, a magyar irodalom addigi vonulatához mérve, jelentős mértékben kibővítette a honi líra eszmei, egzisztenciális és esztétikai dimenzióit. Az eszmei szinttel szemben a vitálist részesítette előnyben; az ő intellektualitásában az archaikum, a lelki történések irreális, mitikus tartalma erősödött föl; egzisztencializmusában a szorongásnak, a lét-bizonyosság elvesztésének adva hangot. (Vö.: Görömbei 2002; Barta 1981) Ezt bizonyítja a létezés töredékeségével való szembeszegülés, a „*Minden egész eltörött*” érzésének mély átélése. (Görömbei 1998, 17)

A „mitikus” Ady attitűdje „közösségi reprezentáció” – a költő az ún. „szubkortikális” típusba tartozik. Ósi csoportélményeket, sorsérzéseket, közösségi fájdalmakat aktualizál, olyan sebeket, melyek a nemzet- és társadalmi tudat alá voltak szorítva. Avagy – szintén a Görömbei által idézett Kis Pintér Imre szerint – a költő azonos a közösséggel, fiktív énjében „a közösség egymaga”. Ezért azonosul Ady minden, akár az egymásnak ellentmondó pólusokkal is. (vö.: Görömbei 1998, 22) Az archaikus-mitikus közösségi élményrétegekre vonatkozó elméletet Nyíró Gyula 1933-ban ismertette *Költőzseni és pszichiatríá* c. tanulmányában; de Adyt már Horváth János az ösztön-ihlettel jellemezte 1910-ben. Barta János az „ösztön-ihlet” elméletéből kiindulva kívánta

föltárni Ady mitologikus költői világképét, mondván: aki semmit nem tud a mágikus-mitikus életérzésről, az Ady verseinek mélységperspektíváit nem tudja megérteni. „Azt az egzisztenciális érzékenységet, azt a szembesülést a Semmivel fedezte fel Adyban, amelyik később Heidegger és Jaspers művei révén tudatosodott az európai emberben.” (Görömbei 2002, 26–27) Barta rámutat: Ady nem annyira *homo politicus*, inkább *homo totus* (egzisztenciális értelemben), modernitása tulajdonképpen „új romanticizmus”. Szemben áll azzal a nem történeti, hanem esztétikai és karakterológiai értelemben tárgyalt romantikus vonulattal, melyet Arany, Kemény és Gyulai képviselt, helyette Berzsenyit, Vörösmartyt, Madáchot és Adyt jelölte meg az alapélményeiben romantikus jellem- és világkép reprezentálóinak. Adyban már korán felismerte „a századforduló európai új romanticizmusának hatalmas méretű magyar képviselőjét”. Ady-koncepciója egzisztencialista szemléletű, melyben alapélmény a létbizonyosság elvesztése – „az én önnön létét semminek, fantomnak, metafizikailag elveszettnek érzi”. Az Ady-élmény főtémája ezért a létbizonyosságért, önnön élete metafizikai súlyáért folytatott küzdelem. (Görömbei 2002, 27) Ennek eszközeként „a felfokozott vitalitást, erotikát, életszomjat, illetve a felfokozott önsugárzást, költői alkotást, maga-megmutatást nevezi meg. Majd további fejlemények gyanánt ezek fonákját és megnemesedését jelöli meg. A vitalitás fonákja az élet üressége, a gyönyör transzcendenciája a boldog kárhozat, a vitalitás megnemesedése az életszeretet. Ugyanennek mintájára az önkifejtés, önsugárzás fonákja a meddőség-érzés, a hivatás transzcendenciája az ős Kajántól az istenélményig vezet, az önkifejtés meg-nemesedése pedig Ady magyar humanizmusa.”

Ady romantikus élményforrásai: az én, a „minden” átélése, a magyar sors érzése, Isten-élményének mélysége és gazdagsága. A létbizonyosság elvesztésének kulcsverse *A föltámadás szomorúsága*. „A léttelenség metafizikai élménye szólal meg Ady költészetében, amikor önmaga megvalósíthatatlanságáról, múltjának kiüresedéséről vagy a vitális lét ürességéről ad számot. Adyban hatalmas vitális erő küzd ez ellen a létbizonytalanság, létüresség ellen. [...] éppen azért kell Adynak örökké önmagát megmutatnia, mert örökké a léttelenség árnyéka kísérti. [...] a transzcendenciát azzal éri el a személyiség, hogy mámorban és alkotásban, az élet összeomlásában jut el az Abszolútumig. Máskor heroikus szerepvállalásának a dinamikus ellentétét éli meg, visszahúzódik önmagába, önmagát pedig szinte megsemmisíti, kivonja a létből. (Görömbei 2002, 28) Ady új romanticizmusa tehát nem más, mint „metafizikai érzékenység”.

Ugyanezt vallja Kődöböcz Gábor is, aki úgy fogalmaz, hogy az *Új versek*-től *A Minden-Titkok versein* át *Az utolsó hajók* posztumusz kötetéig Ady „spirituális dimenziókban és metafizikai távlatokban művészileg/emberileg olyan nagy utat járt be, amelynek ismeretében egyáltalán nem túlzás őt az »Isten szörnyetegének« nevezni”. (Kődöböcz 2007) Noha ő is figyelmeztet rá, hogy a versekből, a versciklusokból és a kötetkompozíciókból élénk táruló portré több, egymásnak is ellentmondó mozaikból áll össze, ezért karakterének megrajzolása körületekintést, fokozott éberséget kíván, „esztétikai magatartását mindvégig a saját transzcendenciájára figyelő, a formanívót is a létezési nívónak alárendelő minőségeszmény, a kozmikus létörvényekre tekintő, tág horizontú szemlélődés határozza meg”. (Kődöböcz 2007)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ADY Endre ([1907] 1977): „Négy fal között”. Kosztolányi Dezső verses könyve. *Budapesti Napló*, 1907. jún. 1., 3. In: Uő: *Publicisztikai írásai II.* (szerk.: Vezér Erzsébet). Szépirodalmi, Bp., 524–527.
- ADY Endre (1975): *Összes versei I–II.* Szépirodalmi, Bp.
- ADY Endre (1977/a.): *A duk-duk affér.* In: Uő.: *Publicisztikai írásai III. 1908–1918.* Szépirodalmi, Bp., 140–142.
- ADY Endre (1977/b.): *Az élet szobra.* In: Uő.: *Az élet szobra. Ady Endre képzőművészeti írásai.* Corvina, Bp., 31–32.
- ÁGOSTON Balázs (2017): Ady Endre és a Nyugat – interjú Raffay Ernővel. *Történelemportal*, 2017. okt. 17. <http://tortenelemportal.hu/2017/10/kipanyvazott-kolto-interju-raffay-ernovel-az-ady-endre-es-nyugat-cimu-uj-konyverol/> (2019. 02. 01.)
- ANGYALOSI Gergely (2015): *Rejtett fényforrások.* Kijárat Kiadó, Bp.
http://real.mtak.hu/30975/1/angyalosi_rejtett_beliv_2_u.pdf (2018. 09. 13.)
- ARANY János (1861): *Vojtina ars poeticája.* In: *Összes költeményei.*
<http://mek.niif.hu/00500/00597/html/vs185003.htm>
- ARANY Zsuzsanna (2017): *Kosztolányi Dezső élete.* Osiris, Bp.
- BABITS Mihály (1930): A nyugat és az akadémiizmus. In: Uő [1978]: *Esszék, tanulmányok II.* Szépirodalmi, Bp., 260–269.)
- BABITS Mihály (1933): Könyvről-könyvre. *Nyugat*, 1933/12. sz.
<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00559/17486.htm> (2018. 04. 09.)
- BABITS Mihály (1936): Kosztolányi. *Nyugat*, 1936/12. sz. (In: Uő [1978]: *Esszék, tanulmányok II.* Szépirodalmi, Bp., 516–524.)
- BABITS Mihály (1971): *Összegyűjtött versei.* Szépirodalmi, Bp.
<http://mek.oszk.hu/00600/00602/html/index.htm>
- BARÁNSZKY-JÓB László (1987): *Kosztolányi arca.* In: Uő.: *A művészi érték világa. Elméleti írások, tanulmányok, esszék.* Magvető, Bp., 167–180.

- BARTA János – KARDOS László – NAGY MIKLÓS (1966): Bevezetés az irodalomelméletbe és az irodalomtudományba. (Egyetemi jegyzet.) Bp.
- BARTA János (1981): *Vázlat Ady arcképéhez*. In: Uő.: Évfordulók. *Tanulmányok és emlékezések*. Akadémiai, Bp., 162–174.
- BARZUN, Jacques (2006): *Hajnaltól alkonyig. A nyugati kultúra 500 éve*. Európa, Bp.
- DOBOS István (2017): Kapcsolatok. A jelentésteremtő nyelv költészettana és a kortárs stílusirányzatok Kosztolányi értekező műveiben. *Literatura*, 2017/1–2., 3–30.
- FÜST Milán (1929): Az Ady-kérdéshez. *A Toll*, 1929. aug. 18. 16.
- GÖRÖMBEI András (1996): *A szavak értelme*. Püski, Bp.
- GÖRÖMBEI András (1999): *Németh László irodalomszemléletének fő vonásai*. In: Uő. (szerk.): *Németh László irodalomszemlélete*. Csokonai Könyvtár (Bibliotheca Studiorum Litterarium) 17., Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 283–300.
- GÖRÖMBEI András (2002): Barta János Ady-élménye. *Irodalomtörténet*, 2002/1., 25–36. http://epa.oszk.hu/02500/02518/00295/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_2002_01_025-036.pdf (2018. 02. 17)
- GÖRÖMBEI András (2004/b.): Horváth János Ady-képe. *Irodalomtörténet*, 2004/1., 82–98. http://epa.oszk.hu/02500/02518/00303/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_2004_01.pdf (2019. 01. 07.)
- HERCZEG Ákos (2018): Ady Endre útja a Versektől az Új versekig. *Irodalmi Magazin*, 2018/IV. , 120–125.
- HORVÁTH János (1910): *Ady s a legújabb magyar lyra*. Benkő Gyula cs. és kir. udvari könyvkereskedése, Bp.
- HORVÁTH János (1976): *A magyar irodalom fejlődéstörténete*. Akadémiai, Bp.
- KABDEBŐ Lóránt (1997): A klasszikus irodalom esélye a dialogikus poétikai gyakorlatban. *Literatura*, 1997/1. 64–67.
- KARINTHY Frigyes (1909): Ady Endréről. *Nyugat*, 1909/10–11. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00033/00783.htm>
- KENYERES Zoltán (1998): *Ady Endre*. Korona Kiadó, Bp. <http://mek.oszk.hu/08300/08347/08347.htm> (2019. 02. 06.)
- KENYERES Zoltán (2010): *Ady Endre, és akiknek nem kell*. In: Uő.: *Megtörtént szövegek*. Akadémiai, Bp., 19–21.
- KERESZTURY Dezső (1988): *Ady itthon és a világban*. In: Uő.: *Kapcsolatok*. Magvető, Bp., 16–29.
- KIRÁLY István (1986): *Individumközpontú világkép – társadalomközpontú világkép. (Az Ady-revizíós vita.)* In: Uő.: *Kosztolányi – vita és vallomás. Tanulmányok*. Szépirodalmi, Bp., 304–351.
- KISS Ferenc (1967): A szerep-líra klasszikus ciklusa. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1967/4–5., 550–562. http://epa.oszk.hu/00000/00001/00253/pdf/itk_EPA00001_1967_05-06_550-562.pdf (2018. 04. 09.)
- KISS Ferenc (1977): *Ady a „homo aestheticus” felől*. In: LÁNG József (szerk.): *Tegnapok és holnapok árján. Tanulmányok Adyról*. Petőfi Irodalmi Múzeum – Népművelési Propaganda Iroda, Bp., 257–276.

- KISS Ferenc (1979): *Az érett Kosztolányi*. Akadémiai, Bp.
<http://mek.oszk.hu/05500/05520/05520.htm> (2018. 07. 18.)
- KISS Tamás (1990): *Ady és Debrecen*. In: Uő.: *Arcok és emlékek*. Piremon, Debrecen, 219–224.
- KOSZTOLÁNCZY Tibor (2006): „Rajongj érte, vagy szidd le a sárga földig – jámbor embertársam –, az nekem mindegy.” Az ’Új Versek’ fogadtatásáról. *Iskolakultúra*, 2006/ 7–8., 54–62.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1937): *In politicos*. In: Uő.: *Próza*. Révay, Bp., 61–65.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1971): *Összegyűjtött versei I–II.*, Szépirodalmi, Bp.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1977): *Egy ég alatt*. Szépirodalmi, Bp.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1996): *Levelek, naplók*. Osiris, Bp.
- KÖDÖBÖCZ Gábor (2007): „Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolgál” (A versről szóló vers Ady Endre költészetében) *Várad* (Ady 130), 2007/11–12.
http://epa.oszk.hu/00100/00181/00037/ady130_04_kodobocz.htm (2018. 12. 01.)
- MAKKAI Sándor (1927): *A magyar fa sorsa. A vádlott Ady költészete*. Soli Deo Gloria, Bp.
<http://mek.oszk.hu/10900/10918/10918.htm> (2018. 12. 03.)
- MARGÓCSY István (1999): *Petőfi Sándor. Kísérlet*. Korona Kiadó, Bp.
- MÓRICZ Zsigmond (1930): A költő harca a láthatatlan sárkánnyal. . In: Uő. (1978): *Tanulmányok I*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 604–614.
- NÁDASDY Ádám (1998): A „modern” és a belőle képzett fogalmak jelentés- és használat-története. *Replika*, 1998/június, 33–40.
<http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-728/replika/30/TPUBL-A-728.pdf> (2018. 09. 11)
- NÉMETH László (1968): *Mit értek az irodalom modernségén?* In: Uő.: *Kiadatlan tanulmányok I–II*. Magvető, Bp., II. 463–466.
- N. PÁL József (2008): *Modernség, progresszió, Ady Endre és az Ady-Rákosi vita. Egy konfliktusos eszmetörténeti pozíció természete és következményei*. Spectrum Hungarologicum Vol. 1., Jyväskylä–Pécs <http://mek.oszk.hu/12400/12430/12430.pdf> (2010. 01. 07.)
- PINTÉR Jenő (1941): *Magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés*. Franklin Társulat, Bp.
- RIMBAUD, Arthur (1989): *Napfény és hús. Arthur Rimbaud minden verse, prózája és levelei*. (Szerkesztette és az utószót írta: Bárdos László.) Kozmosz Könyvek, Bp.
- RÓNAY László (1977): *Kosztolányi Dezső*. Gondolat, Bp.
- RÓNAY László (1993): *Erkölc és irodalom*. Vigília Könyvek, Bp.
- SÍK Sándor (2000): *Az olvasás tudománya*. Sík Sándor Piarista Egyetemi Szakkollégium, Szeged. <https://www.szepi.hu/irodalom/vers/sik/olvasas/>
- STEMLERNÉ BALOG Ilona (2009): *Történelem és fotográfia*. Osiris, Bp.
- TESLÁR Ákos (2015): „Egész tehetségét az önmaga kultuszának szenteli” 2000, 2015/4.
<http://ketezer.hu/2015/08/egesz-tehetseget-az-onmaga-kultuszanak-szenteli/> (2018. 11.25)

TORONYNAPLÓ (2019. január)

1. Hajnali bohóc

*Az előadásnak vége.
Felnézel az égre –
és nem látod a csillagokat.
De a múltat miért is keresnéd?!
Minden estéd ugyanolyan
nevetés.*

TURCSÁNYI BÉLA FESTMÉNYE

2. Vonnegut

Soha nem gondoltam volna, hogy a tanévzáró beszéd mennyire szórakoztató műfaj is lehet! Persze, ehhez a vonzalomhoz a hivatalosságok helyett Kurt Vonnegut emelvényre lépéséhez volt szükség. Nemrég került a kezembe a *Mi szép, ha nem ez?* című kötete. Tanévzáró beszédek gyűjteménye – de csupa bölcsesség és humor; és szeretet. Írói sikere *Az ötös számú vágóhíddal* teljesedett ki. Vannak, akik a *Gépzongora* vagy a *Macskabölcső* című könyveire esküsznek. Én a *Kékszakállra*, a félszemű örmény festő történetére. Mert a kegyetlen és gonosz ember telenséget, erőszakot csak az alkotóerő, a teremítő szellem győzheti le. S amikor a különös önéletrajzi montázskönyvét olvasom (*Virágvásárnap*), kicsit megrettenek: sem szórakoztató, se bölcs nem lehetek Vonnegut nyomában. De hát milyen legyen egy bohóc – hajnalban? Javaslok inkább egy jellemző idézetet a fekete humor nagymesterétől. „*Jó kis bolygó a Föld. Ha nem vagyunk ilyen rohadtul gyarlók és lusták, akár meg is menthettük volna.*”

3. Egyébként

Egyébként Vonnegut legutolsó beszédének legutolsó mondata így hangzott: *„Köszönöm a figyelmet, már itt sem vagyok.”* A következő mondatáról még a hajnali bohócnak is eszébe jutna, hogy a cirkuszra nincs semmi szükség, elég szétnézni a világban vagy a világhálón. Így szól: *„Elmebeteg társadalomban a normális egyén is szükségszerűen elmebetegnek hat.”* A bohóc egyébként egyetért Vonneguttal az emberi élet célját illetően: *„szeresse azt, aki épp ott van, hogy szeresse”.*

4. Éppen

Éppen itt van egy festmény Turcsányi Bélától. A fehér bohóc: a művész önarcképe. Olyanok, mint Watteau Pierrotja és Picasso, Chagall, Miro vagy Klee clown-jai. Valaminek a vége és a kezdete egyszerre. Halál és újjászületés. Az emberi élet körforgása, a visszatérés Istenhez, vagy a kopogtatás az Éden ajtaján. A kép a melankólia megtestesülése is: a szomorúságban való megmerülés boldogsága. Jól érzi magát a bohóc a fájdalomban, mert minden hajnal katarzist jelent számára. Megtisztul saját könnyeiben. A bohóc becsukja a szemét, égeti még szemhéját az este, de a szíve nádpálcákon hegedül. Belehal a zenébe, a hiányt kitöltő reménységbe – hogy estére halálából újra fölnevessen. Ott áll mögötte a Nő. Átkarolja. Mintha a töredezett vakolatból lépett volna ki: félig valóság, félig álom. Raffaello múzsája kel életre a bohóc éber álmában. A nyirkos fal szerelemillatú gyűrött lepedő. Ha véget ér a végtelennek tűnő dal, a múzsa is visszalép a fal repedéseibe. – De most még ölel. Éppen odaképzelte őt maga mögé a bohóc, hogy szeresse.

MÚZSA – TURCSÁNYI BÉLA FESTMÉNYE

5. Gyűlölet

„A gyűlölet vitaminja körülbelül annyira tápláló, mint a cián.” – Ezt sem én mondtam, hanem Vonnegut. Arról beszélt egy diplomaosztón, 1978-ban, hogy az új korosztály nem annyira fásult, mint amilyenek a sajtó és a megelőző generáció láttatja. Csak még nem tanulta meg a gyűlöletet, ami az idősebbeket hajtotta cselekedeteikben. Tragikus, hogy az emberek mennyi lelkesedést, hogy mennyi energiát merítettek a gyűlöletből. Akkor én 13 éves voltam, az életről semmit se tudtam. Eltelt közben négy évtized. Az életről most sem tudok jóval többet. Mintha hiábavalóan telt volna el ez a négy évtized. Vagy mégsem? Sokat hallottam a gyűlöletről, de nem éltem át soha. A gyűlölködőkkel is találkoztam – és sajnáltam őket. A gyűlölet helyett én felháborodást éreztem. Az igazságtalanság, a vélt vagy a valós sérelmek, az érdekeim semmibe vétele miatt. Szomorúságot is éreztem – gyakran saját viselkedésem miatt. Ugyanígy érzek most is. Mintha föl sem nőttem volna.

6. Felnőttkor

Talán csak annyit tanultam meg, hogy felelős vagyok a saját tetteimért. A gyerekek gyakran mondják, hogy nem szabad. De a felnőtteknek tilos a legtöbb dolog.

7. Tilos?

Listát akarsz írni arról, hogy mit tilos tenni. Előbb a Tízparancsolathoz fordulsz! Sokáig úgy tudtad, hogy nyolc tiltás és két felszólítás áll benne. Utóbbi kettő a hetedik nap megszentelésére és a szülők (ősök) tiszteletére vonatkozik. Ne legyen, ne csinálj és ne tiszteld, ne mondd ki hiába; ne ölj, ne paráználkodj, ne lopj, ne tanúskodj hamisan, ne kívánd...! – Rájössz, hogy ezek is felszólítások. Sőt, inkább mércék: mindegyik az első parancsolatból, Isten „bemutatkozásából” ered. Ha „én vagyok a te Istened”: nem fogsz bálványokat imádni, nem veszed hiába szádra az Úr nevét; s megszenteled a hetedik napot, tiszteled atyádat és anyádat, nem ölsz, nem lopsz, ne paráználkods; nem teszel hamis tanúbizonyosságot; nem fogod elkívánni azt, ami a felebarátodé (jóságától a feleségéig). Ez már a katolikusok szerinti egyik főbűnt juttatja az eszedbe: az irigységet. A bűnt, mely akár ölni is képes.

8. Főbűnök

Ha bűnként jelölnek meg valamilyen tulajdonságot, a tiltás, a korlátozás jár vele együtt. Ha az irigység bűn, kerülni kell azt. Miként a másik hatot is! Itt szerepel a büszkeség (kevélység), kapzsiság, bujaság, mohóság, harag és lustaság (jóra való restség). Elgondolkodsz viszont a sorrenden. A Tízparancsolat az Istennel és emberekkel való békés együttélés alapszabályzata; betartása nem túl megerőltető, elegendő hozzá a hit, remény és szeretet. De melyik a legfőbb bűn? A hét közül hat testi és lelki békénk mérge. (Ha az irigység ölni képes, úgy nemcsak mások ellen irányul, de téged is megmérgez. Némi bajod van a büszkeséggel. Büszke lehetsz a magyarságodra, gyermekeidre; néha büszkeségbe hajló elégedettség árad el, benned, mikor sikerül megoldani egy megoldhatatlannak tűnő feladatot. Büszke vagy, ha megnyered a legjobbak versenyét, hiszen mennyi energiát fektettél bele! Nem tekinted bűnnek, mert az alázat társul mellé: a *Soli Deo Gloria* (egyedül Istené a dicsőség) tudata. Mit tennél tehát első helyre a tilos-listán? Nem megtenni a jót, ha megtehetnéd. – Tilos lustának lenni!

9. Továbbá

Tilos továbbá „füre lépni”, és tilos „az állatok etetése”. Tilos fagyival felszállni a buszra, behajtani a tiltótábla ellenére; tilos a házirendet megszegni, tilos kivágni az erdőt, ha nem ültetsz új fákat helyette. De nem tilos a férfinak sírni vagy gyengének mutatkozni; nem az boldognak lenni. Az már bonyolultabb kérdés, hogy a boldogság kinek-kinek mit jelent. Forrását sokan épp’ abban vélik fölfedezni, hogy a tilalmat megszegik. Az viszont megnyugtató, hogy nem neveznéd *boldogságnak* a tagadás állapotát. Amikor Lucifer cinkos gyönyörrel rád kacsint...

10. Lustaság

Listán tehát a lusta. Lélektani szempontból összetett jelenségről vagy fogalomról van szó. Ezt úgy tudjuk megérteni, ha a célokat vizsgáljuk meg. Az ember azért tesz valamit, mert célja van vele – ez tűnik logikusnak. Pangloss mesterre kell utalnunk ismét, aki azt hirdette, hogy „műveljük kertjeinket”. Mert csak a tevékeny életforma szabadíthat meg a három legfőbb rossztól: a bűntől, az unalomtól és a szükségétől.

A restség azonban a félelemből is fakadhat. A lélekbúvárok szerint a kudarcból ugyanúgy félhet valaki, mint a sikertől. A „lusta” inkább nem tesz semmit – nehogy kudarc érje. Szembesülnie kell alkalmatlanságával, így az egyébként is alacsony önértékelése olyan lesz, mint egy gilisztáé. A példabeszéd szerint a lusta ember is a „szolgai félelem” miatt ássa el az isteni talentumot. De megkapja érte büntetését: sötétséget, sirást és fogcsikorgatást. Nehezebb megérteni azt, aki a sikertől fél. A mérce magasabb – jobb hát a megszokott átlag? A motiváció (az igazi cél) hiányzik itt is. S a cél együtt mozog a példával. Nincs kit követned, aki jót mutat és motivál? Szokj le a valóság-show-ról! Vagy a lustaságnak (ami nem egyenlő a pihenéssel – annak a regenerálódás, az új feladatra való készülődés a célja) a hibás génekben lenne az oka? Evolúciós szempontból semmi értelme nincs a céltalan semmittevésnek, állítják a tudósok. Ők azt is bebizonyították, hogy az ember képes legyőzni a NDS kódolt lustaságát. – Nem mással, mint az akaraterővel.

11. Mielőtt

Mielőtt fölméred, hogy állsz az akaraterővel, találsz néhány idézetet. Szabó Magdától például, aki szerint a pokolba vezető út nem mindig a jó szándékkal, sokkal inkább „*a renyheség óráival*” van kikövezeve. Az írói termékenységéről híres Lőrincz L. László se kertel: „*az ihlet a lusta írók kifogása*” – állítja; és Esterházy Péter is a rendszeres, megtervezett munkának tulajdonította az írói sikert. Márai Sándor úgy vélte: létezik vízszintes és függőleges lustaság. A vízszintesen lusta ember örökké csak tervez, de mindig arrébb tolja elhatározásait, „*mindent az időbe épít, a nagy messzeségbe*”. A függőleges lustaság pedig a pillanat lehetőségének elmulasztása. Nem nyújtjuk ki kezünket, nem megyünk a telefonhoz, és nem írjuk meg a levelet... „*Ilyen elmulasztott, lustán elhanyagolt pillanatokon múlik az élet.*” – Mielőtt nem teszel semmit, fontold meg, hogy mit mulasztasz el! Utána már késő.

12. Akarat

Gondolkodtál már valaha is azon, hogy van-e különbség az *akarom* és a *szeretném* között? A kérdés költőinek tűnik (mert van különbség), a költőt idézzük ezért. A száz éve halott Ady Endre attitűdjére az *akarom* inkább jellemző volt – a *Szeretném, hogyha szeretnének* mégis éppen

ennek az ellenkezőjét tanúsítja. Ezért van minden: „önkínzás, ének” – hiszen fenségként, titokként, idegenségként, „*lidérces, messze fény*” voltában a költő nem tudja magát megmutatni. S az akarat bizony kevés ahhoz, hogy valaki szeresse az embert. De a *szeretném* is kevésnek bizonyul, ha nem jár együtt az alázattal, s hiányzik a belőlünk kiáradó szeretet és a megbocsátás képessége. Lackfi János mondta egy interjúban, hogy ő azokért az emberekért is imádkozik (mindenféle jót kíván nekik, hogy legyenek sikeresek), akik megbántották. Hogy miért? Ilyenkor a béke árad el benne: elkezd szeretni azt, aki bántotta. Költő adta meg rá a választ, hogy ez a fenti kérdés talán nem is annyira költői, mint inkább hitbéli. Noha az *akarom* erőszakossága s a *szeretném* vágyakozása nem ugyanazt jelenti, a teljességet csak *ima* segítségével lehet elérni. Tudván persze azt is, hogy az ima nem a vágyak felsorolásából áll, nem kívánságlista, hanem hálaadás, mely egyúttal áldás is. Köszönet, alázat és szeretet. Nem annyira a *szeretném* kifejezése, hanem az odaadása: *legyen úgy, ahogy Te szeretnéd.*

13. Ahogy

Ahogy azt mondd: „*Szeretném.*”
 S ahogy a madarakat nézed.
 Ahogy széttárod a tenyeredet:
 „*Ez itt a fészek.*”

14. Kultúra. Magyar

A kultúrát jellemezve, a morális, művelődési és anyagi vonatkozásokra utalva, miért Voltaire-től való az idézet a büntől, unalomtól, szükségétől megszabadító tevékeny életformáról? Miért nem magyar a példa? Ezt is megtaláljuk ugyanis, Kölcsey Ferenc *Husz* c. epigrammája (szintén szállóigévé vált) utolsó sorában – „*Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül!*” Ez a sor is ugyanezt a tevékeny erkölcsformálást üzeni, mint Voltaire. *Hatni*, tehát alakítani a normákat. *Alkotni*, tehát létrehozni, példát is mutatni a tevékenységhez, nyomot hagyni szellemi vagy művelődési értelemben. *Gyarapítani*, tehát cselekedni, hogy elkerüljön minket a szükség. E civakodó-reménykedő magyar kultúránkból ezek a felszólítások gyomlálhatják ki a civakodást, és virágoztatják föl a reménykedést.

15. Remény

Lapozgatók kötetbe rendezendő verseim közt, így bukkanok rá egy öt évvel ezelőtti, 2014-es versre. Gajdán Zsuzsa festményéhez írtam, az a címe, hogy *Én hiszem*. De arra már nem emlékszem, a kép címe volt-e ez, vagy csak a verset címkéztem vele. S azért „különös”, mert prózába tördeltem a sorokat. A vers attól még vers marad, és a rímeket is megtaláltam benne, ráadásul éppen ide illik most, ehhez a hajnalhoz.

„Én hiszem, hogy a fák levelén dédelgetett kis remények között vannak nehéz asszonyálmok, és vannak rebbenő lánykafények; hogy szerelmet ringat minden délután a szél, s felhőt formáz egy régi imádság, míg az égi ragyogás alatt az angyal is beszél egy gyilkos harsonáról, mit elnémitott a szeretet hangja... – és hiszem, hogy menyasszony gyöngyök tündökölnek: tiltott városok fölött a hanga rózsapírja ködbe fonja félelmem tavát.”

16. Nevetés

Néha a legváratlanabb helyzetekben tör rád, máskor (mikor nevetned kellene) még mosolyod is erőltetett. Bergson, akit sokan a legnagyobb francia filozófusként tisztelnek, egész könyvet szentelt a nevetésnek. Írt az idő és szabadság viszonyáról, a teremtvő emlékezetéről, megkülönböztetve egymástól az értelmi és érzelmi memóriát. A biológiai tényeket azonban nem választotta külön az elméleti összefüggésektől. Azt vallotta, hogy nemcsak kimutatni lehet – de megmutatni is. Az idő számára nem a múlt, jelen és jövő, hanem a folyamatos jelen. Ha valamit alaposan megfigyelek, az idő múltán a megfigyelt dolog tartalma, jelentése egyre csak dagad a megfigyelés közben ráakódott jelentésektől. S amiről beszélünk, a róla való beszéd közben maga is alakul. Így vizsgálta a nevetést is. – Mit jelent? Mi van a mélyén? Mi egyezik meg a pojáca fintorában, szójátékban, bohózati félreértésben, vígjátéki jelenetben? És hol keressük a komikumot? Csakis a sajátosan emberiben! „Egy táj lehet szép – írja –, elragadó, felséges, csúf vagy jelentéktelen; nevetséges sohasem lehet. Nevethetünk egy állaton, de csak azért, mivel valami emberi magatartást vagy kifejezést veszünk észre rajta.” A tárgyak formáján is lehet nevetni: a formát az ember adta neki. Az érzéketlenség is az ember sajátja, ami gyakran jár együtt a nevetéssel. A nevetésnek pedig a közöny a „természetes légköre”. Nincs

nagyobb ellensége a nevetésnek az erős érzelemnél. Amikor nevetünk, elfelejtjük a rokonszenvűnket. A bohóc valóban nem rokonszenves? S a kisgyerek ezért fél a bohóctól? Mert még nem közönyös, vannak érzelmei – és a bohóc szánalomra méltósága félelmet kelt benne? „Egy pusztán észemberekből álló társadalomban valószínűleg már sohasem sírnának, de talán még mindig nevetnének” – olvasod Bergsont. Ha egy dologgal, személlyel teljes mértékben tudsz azonosulni, az rögtön súlyossá és komorrá válik. Ha közönyös vagy: a drámából komédia lesz. Miért tör ki önkéntelenül a nevetés, mikor valakinek a halálhírét hallod? Védekezel a halál ellen a zsigeri közönnyel. A halál nem fogható fel értelmekkel. Képtelenségnek tartod, ezért nevetesz.

17. Felejtés

A felejtés nem következik szükségszerűen a nevetésből, ha csak úgy nem, hogy a pillanatban elfelejted létezésedet. Megszűnik a „viszonylagos”. Kundera ezért írhatta *A nevetés és felejtés könyvét*, a *Nevetés szerelmeket* és *A lét elviselhetetlen könnyűségét*. Megszűnik a tudat, hogy csodálatosak az Isten dolgai. Mintha a nevetés meggátolná, hogy az angyalok az ördögök fölé kerekedjenek. Hogy énekeljenek – a nevetés helyett.

18. Bizonyos

A bizonyos: *nem viszonylagos*. Nem függ sem tőled, sem tőlem. A bizonyos tehát nem múlandó. Olyan, mint a szeretet.

19. Hála

Hála az, amikor teljes önmagadat odaadod annak, aki megtanított élni. Hála az is, mikor beismered tökéletlenségedet, és szeretnél méltó lenni az élethez. – És hála az, amikor üres a kamrád, de tele van a szíved.

20. Üres

„*Valami nincs sehol*” – írta Váci Mihály. Ott feszengett szívében Ady Kocsi-útjának zötyögése: „*Minden Egész eltörött*”. S válaszol mindkettőjüknek Kányádi Sándor: „*Valaki jár a fák hegyén...*”

KÉPES VISSZATEKINTÉS A LYRA MŰVÉSZETI CSOPORT 2018. ÉVI MŰSORAIRA ERDÉLYI MÁRTA ÉS ANDICS ÁRPÁD ÖSSZEÁLLÍTÁSÁBAN

A Debrecenben működő LYRA Művészeti Csoport zenés irodalmi műsorairól többször beszámoltunk a *Néző • Pont* hasábjain. Ismét van azonban miről beszélni, hiszen a múlt év harmadik negyedében (aug. 30. és dec. 21. között) összesen 19 alkalommal léptek föl Kisvárdától, Balkányon, Nyírbátoron és Nyíraczádon át, Nagyhegyesig; jellemzően könyvtárakban, oktatási és szociális intézményekben, templomokban és gyülekezeti termekben. A tematikus műsorokon túl rendhagyó irodalomórákat állítanak össze.

„MAGYARNAK LENNI
BÜSZKE GYÖNYÖRŰSÉG”

2018. AUGUSZTUS 30-ÁN EZZEL AZ
ESTTEL BÚCSÚZTATTÁK E. LAKATOS
ARANKA SZOBRÁSZ- ÉS SZILÁGYI IMRE
GRAFIKUSMŰVÉSZ PÁRHUZAMOS UTAK
C. KIÁLLÍTÁSÁT A DEBRECEN-ÁRPÁD
TÉRI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG
GYŰLEKEZETI TERMÉBEN

(FOTÓK: ANDICS ÁRPÁD)

A csoport élén Erdélyi Márta Sesztina Jenő-díjas versmondó áll, rendszeres közreműködő Farkas Valéria, kiemelt Arany-minősítésű népdalénekes mellett Erdei Sándor költő, újságíró narrátor, Andics Árpád Holló László-díjas fotóművész, narrátor, az előadások fotódokumentációjának készítője; a fellépők közt találjuk Soós Judit énekes előadóművészt, Vozárik Péter gitárost, organistát, kántort, Molnár Katalin kántort, aki az orgona mellett énekel is.

Ezeket a helyszíneken – melyek fotódokumentációjából most csupán szemelgetni van módunk – az alábbi műsorok hangzottak el: *„Magyarnak lenni: büszke gyönyörűség!”* (Haza- és nemzettudat magyar költők verseiben); *„Hűség mindhalálig”* (A 90 éves Boda István költő köszöntése) – ld. a lenti képet a püspökladányi Kecskés Gyula Városi Könyvtár október 4-i (Őszi Könyvtári Napok keretében) rendezett irodalmi délutánról. *Reményik Sándor emlékműsor*; *„Isten aján-déka”* (Emlékműsor Boldog Romzsa Tódor gör. kat. vértanú püspök tiszteletére); *501 év megújulás – Hitvalló versek és énekek a Reformáció Emléknepjének tiszteletére* (1517–2018); *„A szeretet nagy kozmikus*

titok („Áldottak az öregek barátai”); „*Látható az Isten*” (A zsoldáros költő ébresztése: Wass Albert (1908–1998) író, költő születésének 110. évfordulóján); „*A bennünk élő fényes csillag*” (Adventi versek és dalok a szeretetről).

ERDÉLYI MÁRTA BODA ISTVÁN-MŰSORA
A NYÍREGYHÁZI MÓRICZ ZSIGMOND KÖNYVTÁRBAN 2018. OKT. 5-ÉN ERDEI SÁNDORRAL
(BALRÓL: TOMASOVSKY ANITA IGAZGATÓVAL)

JOBBRA, KÖZÉPEN:

A DÓZSA GYÖRGY ÁLTALÁNOS ISKOLA FELSŐS
DIÁKJAINAK TARTOTT IRODALMI MŰSORON
(„MAGYARNAK LENNI...”) OKTÓBER 16-ÁN
A DEBRECENI MÉLIUSZ KÖNYVTÁRBAN;

BALRA, LENT:

UGYANEZEN A MŰSORON
OKTÓBER 18-ÁN AZ EBESI TÁJMÚZEUMBAN

JOBBRA, LENT:

AZ” ISTEN AJÁNDÉKA” C. BOLDOG ROMZSA TÓDOR-
EMLÉKMŰSORON A BALKÁNYI URUNK SZÍNEVÁLTOZÁSA
GÖRÖG-KATOLIKUS TEMPLOMBAN 2018. OKT. 20-ÁN

A BODA ISTVÁN-MŰSORON A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM KÁNTUS-TERMÉBEN (OKTÓBER 21-ÉN; BALRA, FENT); 501 ÉV MEGÚJULÁS: HITVALLÓ VERSEK ÉS ÉNEKEK – ERDÉLYI MÁRTA ÉS FARKAS VALÉRIA MŰSORA A KOPJAFAAVATÁSSAL EGYBEKÖTÖTT MEGEMLEKEZÉSEN A REFORMÁCIÓ EMLÉKNAPJA ALKALMÁBÓL NYÍRADONYBAN, A REFORMÁTUS TEMPLOMBAN, OKTÓBER 28-ÁN (JOBBRA, FENT);

„MAGYARNAK LENNI BÜSZKE
GYÖNYÖRŰSÉG” – A DEBRECENI
VERESTEMPLOMBAN FARKAS
VALÉRIÁVAL (OKTÓBER 21-ÉN);

„HŰSÉG MINDHALALIG”
CÍMMEL IRODALMI DÉLUTÁN
A NYÍRACSAI LIGETALJA
KÖNYVTÁRBAN NOVEMBER
13-ÁN, A MAGYAR NYELV NAPJA
ALKALMÁBÓL (BALRA, LENT);
UGYANEZT A MŰSORT ADTÁK ELŐ
NOVEMBER 29-ÉN A VÁRDAY
ISTVÁN VÁROSI KÖNYVTÁRBAN,
KISVÁRDÁN (SZEMKÖZT, FENT).

„LÁTHATÓ AZ ISTEN” – WASS
ALBERT, A „ZSOLTÁROS” KÖLTŐ
ÉBRESZTÉSE A DEBRECENI,
FÜREDI ÚTI REFORMÁTUS
TEMPLOMBAN DECEMBER 2-ÁN
(A SZEMKÖZTI OLDALON,
KÖZÉPEN A SZEREPLŐK, VOZÁ-
RIK PÉTER GITÁRMŰVÉSZ, FAR-
KAS VALÉRIA NÉPDAL-ÉNEKES,
ERDÉLYI MÁRTA VERSMONDÓ ÉS
ANDICS ÁRPÁD NARRÁTOR)

„A SZERETET NAGY, KOZMIKUS TITOK”: ADVENTI DALOK ÉS VERSEK A SZERETETRŐL MÁSONKELT ADY ENDRÉTŐL, BABITS MIHÁLYTŐL, JUHÁSZ GYULÁTÓL, NAGY GÁSPÁRTÓL, MÁRAI SÁNDORTÓL, MÉCS LÁSZLÓTÓL, PILINSZKY JÁNOSTÓL, REMÉNYIK SÁNDORTÓL, REVICZKY GYULÁTÓL, SINKA ISTVÁNTÓL, WASS ALBERTTŐL ÉS KORTÁRS SZERZŐKTŐL. (LENT A DECEMBER 9-I, NAGYHEGYESI MŰSOR ELŐADÓI ÉS KÖZÖNSÉGE A REFORMÁTUS TEMPLOMBAN)

„A BENNÜNK FÉNYLŐ CSILLAG” – A NŐSZÖVETSÉG TAGJAI SZÁMÁRA RENDEZETT ADVENTI MŰSORON DECEMBER 14-ÉN A DEBRECENI, KISTEMPLOMI–ISPOTÁLYI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG GYŰLEKEZETI TERMÉBEN

„MAGYARNAK LENNI BÜSZKE GYÖNYÖRŰSÉG” – MŰSOR AZ ADVENTI LELKI NAP KERETÉBEN DECEMBER 21-ÉN, A NYÍRBÁTORI BÁTHORY ISTVÁN KATOLIKUS ÁLTALÁNOS ISKOLA, GIMNÁZIUM ÉS SZAKGIMNÁZIUM TANULÓI ÉS OKTATÓI SZÁMÁRA (FOTÓK: ANDICS ÁRPÁD)

A MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER REFORMÁTUS IDŐSEK OTTHONÁBAN ERDÉLYI MÁRTA ÉS CSOPORTJA KÉT ALKALOMMAL ADOTT MŰSORT (OKTÓBER 30-ÁN AZ „ÁLDOTTAK AZ ÖREGEK BARÁTAI” CÍMMEL, ANDICS ÁRPÁD KÉPE PEDIG DECEMBER 15-ÉN, AZ ADVENTI MŰSORON KÉSZÜLT AZ IMATEREMBEN

ÍRJON VERSET! - JÁTSSZON VELÜNK!

A debreceni Újkerti Könyvtár felhívása haikuíró versenyre

Az idei Magyar Költészet Napja alkalmából ismét megrendezi haikuíró versenyét a debreceni Újkerti Könyvtár. A verseny kétfordulós. Az első fordulóban e-mailen kell elküldeni három, szabadon választott témában írt haikut vagy egy haigát a *nagy.erzsebet.viktoria@meliusz.hu* e-mail címre 2019. március 31-ig. (A nevezés csak akkor érvényes, ha az tartalmazza a pályázó teljes nevét.)

A haiku 17 (5–7–5) szótagos rövid költemény, a japán költészet jellegzetes formája s egyben műfaja. Egyetlen pillanatban idézi föl a lét múlandóságát, de a természet és ember harmóniáját is. Nincsen címe; a sorok végén általában nincs rím, ám a sorok belsejében alliteráció (betűrím) szerepelhet. A haiku zárásában általában fölbukkan egy meglepő fordulat, csattanó. Jellemző az úgynevezett „évszakszó”, de a magyar változatokban gyakori a napszakok szerepeltetése is, illetve az ellentét, a rámutatás, a nominális szerkezet; és a haikutól nem idegen sem az önironia, sem a groteszk humor.

A haiga több művészeti ág szintézise: egy képből és egy vele valamilyen formában összefüggő haikuból áll. A kép lehet festmény, rajz, fotó vagy applikált kép. A kép foglalja magába a haikut is.

A második fordulóban kötött témában, behatárolt időkeretben kell haikut írni az Újkerti Könyvtárban. A program zárásaként a résztvevők közösen alkotnak egy rengát; az elkészült haigákból kiállítást rendez a könyvtár; a legjobb művek felkerülnek a könyvtár honlapjára és Facebook oldalára. A játékban bárki részt vehet, aki kedvet érez haiku vagy haiga készítéséhez. Időpont: 2019. április 11. 15 óra.

LAPZÁRTA UTÁN**DEBRECENIEK NYÍREGYHÁZÁN**

Két debreceni alkotó mutatkozik/mutatkozott be február 28-ától, illetve március 1-jétől Nyíregyházán.

UZONYI FERENC festőművész, a 2017-es Párizsi Szalon Különdíjasa (és 2017-ben a debreceni Év Művésze) „*Fénnyel és arannyal*” című kiállítása a Váci Mihály Kulturális Központ Pál Gyula Teremben február végétől látható.

SERFŐZŐ ATTILA képzőművész, költő *Lélekjáték* című kiállításának megnyitója március 1-jén író-olvasó találkozóval lett egybekötve, ahol az alkotó a válogatott és új képek mellett verses és prózaköteteit is bemutatta a közönségnek a Móricz Zsigmond Városi Könyvtár galériájában.

(Az Uzonyi-kiállítás március végéig, a Serfőző-tárlat két héten át látogatható.)

NÉZŐ ● PONT TÁMOGATÓI ÉS ELŐFIZETŐI

BODÓ ISTVÁN és felesége – Debrecen; CEZE ÚT- ÉS MÉLYÉPÍTŐ KERESKEDELMI ÉS SZOLGÁLTATÓ KFT. – Debrecen; DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS KULTURÁLIS ALAPJA; KAPITÁLIS KFT. – Debrecen; MAGYAR MŰVÉSZETI AKADEMIA – Budapest; MÁTÉ LÁSZLÓ – Debrecen; KÁDÁR NAGY LAJOS és felesége – Ebes; RÁCZ JÁNOS és felesége – Debrecen; SZABÓNÉ PAPP IBOLYA – Szekszárd; SER–MÜLLER KFT.– Debrecen, Hajdúböszörmény; DR. SZELEKOVSKY SÁNDOR és családja – Mályinka; TIT STÚDIÓ EGYESÜLET – Budapest (www.tit.hu).

BAKONSZEG: Fenyvesvölgyi Tóth Mária Zsuzsanna. BÁRÁND: dr. Palástiné Deli Elvira. BERETTYÓÚJFALU: Berettyó Kulturális Egyesület, Sinka István Városi Könyvtár. BUDAPEST: Dr. Báger Gusztáv, dr. Bolvári-Takács Gábor, Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsért Alapítvány, dr. Feledy Balázs, dr. Koncz Gábor, Magyar Táncművészeti Egyetem, Nagy Gábor Miklós, Palásthy Lajos, Szabó Magda Szellemi Örökségéért Alapítvány, dr. Szulovszky János, dr. Szurmainé Silkó Mária, Vasné dr. Tóth Kornélia. DEBRECEN: Andics Árpád, Bényi Árpádné, Bereczki Gizella, Both Teodóra, Czentye János és családja, Erdélyi Márta, Erős Adrienn, dr. Gesztelyi Istvánné, Hegyi Rezsőné, Imolay dr. Lenkey István, Juha Richárd, Kiss József és Kíssné Nagy Ilona, Korompai Balázs és Korompainé Mocsnik Marianna, Kovács István (Egri Borozó; ZH Galéria), dr. Kövér József, dr. Krénné Cserép Zsuzsanna, Kubinyi Sándorné, dr. Kurucz Márta, dr. Lévay Botondné, Magyarné Ember Mária, Májér István, Maksai János és felesége, dr. Maticsák Sándor, dr. Matolcsi Lajos, dr. Nagy Attila és felesége, Nagy Krisztina és Vass János, Nuridsány Éva, dr. Ötvös László, Pál Csaba, dr. Papp Gyula, Piskóty Teréz, Sass Bálintné, Sipos László, dr. Takács Erzsébet Ildikó, Szabó András, Szászi Erika, dr. Tar Károly, T. Szoboszlai Katalin, Rózsa János és R. Poncz Mária, Tamás-Kis Andrásné, Tímár Tamás, Turcsányi Béla, Várkonyi Zsolt, dr. Virágh Mária, Zilahi István. DUNAKESZI: Palásti Renáta. EBES: dr. Hagymási Zoltán. EGER: dr. Ködöböcz Gábor, Szíki Károly. ÉGERSZÖG: Tóth György. ÉRD: Skornyák Ferencné Turner Zsuzsanna. GESZTERÉD: Geszterédi Aranyszablya Társaság Alapítvány (Rác János). GÖMÖRSZŐLŐS: É. Kovács László, GömörSZŐLŐS Község Önkormányzata, Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület, Trieber Júlia. GYULA: Póka György. HAJDÚBÖSZÖRMÉNY: Hajdúböszörmény Város Önkormányzata, Illyés András, Kiss Attila, Molnár Pál, dr. Nyakas Miklós és felesége, Pál Nagy Balázné, Sántha Antal, Takács László (Művészeti Megálló Galéria), Tarczy Péter. HÓDMEZŐVÁSÁRHELY: Hézsó Ferenc és felesége. KESZTHELY: dr. Solyom Sándor. KOMÁROM: Orbán Irén és családja. KONYÁR: Szőnyi Sándor és felesége. MÁTÉSZALKA: Reformátusok Szatmárért Közhasznú Egyesület (Fülöp István), Szatmári Múzeum (dr. Cservényák László). MILOTA: Milotai Református Egyházközség. NAGYVÁRAD: Tőkés László. NYÍREGYHÁZA: Csordásné Szikora Erzsébet, Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár. PANNONHALMA: Gaál András és felesége. PILISCSABA: Családi Kriszta. SEKESZÁRD: Illyés Gyula Megyei Könyvtár, Szabóné Papp Ibolya. TISZADADA: Boncsér Árpád. VAJA: Magyar Nemzeti Múzeum Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye (Molnár Sándor).

TARTALOM

Geometria (<i>Aknay János festményeihez</i>)	101
Helyek, Öreg ház; A kertek színei; Bánat; Tükör által; Helykeresők (<i>versek Maghy Zoltán, Pálnagy Balázs, Kurucz Imre, Szepessy Béla, Budaházi Tibor műveihez</i>)	102
Elveszett fonalak (<i>D. Király Sándor kiállításához</i>)	106
<i>MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG</i>	
A Debreceni Református Hittudományi Egyetem hallgatóinak haiku-összeállítása	108
BOROS ATTILA: Mese a meséről	109
LÉVAI EMESE: A kék ékkő (<i>Két dialógus</i>)	111
Stílusgyakorlatok – hangokkal, betűkkel	116
RÁCZ GÁBOR: Isten ajándéka (<i>novella</i>)	118
Comenius és a reformáció	126
TÓTH DÉNES ÁRPÁD <i>Filmgyűjteménye</i>	126
SÓLYOM SÁNDOR: Mindenféléről (részletek)	128
MATICSAK SÁNDOR: <i>A mókusbörtől az euróig</i> című könyvéről	129
KÁNTOR ZSOLT ÉS BÁRSONY LEHEL versei	133
<i>Táncművészet</i>	134
Fejezetek a táncból (<i>haikucskor</i>)	135
SZÍKI KÁROLY: Székelyföld – Montreal – Calgary – Székelyföld (<i>Gál Zoltán vallomása Sepsimagyaróson</i>)	136
SZÉKEDI FERENC: A látható és a láthatatlan (<i>Az Olvasóhoz</i>).....	145
Határon túli magyar képzőművészet (<i>Egy vázlat vázлата Szakolczay Lajostól</i>)	156
DETRICH JÁNOS: Bocskai István végrendelete (<i>Egy különös személyiség emberi és politikai testámentoma</i>)	158
<i>In Memoriam:</i>	
Nagy László Lázár grafikusművész (1935–2019)	164
SÓLYOM SÁNDOR: Fohász újév reggelén	167
SOLYMOSI GÁBOR versei	168
KÁNTOR ZSOLT: Többé ne (Vétkezz)	173

KÉPES KULTURÁLIS ÉS MŰVÉSZETI HÍREK

(V. Országos Ökumenikus Fotópályázat; MaGeRő; Hagyomány és absztrakció Korniss Dezső művészetében; Kossuth és Debrecen; Meghosszabbított Tarczy-tárlat; „Teremtő, alkotó energiák”; Hajdúböszörmény a festők városa posztumusz emléklakett; Kérdések Kölcsey nyomában; Kiemelés; Sulyok Géza tárlata; Nagy Vince-emlékkiállítás; Harangcsendben; Jankovics Marcell; Trianon; Lélek-hatás; Debreceni fotóriporterek Nagyváradon; 29. Debreceni Tavaszi Fesztivál)	174
Ady Endre – és évszázados vitái (<i>tanulmány</i>)	189
Toronynapló (<i>Hajnali bohóc 1–20.</i>)	228
Képes visszatekintés a Lyra Művészeti Csoport 2018 évi műsoraira	236
Írjon verset – Játsszon velünk!	241
<i>Lapzárta után: debreceniek Nyíregyházán</i>	241

Előfizetési felhívás a 2019. évre

A folyóirat 2019-es évfolyamát különszámmal indítottuk,
most a 91–92. kötetet tartja kezében az Olvasó.

Az új évfolyamhoz változatlan feltételekkel, sorozatonként **5.000 Ft.**
előfizetői áron juthatnak hozzá; ez magában foglalja a postaköltséget is.

A további tervezett megjelenések: *93. kötet: május;*
94. kötet: nyár; 95. kötet: szeptember; 96–97. kötet: november.

Az előfizetési díj átutalható az alábbi számlaszámra:
dr. Vitéz Ferenc / OBERBANK AG. / 18400010–03516724–61000016
Elküldhető postán a dr. Vitéz Ferenc – 4027 Debrecen, Füredi út
67/B. fszt. 2. címre vagy befizethető személyesen.
Kérem, hogy tüntessék föl a számlázási címet is!

Bizalmukat, figyelmüket és szeretetüket megköszöni:

Vitéz Ferenc